

ALMANAHUL LITERAR

12
DECEMBRIE

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Poezii de : A. E. Baconsky, Ion
Brad, Victor Felea, Aurel Gur-
ghianu, Veronica Porumbacu, Aurel
Rău, Szász János.

Bălcescu

— scenariu cinematografic —
de Mircea Zăciu

Studii

*Bălcescu, patriot și gânditor
revoluționar,* de Dumitru Isac

*Contribuții la studiul influenței
lui Bălcescu în cultura română*
de Ion Breazu

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R.P.R.
FILIALA CLUJ.

ALMANAHUL LITERAR

REVISTĂ LUNARĂ DE CULTURĂ

Anul III, Numărul 12 (37)

Decembrie, 1952

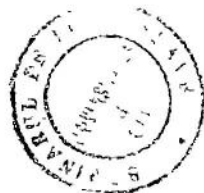
CUPRINDE

POEZIE ȘI PROZĂ

<i>PATRIEI, PACE</i> , de Aurel Gurghianu	3
<i>PRIMII PAȘI</i> , de Ion Biad	5
<i>PATRIA MEA</i> , de Szász János	8
<i>URAREA MAMELOR DIN GRECIA</i> , de Aurel Rău	9
<i>AMINTIRI DIN MUNȚII BIHARIEI</i> , de A. E. Baconsky	10
<i>DE VREAU SĂ VĂD AČEST ORAȘ</i> , de Veronica Porumbacu	22
<i>ULTIMA PLECARE</i> , de Victor Felea	25
<i>BĂLCESCU</i> , scenariu cinematografic, de Mircea Zăciu	28

STUDII

<i>BĂLCESCU, PATRIOT ȘI GÂNDITOR REVOLUȚIONAR</i> , de Dumitru Isac	101
<i>CONTRIBUȚII LA STUDIUL INFLUENȚEI LUI BĂLCESCU ÎN CULTURA ROMÂNĂ</i> de Ion Breazu	117

Aurel Gurghianu

PATRIEI, PACE !

Sunați păduri...

*In munți mei
Cântarea voastră să răsunе*

*Pământ cu aur și țifei,
Pământ cu sonde și cărbune,
Cu primele centrale mari
Pe care clocotind le miști,
Pământ cu harnici oțelari,
Cu primii tăi colectivști,*

*Ce bine-aud, ce bine-aud
Cântarea pașnică de muncă,
Ce zboară dela nord la sud.
Chemându-ne ca o poruncă ..*

*In clipa asta deslușesc
Cum toate vin să mă'mpresoare
Pământul liber românesc
Tot mai bogat îl văd sub soare
Așa l-am vrut din anii grei,
Așa m-l vom păstra de-acuma*

*E noapte, 'nfiorat privesc
Cum sue peste codri luna.
Și brazi sub ea parcă-s'aprinđ
Arsând cu cetmele toate.
O, nu e mult decând, trosnind,
I-au ars văpăi adevărate.
Cădeau copaci-asurzitor —*

Un tren departe — peste râu
S'a prăbușit. Explosii. Flăcări
Cuprins-au șirele de grâu.
Pământ iubit! Cu mii de guri
Ghiulele-ți sfășiau vestmântul —
Și oameni, oameni prin păduri
Lovind cu brațele pământul..

Nicicând nu te-am urît mai mult
Război urzit în depărtare,
Ca astăzi când pământul meu
Tot mai bogat îl văd sub soare,
Când peste tot disting, aud
Cântarea pașnică de muncă
Ce trece dela nori la sud
Chemându-ne ca o poruncă.

Război, război, nicicând nu vrem
Să'ntuneci iarăși cerul lumii.
Acest ucigător blestem
Il vor yankeii și nebunii.

De-ți pleci urechea simți, ascultă
Cuvântul păcii cum străbate —
Il cântă oamenii, cei mulți,
Orașele reînviolate.
Și plopul nalt susurător
Ce-mi crește-așroape de fereastră
Și holdele ca un covor
Și floarea roșie din glastră;
Fotoliile moi, ușoare
Ce seara ne primesc la club,
Viața noastră, anii care
Ne pare rău că trec, se duc...

În clipa asta deslușesc
Cum toate vin să mă'mpresoare
Pământul liber românesc
Tot mai bogat îl văd sub soare.
Așa l-am vrut din vremea grea,
Bogat și liber l-am păstra.

Ion Brad

PRIMII PAȘI

Republică născută, primii zori
Și întâii pași nu-ți fuseră ușori:
Ți-au stat în drum zăgazuri, fel de fel,
Blazoane vechi, coroana de oșel.
Din munți până'ntr'al șesului covor
Te'mpiedecai de marginile lor.
Dar valul greu din mers nu te-a oprit:
Un braț întins ca ramul înflorit
Frățește l-ai simțit pe umăr tu
Și drumul mai departe s'așternu

Întâii pași... Atuncia ai văzut
Pecețile războiului trecut,
Sărutul lui de foc peste cetăți,
Pe casele rămase jumătăți,
Pe'ndepărtate neștiute sate,
Pe podurile'n aer aruncate.
Dar în molozul lor nu te-ai oprit.
Un braț întins ca ramul înflorit
Ți-a stat alături... Și cu mâna ta
Ai prins a construi și ridica
Un pod, un drum, o casă nouă
Apoi cu mâinile-amândouă
Până sub cerul bolților albastre
Ai mălțat tu fabricile noastre

Așa te văd, așa te știu mereu,
Cu umărul acolo unde-i greu.
Schimbi calea apelor și mături stânci,

*Lumini cobori în minele adânci;
Unde domnise noaptea ca de tuci
Lumini electrice acuma ăuci,
Acolo'n satele în care iști
Belșug, în case la colectivști*

*O, patrie în care m'am născut,
Tu te ridici în sbor nemaivăzut
Cu largi rotiri și aripi vulturești!
Republică iubilă crești
De parcă ani tăi n'ar fi câțiva,
Ci veacuri multe, lungi ai număra .*

*Întâii pași n'au fost deloc ușori.
Cu mersul lor viclean adeseori
Dușmanii ți-au ieșit în cale
Să stingă suflul cald al vieții tale
Unii cu sufletul lor gol
Au vrut să deie satelor pârjol,
Voiră alții să ucidă'n vîn
Pe cei mai buni dintre copiii tăi,
Iar unii îndrăzniră, parcă,
Din sborul tău înalt să te întoarcă
Ci mâna ucigașă le-ai oprit:
Un braț întins ca ramul înflorit,
Ți-a stat alături. .*

*Brațul care
Te'ndreaptă către vârste viitoare*

*Noi n'avem glasul apelor și noi
Nu-ți vom cânta ca vântul printre foi,
Ca păsările verii ce-o să vină,
Ori ca privighetoarea din grădină
Dar noi îți făurim neobosit
Un cântec nou și nemaiauzit.
În zorii reci, când soarele răsare,
Arăm pământul tău, cu cinci brăzdare,
De bate ploaia ori de cade ger
Noi coșuri mari îți ridicăm sub cer,
De vin zăpezi ori vifore nebune
Noi scoatem aur negru și cărbune,*

*Din zori în noapte și din noapte în zori ..
Și repetăm de ori de câte ori
Ne stă în drum dușmanul năvălaș
Că nu-s ușori deloc întâii pași.
Răzbit la greu cum ieri am mai răzbit:
Un braț întins ca ramul înflorit
Ne stă alături... Și vom înălța
Noi cântece spre nemurirea ta.
Vei auzi ecoul lor sunând
Când va porni metroul sub pământ,
Când vei vedea, înalte cât un munte,
Cu purpurii luceafăr prins în frunte
Orașele de noi zidite.
Și vor aduce patriei iubite
Pământului, natalului pământ,
Mimnea minții lor, cei care-i sânt
În orice clipă ne'nfrigați.
Poeti, constructori și soldați.*

Szász János

PATRIA MEA

Iubesc —

*Pe ții tăi ce mândri-ți crești,
Murmurul râurilor mari,
Vuietul muncii tinerești,
Grădinile cu foșnet rar,
Mătasa roșie, lucitoare,
A sedurilor de partid,
Carpații vâlvorindu-și coama,
Cuptoarele ce se deschid
Să-ți verse fierul și arama
Tot ce zidi-vom și-am zidit
Pe ntinsul plaiurilor tale
Fierul ți-l văd de-acum călit,
Văd noul port al Capitalei*

*Am rece-or trece, toamne lungi,
Mereu te vei schimba.
La gândul cum vei fi atunci
Șoptesc: Patria mea.*

In românește de Ion Oarcăsu

Aurel Rău

URAREA MAMELOR DIN GRECIA

*Pe-acest pământ, spre soarele răsare
Trăiește un om în veacul nostru 'ncins
Et se 'ngrijește fără încetare
De fiii care cresc pe-al lumii 'ntins.
Oricând e viața lor la grea 'ncercare.
În seri cu nori, în zorii albastrui,
Întotdeauna 'n semn de apărare,
Înaltă, se ridică mâna lui.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*Fie ca domnul bun să ne asculte
Din viața noastră am acum să ia
Și, tot atâtea, trainice minute
Lu: Stalin pentru ei în dar să-i dea
Noi, mamele suntem atât de multe
Care gândim așa din zi în zi,
Încât -- deși-i sunt tâmpilele cărunte
Et printre oameni veșnic va trăi*

A. E. Baconsky

AMINTIRI DIN MUNȚII BIHARIEI

Veghile nădejzii
Pot avea apus ?

Arthur Rimbaud

*Ce frumoase-s nopțile'n Cămpeni!
Prin păduri, târziu un tulnic sună,
Vântul înfioară'n Apuseni
Frunza'n codrii luminați de lună
Mai departe'n munte — mai departe
Focuri ard și joacă sus pe cer,
E un aer de ciudată moarte,
Luna însăși s'a făcut hanger.*

*Bătălii au fost pe-aceste drumuri,
Morții dorm.*

Ce taberi au trecut,

Cu topoare groaznice! ...

Și fumuri

*Din colibe arse până'n lut!
— Iancu! (spun pădurile în șoapte)
Cu tribunii înfricoșetori!*

*A pătruns prin frunze'n fapt de noapte
Ca o lance-albastră, un fior*

*Moșu răsculați — cu seculare
Răsbunări — prin codri-acum răsar,
Flăcări mari s'au despletit în zare
Ca o mare fără de hotar.*

*Vară. Zua-i lungă — noaptea mică,
Liniști grele'n codri-acum străbat
Și'n tăcerea nopții, pe potică
Trece un drumeț îngândurat.
Aspre vremuri!*

Vântul morții bate

Pe poteci de munte'n Apuseni.
— O, pribeag pe drumuri depărtate,
Ce blestem te poartă spre Câmpeni?
N'auziși de Iancu?

Spune,
Nu știi umbra munților — nu știi
Ochii care ard ca un tăciune,
Ca o răzbunare?

Unde vii?
Răsvărire, sfântă răsvărire,
Cum te-atrag răscoale iar și iar,
Vezi cadavre — nu'ncap cimitire,
Tu privești purtat de-un gând amar.
Unde oare pașii tăi se'ndreaptă,
Între munții răsvăriți acum?
O femeie undeva te-așteaptă,
De ce n'ai odihnă?

Drum și drum,
Pe poteci de munte'nsângerate
Noaptea cu cenușa ei străbate,
Focuri ard și joacă sus pe cer,
Luna însăși s'a făcut hanger.

Pasul călătorului prin munte
Fosnet dă și șoapte prin frunziș —
Raza lunii a sclipit pe frunte
Cu adâncul, straniul luminiș
Dincolo de munți; în primăvară
Nu demult, a fost răscoala 'n toi,
Dar boerii țara și-o trădară,
Au trădat lumina vremii noi.
Acoló prin țara românească
L-au pândit atunci pe-acest drumet,
Nimeni nu era să nu-l cunoască
Pe Bălcescu.

Glasuri îndrăzneț
A chemat mulțimile să lupte,
Răsunând pe'ntinsele câmpii;
Ascultau țărani cu fețe supte,
Târgoveții din periferii...
Ca un vișor s'gduise anii
Răsvăritrea scumpei tale țări,
Spada ei ar fi ucis tiranii

*Dar au fost înşelăciuni, trădări.
Toate s'au sfârşit!*

*Exil,
departe,
Tu, Bălcescu, pîrbeşti prin munte.*

*Dar mai ard nădejtile,
mai arde-
Flacăra răscoalelor sub frunţi.*

*Spre Câmpeni, spre Iancu te grăbeşti,
Umbă vestea că oştiri moţeşti
Răsculate, cu securi şi coase,
Ingrozesc Ardealul!*

*O, te-apasă
Sângele şi moartea fără rost,
N'ai venit să-ţi cauţi adăpost.
Ard întinderi,
Apusenii'n fumuri*

*Se îneacă
Unguri şi români
In zădar cu oştile pe drumuri
Colindând se luptă.*

*O, 'n stăpîni
Să lovească fulgerul răscoalei!
La Viena-i undeva'n palat
Pajura cu ghiare imperiale,
Vipere habsburgice se sbat*

*Să uneşti românii şi maghiarii
Intr'o oaste mare, de ne'nvîns,
Lovind împăraţii, regii, ţarii...
Indrăzneţul gînd ce l-a cuprins
Poartă paşii lui prin noaptea deasă
Spre Câmpeni — spre Moştii răsculaţi,
Unde-i groaznic şuiurat de coasă
Şi-i măcel şi sîngerează fraţi.*

II

*O poiană. Seara îşi agită
Umbrele, prin a pădurii vatră
Munţii par o mare'ncremenită*

De demult, în valuri mari de piatră,
Sus în codri Iancu-și desfășoară
Tabăra oștirilor.

Acum,

Cade vestea că venind din Țară,
Către moți — Bălcescu-și taie drum.
Cine-i el acest Bălcescu, oare?
Știe Iancu — tribunii și ei
Faima lui demult a fost să sboare
Peste munții lor stâncoși și grei.
E Bălcescu minte luminată.
Drumurile noastre să le bată
Pentru ce?

Prin fumuri rotogoale

Eh! Luptăm, luptăm fără sfârșit!
Dorul luptei, patima răscoalei
L-a purtat spre Moți.

A și sosit.

Seara. Focuri.

Tabăra se'ntinde

Intre munți departe spre Abrud
Cântecul, mulțimile cuprinde,
Glasurile lor răzlesc, se-aud
Printre stânci golașe, prin pădure,
Cântece de luptă.

„— Ce soldați,

Inarmați cu pușcă și secure,
Să-i îndreptăm spre țări, spre împărați!“

A privit Bălcescu, o, ce gând de
Luptă și răscoală l-a cuprins.

Spre Abrud sunt ziduri fumegânde

„Oștile acestea de ne'nvins
Ar putea porni ca o furtună
Peste munți departe'n București“
Cum le-ar duce el ca să răpună
Lanțurile Țării Românești.
„— Ce armată!

Frați — dragii mei frați,

Pentru cine oare vă luptați
Voi, mândria noastră românească?

*Împărații, ei ne sunt dușmani,
Răzbunarea voastră să sdrobească
Tirania sutelor de ani!"*

Ce sălbatic loc!

*Stânci neumblate
Tabăra e fără de sfârșit.
Iancu îl primește ca pe-un frate
De departe'n munții lui venit.*

*— „Iancule, stăpân acestui plai,
Faima ta s'a dus departe tare,
Înspăimântătoare oaste ai
Ce-ar putea și munții să-i doboare,
Dar în loc să lupți, să te unești
Cu maghiarii, frați în răzvrățire,
Să sdrobești armate 'mpărătești.
Pentru-a libertății propășire,
Tu, alături stai cu împăratul."*

*— „Eu pe ungur pentru-aceea batul
Că de-s patru neamuri în Ardeal,
Pe români de ce nu vrea să-i știe?
Apa noastră a ieșit din mal,
Cu potop de flăcări și urgie!"*

*— „Iancule, viteazule bărbat,
Kossuth vești de pace îți trimite!" ...*

Iancu tace.

*Vede 'ngândurat
Tabăra cu focuri risipite:*

*— „Moșilor, pribegilor munteni
Pentru ce v'am adunat din sate,
De ce se desleagă'n Apuseni,
Răzbunarea vremurilor toate?
Dusu-v'am eu cum am fost gândit;
Pcate'n noapte-am rătăcit din cale,
Buciumul pierzării ne-a vrăjit
Cu cântări de 'ntunecată jale.
Stâncilor! Biharie, tu mamă
Ce ne-ai legănat în vatra ta,
Care drumuri sabia mi-o cheamă
Ce meleaguri vom mai colinda?
Ai! V'aș duce orișunde-ar fi,*

*Și ne-am bate — blestemat ne-am bate!
Numai să vedem cândva 'ntr'o zi
Peste munți un val de libertate!"*

*Pe sub stânci și codri, seara, lin,
Flutură aripa 'ntunecată.
Pe la focuri oameni s'așin,
Cântece se-aud.*

Și câte-odată

Chiote.

*Privește Iancu'n zare,
Oastea lui se'ntinde 'n depărtare.
Parcă simte'n piept o îndoială:
Oare drumul lui s'a rătăcit?
Moșu pentru cine se răscoală?
Impăratul poate i-a mîștit.
Dar pe moși, atâtea mii câți sînt,
Va mai ști el Iancu să-i întoarcă,
Nu-i o nebunie dacă'ncearcă
Steagul să-l înalțe altui vînt?
— „Îndoieli mă bântuie și-i grea
Inima, Bălcescule fîrtate,
Bine zice Kossuth ca să dea
In Ardeal românilor dreptate.
Dar să lupt alături, să te-ascult,
Nu mai pot, e vremea prea târzie.
Kossuth el să-mi fi trimis demult
Vești de pace și prietenie . .
Bine vin și-acum.*

Dar ce pot face?

*Doar atât: să nu mai lupt cu ei.
Poartă-le scrisoarea mea de pace,
Și frăția tribunilor mei!"*

*Patru nopți în sbor și patru zile
Peste munți plutiră.*

El a stat.

*Le-a vorbit Bălcescu 'nflăcărat.
— Zi-le, genu al răscoalei, zi-le
De trecutul lor întunecat.*

*- Zi-le tu de vremuri viitoare
Cum le vezi în visul tău de-acum:*

*Infrățiți cu oștile maghiare
Lupta lor urmând acelaș drum
Va învinge,
 sigur
 va învinge!*

*Patru nopți la rând,
Au trecut plutind, și patru zile.
A plecat Bălcescu ascultând
Glasul unei tinere copile
Ce cânta'n Abrudul dărămat.
Despre ce cânta frumoasa fată?
Cântec despre Moșul răsculat,
Care nu se uită niciodată.*

*... Undeva în drum spre Seghedin
Către Kossuth, lui Bălcescu-i cade
Vestea, că în zilele ce vin
Kossuth cu-ai săi oameni la Arad e*

*Te întorci, ajungi, aduci scrisori,
Dela Kossuth — vești de împăcare.
E târziu și totuși o 'ncercare
Spre Ardeal iar drumul să-l măsori,
Cântând oștirile maghiare.
Le'ntâlnești luptând din greu;
Oștile țariste se revarsă;
Te arunci în luptă, brațul tău
Fulgeră dușmani.*

*Pustie, arsă-i
Calea care duce orișunde,
Pustiit Ardealul, răvășit.
Simte dor Bălcescu să se-afunde
Iar în munți.*

*Târziu, e fugărit
Trece apa Mureșului — trece,
E târziu — coboară toamna rece
Peste codri.*

*Iarăși a ajuns,
Iarăși vede Apusenii — iară,*

*Iancu'ntr'o colibă l-a ascuns
Să-i asculte fluiera amară.*

III

*Acolo-aş vrea să pier,
Pe câmp de luptă'n valetul de fier*

Petru Săndor

*Mult a stat Bălcescu'n Apuseu,
S'a ivit Septembrie prin pădure,
Toamna-i tot mai rece, prin poieni
Scuturând hăţişurile sure.
N'a'ncetat măcelul.*

*Ard departe
Sate'n'tregi şi văi până'n Abrud.
E un aer de blestem şi moarte —
Numai noaptea tulnice se-aud.
Parcă plâng ceva, parcă te cheamă.
Toate sânt târzii — toate'n zadar
Scutul toamnei şi-a zdreţit arama,
Tulnicele noaptea plâng amar*

*N'a 'nţeles nici Kossuth, nici românul,
Focul lor s'a mistuit în van.
N'au ştiut lovi la timp stăpânii,
Nici pe-adevăratul lor duşman.
Să fi-aprins la timp în pieptul lor
Flacăra unirii!*

*Să-şi pornească
Moşii, valul înfricoşetor,
Ura lor, spre oastea 'mpărătească,
Libertate Ţării Româneşti,
Să deslegi, frăţie'nre popoare!
Pe de-asupra Vienii, să roteşti
A lui Iancu spadă 'ngrozitoare!*

*Acum totul e sfârşit — târziu!
Trec pe Mureş oştile ţariste*

*Eh! Colibă mică, ce pustiu!
Frunzele se cern.*

*Și-acelaș vis te
Chinuie în nopțile de toamnă,
E un gând amar care te'ndeamnă
Să te duci pe-un câmp deschis
Unde încă pentru libertate
Se mai luptă —*

*și să cazi ucis.
Undeva pe plaiuri depărtate
Săbiile poate nu'ncetară,
Sunetul metalic prin pădure-și
Poartă larg ecoul către seară.
Oști în goana cailor pe Mureș . .
Eh! Pe Mureș undeva la vale,
Pe la Mirislău, la Mirislău,
Sub tăcerea măgurei domoale,
A sfârșit Mihai eroul tău,
Mistuit de gândurile mari.
E pe-un câmp cu-o cruce peste care'n
Fiecare toamnă, trei ărțari
Cern înțelepciunea din frunzare.*

*Oști streine-au împânzit Ardealul.
Acum totul e sfârșit — târziu,
În ce parte să te poarte valul
Răzvrătirii?*

*Muntele-i pustiu,
Numai sus, în piscuri la Abrud,
Tribuni lui Iancu se aud
Sfâșiindu-și în păduri amarul:
— Împăratul a mințit!*

S'a dus . . .

*Care oaste ne-o călca hotarul
Dinspre răsărit ori din apus?*

*Și pe-o stâncă, Iancu-și sfarmă jalea,
Ochi lui cețoși scrutează valea:
— Ne-a 'nșelat coroana!*

Am sfârșit!

*Sângele pe stânci s'a irosit
În zădar!*

O, ce să mai aștepte,
Moșii încotro să-i mai îndrepte?
Ultima nădejde cum se frânge!

Moșii'n vale încă se mai bat;
In neștire-i poartă ne'ncetat
Patima răskoalelor din sânge.

E târziu!

Să sbori pe-un câmp deschis
Unde încă pentru libertate
Se mai luptă, și să cazi ucis.
Undeva pe plaiuri depărtate,
Poate chiar pe Mureș o să ai
Un mormânt ca cel viteaz Mihai,
Amintind răskoale, lupte mari.
Poate-o fi și-o cruce peste care'n
Fiecare toamnă trei arșari
Au să cearnă pacea din frunzare.

Peste munți ca păsări mari plutind
Trec încet amare nopți și zile,
Mai străbate'n aer când și când
Glasul unei tinere copile.
Din colibă încă-l mai aude,
Cântecul acesta din Abrud e,
Din Abrudul ars și dărâmat:
— Cântă fată, tu, frumoasă fată,
Cânt despre poporul răsculat,
Care nu se uită niciodată...

IV

Cenușa lor e timpul vegule
Între azur, între pământ.

A. Blok

Flacăra răskoalelor s'a stins,
Printre albiu apele duc ani.
Flacăra răskoalelor s'a stins,

Pregătesc cătușele tiranului.
Țară, țară — câmpuri nesfârșite,
Sate mici — pâraie plâng domol.
Apăsarea zilelor strivite
Și durerea care-ți dă ocol
Amintesc de-un om cu chip subțire
Fiu al țării noastre românești.

O amară, stranie-amintire
Străjuie conacul din Bălcești.

Trec țărani'n tunecați spre șesuri:
— Ochii lui pe unde-or fi arzând,
Vorba lui, cu-atâtea înțelesuri,
Ce meleaguri o fi luminând?
Trec țărani cu sapele'n spinare
Zi de zi spre câmpul boieresc,
Ochii lor pierduți în depărtare
Rătăcesc în zare — rătăcesc.
Oare nu se va ivi vreodată,
Fruntea lui înaltă, luminată?

Fulgerele scapără în zare,
Înscriind destinul lor pe cer —
Noaptea peste câmpuri, călătore
Luna își mai poartă-al ei hanger.
Apuseni lung își sună'n codrii
Frunza deasă tremurată'n vânt,
Doar arar se jurișează lotri,
Domnilor cătându-le mormânt.
Pe cărări trec Moși și suie turme
Către piscuri'nalte și poieni,
Munții tac.

Ce amintiri să scurme
În adânc bătrânii Apuseni?
Cu făptura lui halucinantă
Iancu mai răsare când și când,
Clopotele din Abrud — să bată
Seara ncep, peste păduri plângând.
Unde-a stat Bălcescu, prin pădure?
O colibă, prin desigurii sure ...
Numai urme-au mai rămas.

Alături
Printre ploi albastre și omături

Au crescut mesteceni.

*Sus în aer
În singurătăți — vulturi se'ncaer.*

*Dar lumina frunții lui și gândul
Peste munți plutește veșnic viu.
Codru-și sună frunza murmurându-l
Depărtării.*

*Printre stânci, târziu,
Când tresare fulgerul pe cer,
Chipul lui adeseori apare,
Ca un vis, ca o amenințare,
Urmărit cu groază de boieri.*

*Arborii trăiesc — arborii mor —
Ploi se cern și vânturi felurite,
Peste stânca Apusenilor
Răsuflarea grea și-o vor trimite.
Dar tu spune, cântec al meu, spune,
Sunt departe gropile comune?
— La Palermo! La Palermo!*

Unde

*Doarme fiul țării noastre drag.
Cei ce l-au ucis, nu s'or ascunde!
Cei care l-au fugărit, pribeag
Morții-s hărăziți.*

*Și într'o zi
Stema lor murdară va apune,
Timpul însuși pentru ei va fi
Cimitir cu gropile comune.*

*Dar Bălcescu, gândul lui fierbinte,
Gând care-l purtase spre Câmpeni
Va străbate ani înainte
Străjuind bătrânii Apuseni:
— Frați pe veci românii și maghiarii,
Doborând tiranii!*

*Urmând stejarii,
Moșii liberi vor sui pe munte
Buciumând în codrii a'băstrui.
Va trăi sub fiecare frunte,
Gândul ce-a svâcnit sub fruntea lui*

Veronica Porumbacu

DE VREAU SĂ VĂD ACEST ORAȘ

De vreau să văd acest oraș și eu,
să las în urmă cale de-o zi plină,
mă gândesc să merg doar la muzeu,
la biblioteca unde'n foi subțiri
se mai păstrează încă ntr'o vitrină
ediția princeps a lui Cantemur.
Ci mă întreb: pe unde regăsesc-l
pe cel ce-a ars ca flacăra, Bălcescu?

Cătreer azi dealungul și dealatul.
Unde-a lucrat Bălcescu? Unde-a stat
în orașelu-acesta iacobin?
Pe locul unei case, azi e Sfatul
și cealaltă de mult s'a dărâmat.
E-un bloc în locul ei la Debrețin.
Și totuși, pretutindeni regăsesc-l
pe cel ce-a ars ca flacăra, Bălcescu.

E seară. Vântul care ridicase
vârtejuri mari de pulberi de pe jos,
acelaș vânt părea că-mi măturase
și de pe cronici, stratul greu, prăfos,
și iată că întorc o foaie nouă
a anului '849:

La Debrețin e noua capitală.
Viena, prin desbini-atâtor nații
silise la retrageri răsculații.
În strălucire, ca și în durere,
și'n rezistența sa și în cădere,

acest oraș tot mândru a rămas.
Printr'insul trece Petőfi călare
pe mânzul său de pustă, drept Pegas,
și lângă el din nou eu regăsesc-l
pe cel ce-a ars ca flacăra, Bălcescu.

În jur nu-s împărați și nici alai.
Îl văd pe Kossuth Trece-acum prin piața
în care'n bronz stă numai Csokonai¹⁾
poet, îndrăgostit, dar și ostaș.
Lui Kossuth îi vorbise dimineța
Bălcescu, ce sosise în oraș:
„Când sue'ntunecoasa vijelie,
unirea, doar unirea noastră poate
s'aducă la noroade, libertate,
să spulbere'mpărații, ca pe-un fum“.
Cum luminează, ca o torță vie,
Bălcescu, luptătorul în surghin!

*

*

*

Și-acî'n colegiul vechi din Debrețin,
citind urmarea zănelor ce vin,
merg cu-un portar mărunț, de ani în școală,
ce crește parcă dintr'odată, când
îndreaptă călătorii către-o sală.
Își scoate dela brâu o cheie, — poate
cât el de mare, ori cât jumătate,
și, scârțâind, deschide largă poarta
spre lumea ce-a luptat să-și schimbe soarta.

O sală simplă. Bănci date'n ulei.
S'au scris pe locuri numele, atent.
Sunt printre deputați. Ce vii sunt cei
ce mă'nconjoară azi în parlament!
Cresc oamenii în bancă iar la loc,
prin mari ferestre intră roș amurgul.
Și văd, și-aud, și nu mă mir deloc
că-s și aleși români, — Eftimie Murgu.

Tăcere. Suie Kossuth la tribună
și în sfârșit aud toți însetații

*) Poet maghiar din secolul XVIII

*dreptatea nouă-a celor patru nații,
frăția lor în luptă, în furtună!
Și'n cuvântarea-aceasta regăsescu-l
pe cel ce-a ars ca flacăra: Bălcescu.*

*În sala prinsă'n umbra inserării,
în parlament, în Debreșinul vechi,
o, prea târziu venea unirea al cărei
ecou în'i mai răsună în urechi.
Mai tași au știut să fie împărații
ce desbînară cele patru nații.
Dar inimi românești, inimi maghiare,
păstrară-al Revoluției ecou..*

*Și'n 44 răsună din nou,
trezind și depărtările, și munții,
când oștile, pornind din Stalingrad,
pe noi și pe maghiari ne-au liberat.
Și lângă-ostașii vajnici, ne'ntrecuții,
crescuți în Țara Marei Revoluți
luptară vitejește și panduri.
În zilele acelor lupte grele,
prin flacăra fascistă, prin șrapnele,
rășbiră spre oraș prin norii suri
de praf, stârniți mereu de-al puster vânt.
Erau ostași cum îi vedea crescând
Bălcescu, — acum un veac la noi în țară.
Mulți au rămas acolo'ntr'un pământ
pe care cu-a lor viață-l însemnară.*

*De-aceea poate nu'ntr'un singur loc
simt vie împrejur pe bulevarde
privirea lui Bălcescu-al cărei foc
și din portrete pare că mai arde.*

*Și scump îmi este chipul lui înalt
și drumul pe întinderile'n care
și-au dat pandurii sângele lor cald,
eliberând câmpiile maghiare.*

Victor Felea

ULTIMA PLECARE

*Un țipăt de sirenă — și vaporul
despică apa Dunării bătrâne.
Depart, ca o mamă'ngrijorată,
pământul patriei tăcut rămâne.*

*S'aude apa clipocind alene,
miresme vin pe vânt, mângâietoare
Înalt, pe puntea vasului, Bălcescu
îngândurat privește către zare.*

*L-au alungat boierii... Pleacă iar..
Și pentru todeauna, cine știe...
Și cât de mult dorea, cât a visat
printre ai săi, printre cei dragi să vie*

*Intinderi largi sub razele'nserării
se duc cu apa Dunării, în jos —
Din vraja lor ca dintr'o 'mbrățișare,
își smulge-acuma trupul, — dureros.*

*Și ochii lui privesc nesățios
câmpii și arbori, cerul nalt al țării:
— „Adio! Bun rămas, pământ iubit!
Ție mă'nchin din pragu'nstreimării.“*

*Și larga-i frunte și-o apleacă'ncet.
Vin gânduri, amintiri. Ce vii sunt toate.
Prietenii... Revoluția... Palatul..
Și zăușul mulțimii răsculate;*

Și undeva, bătrâna lui măicuță..
Ea n'a putut veni să-și vadă fiul
bolnav și surghiumit între străini. —
Iar împrejur, doar apele, pustul.

Un foc îi arde inima Tresare:
— „Eu plec și poate m'o să mai revin
la tine, țara mea frumoasă. —
Paharul suferințelor e plin. .

„Prm țări străme, ca și lanțul greu
mă va'nsofi durerea mea nestinsă,
dar sufletul ne'ncătușat va sta
ca o făclie pentru tine-aprinsă.

„Căci nu sfârșește totul cu plecarea
Eu voi lupta mereu, neobosit,
Poporul este nu... Te'ncrede'n el...
Domnia lui veni-va, negreșit“

Vin umbrele amurgului
Bălcescu

adânc privește'ntunecata zare
și poate că privirii lui, ca'n vis,
o luminoasă patrie i-apare.

Neîndurat, vaporul, tot mai iute
plutește spre apus...
Apoi,
pe'ntinderile țării trece noaptea
nepăsătoare, ca un urs greoi.

II

Tu dormi acum în groapa cea comună,
s'a risipit demult frumosu-ți chip —
și inima care-a zvâcnit fierb.nte
crescu în flori roșcate, din visip.

Dar viu trăiește'n noi cuvântul tău:
ne-ai învățat ce-i patria, poporul,
ce'nseamnă să iubești cu-adevărat
mărețul vis ce naște viitorul.

*Ce'nseamnă, pân'la capăt, să te lupți,
și mai presus ca orice să-ți fie
doar patria — și ei să-i dăruiești
rubine, gânduri, vise, bucurie.*

*Dacă atunci, demult, dușmanii tăi
te-au ahungat din patria-ți frumoasă,
acum, biruitor te'ntorc la noi;
bine venit fi, prietene — acasă*

*Și dacă trupul tău pieri'n strănu
cuprins de dorul nesfârșit de țară —
din nou ești viu, alături de noi,
prin alte lupte, mai departe, iară ..*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Mircea Zăciu

BĂLCESCU

— scenariu cinematografic —

Tânărul care călătorește cu diligența pe Valea Prahovei, în această zi dela începutul verii anului 1848, are înfățișarea unui călător străin pornit într'un lung voiaj prin Orient. Fața lui palidă, prelungă, e înconjurată cu o barbă mică și neagră. Ochii lui mari n'au fost încă încețoșați de melancolie și desamăgiri. Privirile lor melinistite scrutează peisajul sălbatic prin care își croiește drum căruța de poștă. Din când în când se aud strigătele surugiilor, căruța se opintește pe drumul cu hărtoape, luându-și din nou vânt, printre trunchiurile groase ale unei păduri bătrâne. Apoi iese în câmp deschis. Fumegă în depărtare așezări omenesti în această înserare blândă de lunie; se ivește, când și când, peste unduirea lanurilor, turla unei mănăstiri; albesc printre copaci stufoși, zidurile unui conac. Sunet de corn însoțește trapul cailor, scârțâitul osiilor, vorbăria călătorilor. Diligența e încărcată cu bagaje și oameni de tot soiul: negustori evrei și greci, cu caftane soioase, sfătuind tainice afaceri cu grâne și păduri, un boiernaș mărunț, îmbrăcat după moda turcească, însoțit de sluga sa și, în fața tânărului cu înfățișare visătoare, — un bărbat cu fața rotundă, oacheșă, înfășurat într'o pelerină cenușie.

— Mărturisesc, domnul meu, — continuă el o conversație începută — că nicăeri în Europa n'am văzut asemenea ținuturi bogate. Poate valea mănoasă a Misisipului, în America, o mai pot asemăna cu aceste locuri mărețe în sălbăticia lor...

— Turcii, cu limbajul lor înflorit, au botezat Principatele „grădina Stambulului“ — îi răspunde tânărul, cu un ușor zâmbet.

Omul cu pelerina chicotește înveselit:

— Grădina le-a dat roade bogate, dar e timpul să le culeagă și alții...

— Da, a sosit timpul.

— Dacă nu mă înșeală simțul meu de vechiu călător — face grăsunul după o scurtă ezitare — nici dumneavoastră, domnule, nu sunteți un oriental... Imi dați voie? Dr. Louis Mandl...

— Numele meu este Basil Olduk, se recomandă tânărul cu simplitate. Numai prin ochii limpezi îi trece — abia zărită — o sticlire de veselie.

— Oh! Un englez! — izbucnește celălalt, jovial — Dar sunt încântat, sir, *tres enchanté*... Călătorie de studii? Diplomatică? Sau simplu voiaj de plăcere?

— Să-i zicem de plăcere, de vreme ce trecem prin ținuturi atât de fermecătoare. Iar dumneavoastră?

— Meseria mea sunt afacerile, sir. Vă spuneam că e timpul să ne ocupăm și noi, occidentalii, de chestia Orientului. Și nu numai domnul de Lamartine sau lordul Palmerston ci mai ales noi, casele de comerț și de industrie... Spuneți-mi, nu-i păcat de aceste păduri de stejar? Ce lemn strașnic! Dar cărbunii? dar fierul! Cu adevărat o grădină, dar o grădină care cade în paragină, domnul meu. Aici trebuesc fabrici, trebuesc exploatare miniere... Mon dieu, parizienii clănțane de frig în fiecare iarnă și aici cărbunii zac fără folosință, prin văile sălbatice. Nu e păcat?

— E păcat, domnule, firește că e păcat

Mulțumit de aprobarea celui alt, doctorul Mandl, trimisul extraordinar al domnului de Lamartine, își freacă bucuros mâinile grăsulii.

— Ah, ce afaceri extraordinare se pot întreprinde aici! Și toate ar costa atât de puțin! dar cu beneficii, vă sigur, fabuloase! ... Fericită țară! Fericit popor pe care providența l-a hărăzit cu atâtea comori!

— ...care se pot cumpăra atât de ieftin — intervine „englezul”. — Un chilipir, *monsieur le docteur*, toată țara asta. O poate cumpăra cu oameni cu tot, un măcelar oarecare. Alții nu și-au dat nici măcar osteneala să se gândească la plată: au jefuit cu nerușinare. De sute de ani s'a hrănit Stambulul din acest grânar...

— Ce vă spuneam eu? E timpul să-l concesioneze și altora. Noi plătim bani peșin.

— Firește, dumneavoastră sânteți oameni civilizați, nu sunteți un imperiu asiatic! Întreprindeți un jaf onest, sistematic, chibzuit. Un jaf legal... „Fericit” popor! A răbdat și va răbda poate încă multă vreme. Temeți-vă numai de clipa când are să se trezească...

— Dar, dați-mi voie, sir, nu vă înțeleg deloc... E vorba de afaceri, doar! Domnul de Lamartine mi-a spus: „Noi oferim în schimb civilizația!...”

— Ii aruncă o privire repede, bănuitoare: ce ascunde tinerelul cu înfățișare de student londonez sub vorbăria aceasta liberală, pe care un burghez așezat cum e el cu greu o mai poate suporta? Sau, cine știe, o fi reprezentantul vreunei case din City? Un concurent! Alarmat, se înfășură mai bine în pelerina cenușie. Dintr'odată i-a părut rău că, fleacă ca orice francez, l-a luat gura pe dinainte.

S'a înserat. Au ieșit din pădurile prin frunzișul cărora soarele își trimitea ultimele raze; acumina drumul trece de-a-lungul unei câmpii triste. Praful răscolit plutește pe întinderi ca o ceață murdară.

Din cotlonul lui, francezul nu mai urmărește peisajul. O frică, neînțeleasă i-a pătruns în oase. Scormonește cu ochii lui mici, șireți, chipul prelung al tânărului. Barba neagră, deasă, îi înconjură fața cu o umbră misterioasă. Conspirator! — îi fulgeră prin minte Cum de nu s'a gândit mai demult? Acest chip de *carbonaro* și numele acela straniu: Basil și mai cum? Nu putea fi un englez Un englez nu se aprinde așa de ușor!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

— În goana lui, poștalionul a ajuns din urmă un convoi de ocași.

— Aștia-s' dela ocelele Telega, — spune cineva.

Basil Olduk dă la o parte perdeaua și prin colbul răscolit deslușește cu greu siluetele chinute ale convoiului. Inima îi bate puternic. În obraji i-a năvălit o roșeață ușoară.

— Doctore, îl sgâlțâie pe francez, — iată un altfel de peisaj. Sânt „tâlharii” dela Telega. Vina celor mai mulți e că doriră să scuture jugul și să-și vadă țara liberă. Adevărată grădină, așa o voiau, dar roadele să le culeagă tot ei, truditonii, nu alții... Mă înțelegi, doctore?

Diligența a trebuit să încetinească pasul. Prin fața geamlăcului prăfuit trec, în lanțuri, fantome scofâlcite, îmbrăcate în zdrențe. Chipurile sunt desfigurate, privirile dureroase, dar încă mândre. Și par tot mai mulți. Se îndesă către diligență, acoperă tot orizontul, vin mereu. Lanțurile scot un zornăit monoton.

— Nu mai e, firește, peisajul înfloritor, mărețele perspective ale Misisipului american... E numai b'etul, „fericitul”

locuitor al acestor ținuturi. Dar, crede-mă, în curând are să fie și stăpânul lor!

Poștalionul a depășit convoiul. Trapul mărunț umple iar tăcerea, sunetul cornului, mai melancolic acum, transmite nu știu ce chemare, risipindu-se peste întunecatele întinderi. E noapte. Chiar și umbrele călătorilor s'au topit în întunericul care inundă totul, ca o apă neagră. Francezul a amuțit, îngrozit. Prin minte îi umblă poate un gând înfricoșat: „sălbaticе ținuturi... sălbaticе ținuturi“ și uruitul roților, pe drumul de poștă pietruit, îl acompaniază. Apoi dintr'odată luminițe străpung orizontul, pâlpâind nesigure, călătoare. Poate că sunt stele, poate că sunt scânteile unor focuri ce ard nestinse pe aceste bărăgane fabuloase, poate că e numai o poștă, către care se îndreaptă prozaic această diligență, în trapul harnic al cailor care au presimțit apropierea de casă...

*

Diligența a ajuns la un han de poștă și îndată au împrejmuit-o sgomotele familiare ale popasurilor de seară: strigătele surlușorilor, olăcarilor și călătorilor, nechezat de cai deshămați, hă-măituri de câni. Hanul, singuratic în mijlocul câmpiei topită în întuneric, seamănă cu toate „poștele“ din litografiile lui Dous-sault sau Raffet. Nu lipsesc nici împrejmuirea de gard stricat, nici ferestrele chioare, la care pâlpâie luminițele opaițelor, nici carele cu vite dejugate, în jurul cărora s'au adunat țărani și târgoveți. Iar pe coperișul țuguat, cuibul de barză, cu clem-pănitul somnoros al cocostârcilor.

Prin forfota de călători și slugi ce descarcă bagajele, doctorul franțuz s'a pierdut de tovarășul său de drum. Sau poate fiecare a dorit aceasta. Cel care-și zicea Basil Olduk s'a uitat de câteva ori împrejurul său, ca și când l-ar fi căutat pe medic, apoi s'a hotărît să-și vadă de bagaje și să intre în han. Ochii i-au căzut atunci pe un omuleț pipernicit, îmbrăcat sărăcăcios și având în cap o caschetă cadrilată de postav. Cu mâinile înfundate în buzunare, părea că-l urmărește de multă vreme pe tânărul călător. Privirile lui le întâmpină cu un zâmbet mioros și cu o ușoară înclinare a capului: parcă pe el l-ar fi așteptat acolo, în forfota din fața hanului. Celălalt, încruntă din sprâncene: cine poate fi? Figura îi e totuși necunoscută. Dar dacă... Bănuiala îl face să se întoarcă din nou, să mai cerceteze odată chipul acela de sarsailă jerpelit. Dar nu-l mai vede. O slugă l-a ajuns din urmă cu bagajele:

— Astea-s ale dumitale, boierule?

— Da, da, — face, grăbit dintr'odată. — Umblă cu grije, am arme într'însele, încercă să glumească. Dar pe față i-a rămas încă o umbră de îngrijorare.

Sluga râde cu toată gura și făcându-și loc cu coatele intrară în han.

*

Omulețul pipernicit cu caschetă cadrilată e însă acolo. S'a tras numai la umbra diligenței și l-a pândit pe tânărul cu bagaje. Apoi, când îl vede intrând în han, scoate un suspin de ușurare și se hotărăște să-și aprindă pipa scurtă, scoasă din buzunarul jiletcei. La lumina chibritului, chipul i se desenează mai limpede, smochinit, cu ochi sormonitori și buze vestede, peste care flutură meșeu un zâmbet slugarnic. Mersul îi e ușor cocoșat, de parcă așteaptă un ordin sau o muștruluială. Toată viața a stat cu spinarea plecată: și când a fost valetul unui franțuz ce călătorea prin Orient, și când a făcut calea'ntoarsă printre slugile prințului Demidov, spre țările apusului. Dar inima îl trăgea îndărăt, către Fanar, către țărișoarele din Levant, unde lesne te puteai îmbogăți. Întâi a fost sluga unuia Mavros. Ii aducea noaptea femeii din mahalaua Beilicului. Apoi a trecut în slujba lui Vodă Alexandru Ghica și fu introdus în tainele spionlăcului, când cu complotul din '40. Și pe bulgarii din raiaoa Brăilei, tot el i-a prins și i-a dat pe mâna lui Vodă. Și pe Căpitan Costache l-a slujit. Și pe Bibescu, care îi place mai mult, fiindcă e molâu și fricos. Numai de aga Iancu Manu se teme: e prea neguros și după ochii lui bulbucăți și goi nu știu niciodată ce se ascunde. Unii zic că e înțeles cu răzvrățiții; alții îl cred credincios Sultanului. Acuma el l-a trimis încoace. Il așteaptă pe Lăcusteanu, la acest han și de aceea îi trec prin cap fel de fel de gânduri. N'are aface. Tânărul a cărui urmă trebuia s'o ia, e în han, prins ca un șoarece în cursă. Pe el nu l-a înșelat ochiul și ținerea de mînte: nu mai încape nicio îndoiială că cel care a sosit acuma cu diligența e iuncărul Bălcescu, cel pe care l-a mai dibuit odată cu pricină necurate, în '840.

Ghiță Tvanțih, omul agăi Iancu Manu, se plimbă mulțumit prin fața hanului, aruncând din când în când câteo privire prin ochiul de geam.

*

Acolo, prin aburul de bucate, se deslușește figura celui urmărit. O femeie i-a pus înaintea un blid cu supă fierbinte.

— Căpitanul Cristofi are să fie aici în scurtă vreme. Ai să ieși prin porțița din dos a ogrăzii, până la cei trei frasinii gemeni. Are să te aștepte acolo.

— Trăsura e pregătită?

— Da.

Zarva din încăperea hanului a crescut, acoperind vocile. De afară se aud strigăte, tropot de cai. Călătorii se îngrămădesc curioși la ferestre, la uși.

— Iată-i că au și sosit, zice Bălcescu, ridicându-se

*

Afară, convoiul ocașilor dela Telega a ajuns la hanul de poștă. Oamenii, înebuniți de foame și sete, au rupt șururile și încearcă să se apropie de împrejmuirea hanului. Dar gesturile lor sunt împiedicate de lanțurile grele, mâinile le sunt încătușate. Dorobanții îi împing înapoi cu sudălmii ascuțite, izbindu-i cu paturile armelor, cu picioarele. Unul a căzut cu fața în țărână. O voce ascuțită strigă o comandă neînțeleasă. Țăranii din jurul căruțelor se închină înfricoșați.

— Doamne, iartă-le lor păcatele! — zice o bătrână.

— Ce să ne ierte, mătușă? — scrâșnește un flăcău dintre ocași. — Să le ierte boierilor care ne-au pus în fiare.

— Nu i-ar mai ierta moartea — adaugă un om întunecat — că multă asuprire și jale aduc..

*

— Iarăș cărtește Plăpămaru, zice primul dorobanț.

— Mută-i fălcile și are să tacă! — îl îndeamnă al doilea.

— Numai pământul are să-i astupe gura.

*

Printre cei care au însoțit convoiul se află și un căpitan cu fața smeadă, cu înfățișare zgriburită. A descălecat, aruncând hățurile unui dorobaș și i-a strigat din mers:

— Vezi de cal. Dă-i mâncare!

Se strecoară prin mulțime, trece prin ograda pustie, iese în câmp.

*

În spatele hanului sunt trei frasinii gemeni. Aici e liniște. Se aude doar respirația obosită a câmpului larg, țărâitul solemn al greurilor. Suflă un vânt ușor, nori se alungă pe bolă, desvelind din când în când o lună mare, palidă.

— Cristofi!

— Bălcescule! Tu erai? Frate!

Cele două umbre se îmbrățișează scurt. Nu e vreme de pierdut. Vorbele trebuie să fie scurte și rezezi:

— Bagajele sunt la han: trei geamantane burdușite. Proclamațiile au ieșit de dimineață din tipografia lui Eliad. Nici cerneala nu s'a uscat bine pe ele

— Ce trebuie să fac acum?

— Să le împrăștii cât mai repede. Hârtia lui Tell ai primit-o?

— O port mereu la mine: „scoaltă-te dacă îți iubești țara, că acum este vremea!“ N'am să uit niciodată cuvintele astea! Ah, amice, cât sânt de nerăbdător... Mulțumește-ți lui Hristian Tell că s'a încrezut în mine...

— Lasă asta. Acum nu e momentul să ne îndușoșăm, Cristofi. Cred că sânt urmărit. Am unele bănuieli. Iată planul revoluției...

*

Ghiță Țvanțih n'a mai stat mult în fața hanului. Cel pe care-l aștepta a sosit călare, cu o slugă înarmată. Maiorul Lăcusteanu și-a petrecut toată ziua în șea. Nici de prânz n'a descălecat, de grija să nu piardă din ochi diligența. A ajuns-o abia acum din urmă. În buzunarul mundurului are hârtia de arestare pe numele fostului iuncăr Bălcescu. Aici, la acest tractir prăpădit trebuie să-l prindă.

— Nici că se putea să picați mai bine, — îl întâmpină cu plecăciuni, spionul agiei Mânios, repezit, Lăcusteanu îi taie pofta de temenele:

— E aici?

— În han, luminăția ta. Il prindem ca pe-un șoricel...

Își fac loc în încăperea scundă, plină de fum. Oamenii se zăresc ca prin ceață. Dar nici nu e nevoie să le deslușească fițgurile, doar Țvanțih știe masa la care stă iuncărul. Masa e acolo, dar e goală. Călătorul, nicăeri. Omul agiei aruncă o privire pierdută către Lăcusteanu. Acesta înțelege dintr-o clipire situația:

— Ei?

— Adineaori era aici...

— Nu te întreb de adineaori. Acuma. Acuma unde-i?

— Să nu mă mișc de-aici dacă...

— Hait, marș, în dinți să mi-l aduci! — se sborșește maiorul, roșu ca sfecla.

Invârtindu-se pe călcăie, ies din han. Sluga e acolo, ținând

caii de dârlogi. Mai este un pâlc de dorobanți, așteptând în întuneric un ordin.

— Ce stați? — răcnește Lăcusteanu, pierzându-și cumpătul și dând naibii toată tactica: — Impresurați hanul! Nimeni nu iese afară. Dacă-l scăpați, ștreangul vă mănâncă!

*

Dorobanții au năvălit în han. Invălmășeală. Strigăte. Femeile încep să țipe, ghemundu-se într'un colț. Mese și scaune răsturnate. Câțiva negustori își ascund în sân pungile pline. O femeie se închină.

*

— Arme n'ai aduș?

— Nu. Au fost oprite pentru București. Avem cam puține.

— Nici aci nu prea sunt.

— Nu-i nimic. Pune mare preț pe propagandă — îi spune Bălcescu căpitanului Cristofi — Asta e cea mai bună armă. Și ai grijă de țărani! Să fie luminați asupra celor ce vrem noi; arată-le că o să-i liberăm, că mișcarea noastră e îndreptată împotriva boierilor. Nu uita nici ocna dela Telega. Ai intrat în legătură cu impricinații politici?

— Sunt oameni de nădejde.

— Fă-i scăpați! Îți vor ușura munca. Guvernul revoluționar va decreta eliberarea celor condamnați pentru priciuni politice. Dar până atunci, ți-ar putea ajuta.

— Este unul, Marin Plăpămaru...

— Tu-i cunoști. Hotărăște! Haide, îi cuprinde brațul, curaj, Cristofi... Și acum...

Sgomotele din han au pătruns până aici. Luna a ieșit din nori. La lumina ei palidă se vede cum vine către ei, gonind printre pomi, o fată. În urma ei, dorobanții. Au ajuns aproape. Au zărit cele două umbre care se despart în grabă. O clipă stau în cumpănă, neștiind pe care s'o urmărească. Dar ochii lui Ghiță Tvanțih nu s'au înșelat nici de data aceasta:

— Hai, la dreapta, pe lângă copaci! Acela e!

Umbra s'a topit în întuneric. A zărit sub șopron brișca gata pregătită. Caii l-au înștiințat cu un nechezat ușor. În întuneric, ceilalți i-au pierdut urma. Apoi deodată urutul apropiat al unor roți i-a desmeticit. Lăcusteanu, cu pistolul în mână sosește și el. Incalecă, grăbiți. Câteva împușcături. Ropotul cailor. Ceata urmăritorilor apucă spre drumul de poștă, întracolo unde a dispărut brișca. La lumina lunii, drumul sclipește, șerpuit. O

cotitură Urmăritorii au ajuns aici. Tropotul cailor lor e greu, înfundat Brișca huruie, ușoară. Roțile ei sfârâie, învârtindu-se besmetic. În spate e legat un geamantan burdușit, pe care se văd lipite dezordonat câteva etichete străine: „Leipzig... Wien... Paris...“ Urmăritorii sânt acum atât de aproape încât Ghiță Țvanțih cu ochii lui ageri a zărit etichetele colorate. Le-a văzut și Lăcusteanu. Dar drumul cotește din nou, prăvălindu-se printre ploi bătrâni. În goană, trunchiurile lor deșirate se încovoae, se alungă, întind brațe Bălcescu mână acum în picioare. Părul îi flutură în vânt. Nu, pentru nimic în lume nu-l vor putea prinde. În '40 era un copil abia, nici mustața nu-i mijise. De atunci a învățat multe. Și apoi, n'ar fi păcat să cadă în mâinile lor tocmai acum când revoluția e gata să izbucnească? Revoluția! Ii vine să chiuie de bucurie. În raza lunii chipul lui prelunge, încruntat, se luminează ușor. Nimic din gesturile lui nu trădează teamă. Numai încordare. Numai voință de neîdruncinat. La cotitură se vede sticlirea unei ape. Este și un val. La dreapta se desface o pădure întunecoasă. Brișca o ia la dreapta; afundându-se cu un fășait în frunzișul încălzit. Oprește caii asudați. Coboară. Printre crengile crângului îi vede pe ceilalți apropiindu-se în goană, trecând de locul unde se află ascuns și luând-o către vad. Caii, speriați de apă, sforăie, sar în două picioare, se opresc în fața râului în care se scânteiază acum o rază de lună.

Fugarul scoate o batistă albă și-și șterge fața asudată. Pătrund până la el, nedeslușite, vorbele celorlalți, răstite și mârnoase, mechezatul cailor, apoi clipocitul apei în care cai și oameni s'au avântat, chiuind.

Încet, peste pădure se lasă liniște.

*

Nimeni nu se aștepta la conac să sosească musafiri la o oră ca asta. E aproape miez de noapte și slugile aleargă somnoroase să ațâțe focul în bucătărie, să prindă un pui în cotețe, să aștearnă patul în camera de oaspeți. Stăpâna casei încă n'a apărut în salonul scund unde o așteaptă, încruntat, musafirul. Ea stă în fața oglinzii și-și piaptăneă părul lung, mătăsos. O slujnicuță a aprins lumânările în sfeșnicile de pe pianul din salon și se retrage în vârful picioarelor. Musafirul nici n'a băgat de seamă. Stă cu spatele către ușă, privind portretele din pereți: boieri cu ișlic negru căptușit cu mătase vișinie, femei cu zâmbete ofilite, investmântate bogat în mătăsuri înflorate.

Maria Cantacuzino, stăpâna conacului, îi întinde mâna mică, albă:

— Dumneata!?

— Îmi vei ierta vreodată această îndrăzneală? — vorbește el, ușor stingherit. — Noaptea, ca un fugar oarecare, cerând adăpost la prima casă...

— Așa dar, vizita aceasta neașteptată n'o datoresc decât unei întâmplări neprevăzute? —

Pe fața ei frumoasă trece o umbră ușoară. Acum seamănă izbitor cu desenul pe care mai târziu are să i-l schițeze, în creion, Théodore de Chassériau. Bălcescu s'a oprit lângă ea, privind-o mut. Și-a plecat capul. Ea a schițat un gest abia simțit, ca și cum ar fi vrut să-l apropie, să-și treacă degetele prin părul lui negru. În loc de asta, spune simplu:

— Ești urmărit?

— Am scăpat deocamdată.

— Și misiunea?

— Am îndeplinit-o.

Ea nu mai știe ce să mai adauge. Ar avea atâtea să-i spună, dar niciodată nu reușește să-i vorbească decât lucruri străine de sentimentele ce o chinuesc. De fiecare dată îl găsește frământat, mistuindu-se încet, ca o flacără. Acum, revoluția. Nu l-a întrebat, dar știe că ea trebuie să izbucească. Poate chiar mâine. Ochii îi cad pe tunica sfâșiată și cu ușurare parcă, scoate un mic țipăt:

— Dumnezeule! Te-ai bătut?

El privește mâneca, încurcat:

— Nu, nu... Iasă, îngaimă. — Nici nu se vede.

*

Lumânarea de pe pian se mistue încet. Maria Cantacuzino cântă. Degetele ei albe aleargă pe clape. Cântecul calm, inundă încăperea. O briză umedă umflă perdelele ușoare. Rezemat de pian Bălcescu ascultă melodia care trezește în el amintiri vechi:

— M'am sălbăticit cu totul... Numai muzica poate să mă îmblânzească, acum. Așa eram anul trecut, la Paris. Stăm cu nasul în cărți zile întregi. Nu vedeam decât războaie crâncene, chinuri, domnitori cruzi. Mă sălbătimeam și eu. Atunci fugeam la țară, la Miculi, pianistul și toată noaptea o petreceam ascultând muzică... Tresare, amintindu-și ceva.

— Stai! El avea obiceiul să-mi cânte „Marseilleza” Zicea

„asta e pentru tine, răzvrătitule!“ și o cânta ... cum să-ți spun?
O cânta cu atâta însuflețire...

Primele măsură ale „Marseillezei“. Maria ridică ochii spre Bălcescu:

— Așa?

— Insuflețit, pățimaș... așa... N'am auzit-o cântată cu atâta
avânt decât pe străzile Parisului, noaptea, în Februarie. Am
dormit atunci pe baricade, colindam vechile cartiere, Tuilleriile
pustii. Mai ții bucățica aceea de catifea? E smulsă de pe tronul
lui Ludovic Filip. Cum a fugit poltronul! Ah, — se îndreaptă
el către geamul deschis, trăgând cu nesaț în piept aerul tare
al nopții, — și la noi se vor răsturna toate, în curând. Totul va
fi măreț, înfricoșător.

Încet, melodia s'a stins, Maria Cantacuzino a venit alături
de el. Il privește cu o ușoară teamă. Chipul lui e acum foarte
palid și chinat. Numai ochii ard ca și cum ar avea febră.
Femeia și-a petrecut brațul pe sub al lui și îndrăznește, șoptit.

— Așa are să fie.

— Curând.

— Dar acum trebuie să te culci. E foarte târziu.

— Nu e târziu deloc. Iată zorile.

*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cerul se luminează către răsărit, o dimineață nouă năvălește
ca o apă peste pădurile stufoase, peste câmpul verde. Ținându-se
de braț, Maria Cantacuzino și Bălcescu trec pe sub pomii din
livadă, prin iarba înaltă, udă. Siluetele lor subțiri, înlănțuite,
se pierd, se confundă cu trunchiurile pomilor tineri.

*

A doua zi. Pe drumul de poștă brișca aleargă ușoară. Vizitiul
picotește pe capră, în soarele bogat. La ieșirea din ținutul Pra-
hovei, un pâlcc de dorobanți barează trecerea.

— Actele dumneavoastră! — se apleacă spre cei din trăsură
comandantul pâlcului.

E maiorul Lăcusteanu. În lumina crudă a zilei îl putem vedea
mai bine: e țănoș, călărește cu oarecare distincție și-și răsuocște
dîin când în când mustecioara scurtă. Fața lui rumenă, netedă,
nu trădează preocupări prea adânci. Are înfățișarea ofițerului
pe care cariera l-a împiedecat „a dobândi lumini mai întinse“,
cu toate acestea e mulțumit de sine și acest lucru se vede din
cel mai mărunț gest pe care-l face.

Maria Cantacuzino i-a întins, în loc de orice alt act, mâna subțire, înmănușată:

— Domnule maior, ce întâlnire neașteptată!

— Ah! — izbucnește celălalt, redevenind cavaler, — vă rog să primiți scuzele mele, doamnă .. dar .

— Și eu care credeam că te găesc la București! Doamna Marița ce mai face? Dă-mi voie să-ți recomand un oaspete al meu, domnul Basil Olduk. Se reîntoarce zilele acestea în Anglia și ne-a făcut o vizită.

Cei doi bărbați schițează o înclinare. Lăcusteanu dă să spună ceva, dar Maria Cantacuzino continuă cu aceeași suspectă volubilitate:

— Iartă-l că nu știe românește. E un tânăr învățat englez care se interesează de țările Orientului.

— Ah, da, ah, da! poate că dumnealui știe totuși grecește. Transmiteți-i oricum salutările mele .

Bălcescu se apleacă spre Maria Cantacuzino și cu un zâmbet disprețuitor îi spune câteva cuvinte englezești

— Sir Olduk mă roagă să-ți spun că e tot atât de încântat să-ți facă cunoștința, dar mărturisește că nu pricepe aceste măsuri pușintel barbare de a opri călătorii pașnici...

— Apăi . de! Din păcate țărișoara noastră nu e Englitera .. De! Zurbagiii, se încurcă marorul, completând explicațiile cu palmele desfăcute, deconcertat. Dar în clipa aceea observă în spatele briștii, burdușit, geamantul cu etichetele colorate: „Paris. Leipzig. Wien“

O amintire tulbure îi răcește dintr'odată politețea Reia cu un ton oficial, categoric

— . și tocmai pentru aceea, doamnă, rugați-l pe dumnealui să ne arate actele duminale!

Maria Cantacuzino a încruntat din sprâncene și a bătut din picior:

— Fie! Dar o să mă plâng lui Vodă Bibescu.

Înțepat, maiorul s'a înclinat ca și cum ar fi zis: „n'aveți decât s'o faceți!“ și smulge actele din mâna străinului. Le cercetează atent. Pe pasaportul gălbui scrie cu litere citețe, rotunde „Basil Olduk. sudit al imperiului britanic . Vine din London, călătorește la Constantinopol și București, pentru afaceri. “

Și Lăcusteanu e sigur că bărbatul din trăsură nu se numește Basil Olduk și nu vine din Londra. Dar ofisul de arestare din buzunarul mândirului e făcut pe numele fostului iuncăr Bălcescu. Cu un gest în care se citește părerea de rău și amenințarea,

maiorul îi înapoiază strănului pasaportul gălbui. Apoi se înclină ușor și, mușcându-și buzele de ciudă, salută ceremonios.

Brișca se urnește, învăluindu-l pe maior și pe dorobanșii lui într'un nor de praf. Ca prin ceață îi joacă lui Lăcusteanu în fața ochilor etichetele colorate: „Paris... Leipzig...“

— ...tăi mama lui de crai, cum mi-a scăpat!

*

Trăsura aleargă legănându-se printre lanuri de grâu sau o ia la pas printre copacii unei păduri tinere. O singură dată mai oprește în fața Bucureștilor, lângă o fântână părăsită, sub umbra unei sălcii pletoase. Prin zarea prăfuită orașul se distinge, departe, ca într-o cromolitografie veche. Acolo, sub salcie, îi așteaptă cineva. Bălcescu s'a ridicat în picioare, să-l vadă mai bine.

— E Rosenthal, pictorul, îi spune el Mariei Cantacuzino.

Și în aceeași clipă bărbatul înalt, călărind un cal murg ajunge lângă brișcă.

— Pe tine te-au trimes? — îi întinde mâna Bălcescu. Ii cercetează fața cu îngrijorare: — Era vorba de Teleghescu.

— Mai e nevoie de el, acolo? Și tu trebuie să te înapoiezi în capitală cât mai repede. Dar — aruncă o privire spre femeia care-l însoțește.

— Poți vorbi liniștit. Maria, dă-mi voie să-ți prezint un pictor și un revoluționar. E omul care are să răstoale Valea Prahovei.

— Constantin Daniel Rosenthal.

— Dar numele dumneavoastră îmi este cunoscut, domnule! E adevărat că...

— Nu-l știai cutreerând Oltenia spre a strânge oameni înarmați...

— Și a pregăti tunuri de cireș, adaugă înveselit celălalt. Oamenii așteaptă, iar din trunchiurile de cireș o să facem tunuri buni.

— Ia legătura cu Cristofi! — îl îndeamnă Bălcescu, redevenind serios.

— Proclamațiile s'au răspândit?

— Pe sub nasul oamenilor agiei.

— Planul revoluției?

— L-am dat și pe acela. Numai ziua...

— Ziua și semnalul le aduc eu. Și acum, adio, frate Grăbește-te: la București ești așteptat!...

„...cu slujitorii călăreți înarmați, dimpreună cu comandirul lor, am tras la cărcuma de pe moșia Nărovățul unde de mai multe ori s'au arătat fețele urmărite; iar de acolo fostul iuncăr s'au făcut nevăzut într-o învâlmășeală ce au fost, de cai, de oameni și de cară și din toată pătrunzătoarea căutare ce s'au făcut pe la toate locurile prepueelnice, nici de cum nu s'a putut urmări încotro ar fi apucat dela cărcuma de pe Nărovăț, de acolo de unde s'au arătat la 9 spre 10 a următoarei ..“

Pe peretă e un portret-al lui Bibescu, iar sub el acela al unui tânăr cu fața lunguiată ca o pară, purtând un imens turban înflorat și un brâu de mătase cu frunze roșii și albastre. Intre degețele subțiri, albe, tânărul ține o floare

Privirile lui Ghiță Țvanțih coboară încet de pe chipul tânărului pe acela al bărbatului care a terminat de citit raportul și împătură acum foaia. E acelaș personaj, dar cu zece ani mai în vârstă, cu favoriți după moda austriacă, îmbrăcat evropenește, fără turban. Ochiu-i s'au bulbucat ușor, mâinile sunt mai pufoase, fracol negru lucește mătășos. E aga Iancu Manu

— Care va să zică, vorbește el hârâit, pe ăsta l-ați scăpat! Ia spune, Țvanțih, cât ți-au plătit revoltanții, ca să închizi ochii?

— Măria ta, așa să trăesc eu

— Taci!

— Am să cutreer tot târgul, uliță de uliță, casă de casă... Aicea trebuie să fie!

— Prea târziu. Tu nu mai poți face nimic. Trimite-mă-l pe Halepliu. Hai, ce stai, n'ai înțeles? Marș!

*

Țvanțih s'a făcut nevăzut. În locul lui stă un ins spelb, cu plete, îmbrăcat într'un frac jerpelit, prea larg. Are înfățișarea palidă și hămesită a unui conțopist

— Ce-ai aflat?

— N'am putut afla ziua când au hotărît ridicarea. Dar revoluția e hotărâtă, pot s'o jur!

— Jur-o mitropolitului, eu nu te plătesc pentru asta. Bănuielii am și eu, are și Vodă, avem toți. Dă-ne dovezi sigure!

— Arhon aga, arestuiește-i pe principalii capi și ai să prinzi firele complotului.

— Ușor de spus. Dă-mi în mână și-i arestuiesc.

— E greu. Ei se feresc de mine.

— De când ești în mișcare?

— De scurtă vreme. În seara de 25 Mai — începe Halepliu,

pe un ton de proces verbal învățat pe de rost — aflându-mă în Grădina cu cai (pentru că era seradă muzicală), m'am pomenit cu Goleescu Orbul și cu Pantazache Ghica că îmi propun a mă uni cu dâșii ca să formăm libertatea...

— Ce fel?

— Adică să răsturnăm pe Vodă și pe boeri.

— Și tu? Tu ce-ai zis?

— Ce era să zic? Băgaseră groaza în mine. După spargerea seradei am chemat pe domnu' Păncescu ajutorul poliției și pe căpitan Gheorghe, să le spun despre primejdia ce ne paște. Iară dumnealor m'au tratat cu un ceai și mi-au spus să vin la domnu' Aga...

— Lasă asta. Iar eu ce ți-am spus?

— Să pun mâna pe hârtiile care dovedesc revoluția.

— Și?

— Și mi-ai dat o mie de lei, ca să mă înlesnesc mai bine, fiindcă eu nu aveam...

— Aha! Și dovezile? Unde sânt dovezile?

Halepliu tace, covârșit. Apoi se agață, disperat.

— Măria ta, hârtii ai prins și la pictorul Negulici acasă. Dar ce folos dacă pe el oamenii lui Căpitan Costache l-au scăpat. Și dus a fost! Toată noaptea i-au sfârșit călcărele pe ulițele Bucureștilor, să-1 vestească pe ceilalți de primejdie. Hârtiile n'ajung. Trebuie să prinși capii...

— Nu mă învăța tu pe mine ce am de făcut. Adu-mi-i!

— Dar cum? Eu... Nici nu-i cunosc pe toți.

— Pe Rosetti îl știi?

— Pe asta, da, că, știți, de meseria mea sunt publicist și poet.. Și scoțocind în buzunarul fracului larg scoate o cărțuție boțită: — Am câteva ode și o dramă închinată cătră Vodă Bibescu...

Aga împinge scârbit cărțuția la o parte, fără să se ostenească a-i citi titlul. Acum îl preocupă altceva decât cariera literară a acestui coate goale.

— Ascultă, îi spune, știi că Rosetti ține în dosul dughenei cu cu cărți, arme? Ai să mergi să-1 ceri, chipurile, muniție, iar dorobanșii au să împresoare casa. Când o să-ți dea armele...

*

„Dați aducătorului un ghiuden și doi cârnați!“

Rosetti împătură bilețelul și-l rupe mărunț, mărunț. Ii mai aruncă o privire celui care l-a adus Halepliu; clipește des, aruncând privire speriate prin colțuri.

— E primejdios să ies dela dumneata cu astea? — îl întreabă, friocos.

— O faci pentru prima oară, tinere?

— Mărturisesc că nu e meseria mea, domnule. Eu scriu versuri... Sânt publicist

— Și crezi că le scrii bine, dacă ți-i frică să tragi cu pistolul? Uite...

Rosetti a scos din ladă un pistol scurt și ochește către portretul lui Bibescu, agățat în perete.

— Așa! abia după ce ai să-l dobori, o să te întreb — Halepliu, ce versuri scrii?

O ușă s'z trântit undeva Halepliu tresare, speriat de-a binelea: „dacă îl prind aici? Dacă Rosetti știe că e o cursă?”

— Ei, ei, — râde celălalt înveselit. Nu cumva sântem fricoși? A aruncat pistolul în ladă, a trântit capacul și scuturându-și palmele în explicație: — E numai medicul. Se vede că și-a terminat vizita. Știi, nevastă-mea.. În curând o să fiu tată. Iartă-mă o clipă

Halepliu a făcut ochii mari. Singur, se uită speriat la lada cu arme, apoi la chipul bucălat al lui Vodă Bibescu „A îndreptat pistolul către el.. Să-l dobori!” — așa a zis “Prin fața geamului lunecă ușor o umbră. Dorobanții sunt la postul lor

BCU Cluj / Central*University Library Cluj

— E ceva grav, doctore?

— Totul decurge normal. Din clipă în clipă ne putem aștepta.. Medicul zâmbește prin sticlele groase ale ochelarilor. — Nu cumva ți-e teamă, Rosetti?

— Nu, dar.

— Știu, știu, ar fi bine să se grăbească. Ei bine, copilul se încăpățânează poate să aștepte revoluția. Nu-i place tirania. Vrea să respire dela început aerul libertății... Hai, toarnă-mi puțină apă

*

De dincolo de paravanul care desparte încăperea modestă a librăriei de un mic birou unde sunt ascunse și armele, Halepliu urmărește scena, cu ochii lui spălăciți, fără expresie. Aplecat peste un lighean alb, doctorul se spală pe mâini, conștiințos. Rosetti îi toarnă apă dintr-o cană.

*

În camera bolnavei e liniște. Storiile trase filtrează lumina

prea crudă a zilei de vară. E răcoare și lucrurile familiare au un aer de vechime și statornicie.

— . . atunci Lăcusteanu a salutat și ne-a lăsat să trecem.

— Pasaportul era pe nume englezesc?

— Da

Cele două femei vorbesc cu voce scăzută. Ridicată între perne, Maria Rosetti ține în mână ei mâna subțire a prietenei. Ochii catifelati caută pe fața Mariei Cantacuzino pricinile unei schimbări neînțelese.

— Și nu ți-a fost frică?

— Nicio clipă.

— Ce s'a întâmplat cu tine, Maria?

— Nimic. Atâta doar că sunt așa de fericită!

— Ești așa de ciudată, azi! Și sosirea voastră neașteptată, peripețiile. Sunt neliniștită, Maria. . . Uneori mi-e teamă . . . pentru ei

— E atât de bun și de puternic. Nimic nu i se poate întâmpla. Ești obosită, asta e tot...

— Nu, nu . . . Dar de ce nu se întoarce Costache?

— Stai liniștită. Ți-l trimit îndată.

Maria Cantacuzino iese, în vârful picioarelor.

BCU Cluj / Central University Library Cluj.

Vocile de jos o opresc în capul scării de lemn care coboară în librărie. Medicul a plecat dar o mulțime de străini umple dughiana strâmtă. În fața intrării se văd, prin geamul ușii, doi dorobanți.

— Dar protestez! strigă Rosetti, înfierbântat. — Pistoalele i le-am dat dumnealui pentru vânzare.

— Nu e ni-ni-ci un com-complot, se bâlbâie Halepliu, simțindu-și genunchii moi.

— Și celelalte arme? Scoate celelalte arme! se răzvrătește un căpitan de poliție.

— Nu am alte arme. Aici e librărie, domnilor! Se vând cărți.

— Las'că știm noi! Cărți și politice! — sbieră căpitanul. — Vă scoatem noi din cap comploturile și zurbele! Hai, băieți, ce stați? Cotrobăiți! Iară dumnealui, se arestuește . .

— Și... și eu? — face Halepliu, pierdut

— Și dumneata. Până la noi ordine.

Oamenii agiei au împânzit librăria, aruncă cărțile din raf-

turi, boncănesc, dau la o parte paravanul; scotocesc prin sertare.

*

La geamurile librăriei se îngrămădesc o mulțime de curioși. Printre ei își face cu greu loc Bălcescu. Privește îngrijorat către geamurile casei scunde de pe podul Mogoșoaiei.

— Ce s'a întâmplat?

— Au găsit arme la dughiana lui Winterhalder, îl lămurește un isnaș. — Au mirosit cei dela agie ceva.

— Eh, face altul, l-a vândut cinevaș.

— Ce să-l vândă? Nici n'avea arme.

— Parcă iese fum fără foc!

*

— Fă catagrafia obiectelor suspecte, ordonă căpitanul unui slujbaș al agiei. — Armele s'au găsit. Sânt în lada ocea... Să mergem, domnilor.

Doi dorobași l-au înșfăcat pe Rosetti, care se sbate și strigă:

— N'o să puneți mâna pe mine! Niciodată!

În capul scăriilor, rezemată de un stâlp, palidă, Maria Rosetti urmărește scena. Maria Cantacuzino i-a petrecut brațul pe după mijloc și o sprijină.

— Lasă, șoptește, nu mai mi-e teamă. Acum totul s'a sfârșit.

— Abia acum începe. Numai să nu plângi. Gândește-te la copil!

— Haide, legați-i mâinile! Și ăstuilalt! — strigă căpitanul, furios de atâta rezistență. Dar în învălmășeală Rosetti a reușit încă odată să scape și se repede pe scări în sus. A văzut-o acolo pe Maria. Femeia are o față de piatră. Nu plânge. Îi cuprinde doar capul și-l mângâie în neștire. Cu buzele arse repetă mereu, fără șir:

— Nu mi-e teamă... Nu mi-e teamă...

Dorobașii au rămas în spate. Șovăie. Rosetti își sărută soția pe frunte și coboară scările cu capul în pământ. Cu toții se dau la o parte, făcându-i loc. În urma lui pomește Haleplu, cu mâinile legate la spate, galben ca un mort, apoi căpitanul de poliție, slujbașii agiei... Așa ies pe ușa librăriei și clopoțelul atârnat deasupra intrării sună, sună...

S'a întunecat. Clopoțelul nu vrea să tacă. Chicotește mărunț sau seamănă cu clinchetul zurgălăilor, iarna. Parc'ar trece sănii...

*

Dincolo de pleoapele lăsate, se sbat imagini confuze, sunete straniu. Capul lehuzei a căzut greu, pe pernă. Obrajii par mai supti acum, cearcăne grele au înconjurat ochii frumoși. Mâinile albe se sbat ușor, asemenea unor păsări speriate. Buzele murmură ceva nedeslușit. De afară se aude tunet lung, înfundat. Se apropie furtuna. În lumina sfeșnicelor, umbre grăbite se mișcă prin odaie. Fața bolnavei e îmbrobonată de sudoare.

— Să aduc lampa? — șoptește Maria Cantacuzino.

Medicul ia mașinal pulsul. Pași. Foșnet de rochii. Răsufllarea grea a bolnavei. Mâna cade, moale, pe plapumă.

— Apă fierbinte, vorbește medicul, autoritar. Apoi se ridică și scoțându-și jiletcă, își răsuțește încet mânecile cămășii.

*

După ce a lăsat-o pe Maria Cantacuzino lângă patul lehuzei, Bălcescu a apucat-o pe ulicioare dosnice, către locuința conspirativă unde capii mișcării revoluționare trebuiau să se adune. Nori grei se adună deasupra orașului. Un vânt subțire ridică hârtii, gunoaie, învârtejește praful de pe maidane. O trăsură trece în goană. Undeva se trăneste o fereastră. Se apropie furtuna.

*

Ferestrele sunt oblonite, ușile zăvorâte. Pe masă, printre hârtii, e întinsă o hartă a Bucureștilor. Sunt de față Golești, Ion Ghica, Hr. Tell, Voinescu și alții. Când intră Bălcescu, discuțiile se potolesc. Cu toții se întorc spre el.

— Rosetti a fost arestat! — spune, cu o voce palidă.

— Cum s'a întâmplat?

— Când? — sar cei de față. Agitați, îl împresoară pe noul venit.

— Am să vă povestesc totul, îi potolește Bălcescu. — Nu e chiar atât de grav. Dar am pierdut un om. Trebuie să avem grijă.

— Cu cine îl vom înlocui?

— Cel care va prelua sarcina lui Rosetti o să aibă de furcă. Trebuie să se descurce repede și să acționeze curajos, — zice Voinescu.

— Ce avea de făcut? — se interesează Bălcescu.

— Trebuia să ridice tabacii și mărginașii!

— Am să preiau eu această acțiune!

Cu toții se întorc spre Bălcescu.

— Dar Prahova? — face Nicolae Golescu, încruntat.

— Acolo l-am lăsat pe Rosenthal... Și mai este Cristofi, care va ridica ocele dela Telega și satele din jur.

— Da, Cristofi e un băiat bun, socotește Tell, amintindu-și biletul pe care i l-a trimis cu câteva zile înainte. — Dar Rosenthal! Un pictor ambulant!

— Un om fără patrie! — se amestecă cu glas ascutit Brătianu. — Nici măcar nu e român! Cel care l-a trimis a făcut o mare greșală...

— Eu l-am trimes! — sare Golescu-Arăpila. Era nevoie de un om acolo. Nimeni nu vroia să se ofere. El s'a angajat.

— E un om devotat, îi aruncă Bălcescu o privire mustrătoare lui Brătianu. — Oricând ar fi gata să-și dea și viața pentru patria lui adoptivă... Și Eliade? ce vești aveți dela el?

— E încă la Islaz. Mâine pornește. Niță Magheru e tot acolo, îl informează Ghica. Pe fratele tău l-am trimis la Ocele Mari...

— Așa dar, mâine pornesc și ei. — Glasul lui Bălcescu e înfrigorat. Apoi se apleacă spre harta orașului, împărțită pe sectoare: — Tabacii și mărginașii îi iau eu.. în locul lui Rosetti... Uite, pe aici se poate ajunge la palat...

*

Soareaua dela palat e în toi când aga Iancu Manu ajunge în sala plină de lume. Frațul lui negru face o impresie proastă printre bogatele costume orientale.

— Ești ca o cioară, arhon aga! — îi strigă Villara, ministrul de interne al lui Bibescu.

— Mais qu'est-ce qu'il veut? — se interesează o femeie durdulie, cea din urmă favorită a prințului.

— Ii place să aducă vești rele și să-l sperie pe prinț.

— Toată viața lui a alergat după mansupuri...

— De câte ori nu i-am pravalisit lui Vodă să nu-l mai primească! — suspină Villara.

— Ce vrei, bei-mu, are și prințul toanele sale. Iar aga crede că la palat umblă câinii cu covrigi în coadă...

— Mais qu'est-ce que ca, des covrigi? — râde femeia durdulie. Villara se înclină, cu gravitate:

— Ce qu'on mange avec des *mâslime*, madame...

— Cine e femeiușca durdulie din dreapta ministrului? —
își îndreaptă consulul Colquhoun lorneta către grupul lui Vil-
lara.

— Unu spun că e o hanâma, zâmbi Duhamel. — Ah, îl lovi
peste mână Miss Harriet, o englezoaică cu păr roșu, sbârlit,
que tu es bête, Robie! E gata să se extazieze în fața acestor
femei sălbatice...

— Ah, iată-l pe aga! Se întreține cu prințul, își mută con-
sulul lorneta.

— Aduce iar vești proaste?

— Qu'est-ce que vous voulez? — zâmbește Duhamel, cu în-
teles. — Aici toată ziua te pândesc rășcoale, crime, răzbunări

— Pauvre pays! exclamă miss Harriet, sincer mișcată —
Qu'ils sont barbares!

— Ce este, arhon aga? Zurbagii dumitale se agită?

Bibescu îl privește pe Iancu Manu cu pleoapele grele.

— Măria Ta, lucrurile par să ia o întorsătură gravă...

— Te-ai bucurat prea multă vreme de regealăcuț meu, ar-
hon aga... Vezi de te descurcă singur, că altfel...

— Măria Ta, veștile sunt grave de tot. — Iancu Manu aruncă
o privire jenată împrejur. E stingherit de cei de față.

— Vorbește, atunci, Manule. Ipochimenele de aci sânt din
kepaiaoa Mea.

— Se pregătește o ridicare a gloatei.

— Scoate tulumba cu apă fiartă și gonește-o!

— Din păcate, veștile din provincie sunt la fel de rele: la
ocnele dela Telega, răzvrătire, o răzmeriță a izbucnit în Ar-
geș. La Ocnele Mari.

— Destul, destul, se văicărește prințul — Ce mă privesc
toate acestea pe mine?!

Afară, vântul s'a întetit. Fulgere scurte brăzdează cerul.
La lumina lor albăstruie se zărește umbra încovoiată a unui
om care merge grăbit, înfruntând furtuna. E Bălcescu., În
bezna ce înecă ulițele, se văd acum geamurile luminate ale
casei de pe podul Mogoșoaiei.

Un fulger luminează cotlonul de lângă sobă. Apoi tunetul uruie prelung, deasupra casei.

— Doamne, iartă-ne! se închină adânc bătrâna dădacă. — De douăzeci de ani și mai bine trăesc în casa Roseteștilor, da' una ca asta n'am pomenit! Cum m'aș fi alergat, maică, după moașa Luxița dela Podul Calicilor! Parcă pentru întâia oară o chem la miez de noapte și pe furtună?

— Și, zi — face chelărița — nu vroia nici în ruptul capului?

— Nici s'audă că-i pomenesc de moașă! Numai doctoru'asta neamțu îi trebuia.

— Că parcă neamțu ce știe!

— Doamne apără, rămâne copilul cu buricul netăiet!

— Mai știi, soro? și se închină mărunț. Ușa se deschide, larg. Cele două bătrâne amuțesc, speriate.

— Dumneata erai, conașule? — se desmeticește dădaca. Bălcescu e grăbit, are un aer preocupat, abia că le bagă în seamă.

— Medicul e sus? — întreabă, șovăind. Atunci femeile îl împresoară, văicărindu-se:

— E sus, maică, n'ar mai fi!

— Că pe moașa Luxița nu lăsară s'o aduc...

— Dacă moare copilul, cine-o fi de vină?

— Că neamțul, de! ce știe el!

De sus răzbate deodată, pătrunzător, scâncetul unui copil. Se deschide o ușă, se aud pași și în capul scărilor se ivește, cu un sfeșnic în mână, palidă, Maria Cantacuzino.

Bălcescu le privește pe cele două servitoare bătrâne și le îndeamnă înveselit:

— Hai, duceți-vă și vedeți copilul. Se pare că tot se pri-cepe și neamțul la ceva...

Apoi îi aruncă Mariei Cantacuzino o privire repede:

— Așa dar... totul e bine.

Ea a coborât alături de el și îi răspunde cu un zâmbet obosit:

— Aici, da, totul. Dar la voi?

— În curând și acolo.

În clipa de tăcere care se lasă se aude vântul de afară. Un fulger lung luminează încăperea răvășită. Apoi vântul care zgâlțâia cercevelele ferestrelor se izbește deodată de geamuri și le deschide, larg. Perdelele flutură în vânt, albe

— Ți-e teamă?

— Nu. Cu tine nu mi-e teamă de nimic..

El îi cuprinde umerii și se apropie așa de geamul deschis. Afară, ploaia răpăie acum, pe acoperișe, curge în valuri, rupe toate zăgazurile.

— Așa dar, iată furtuna .. Cum să te temi de ea? E atât de frumoasă, atât de măreață! După arșița îndelungată, această uriașă deslănțuire care nimicește totul, îneacă, sparge, învălmășește, dând lumii o altă înfățișare. Sălbatică, înfricoșătoare furtună, tu singură ne rechemi la viață, izbăvitoareo! — râde încet, molcom: — Ce spui de această tiradă romantică? Și eu care am și uitat să te întreb: ce e, băiat sau fată?

— Fată. . Dar, spune, nu e ciudat că s'a născut tocmai în noaptea aceasta? Imi era și teamă... Nici eu nu știu de ce. E o noapte atât de neobișnută...

— Și dimineața va fi încă mai neobișnută. Și toate zilele noastre, de aici înainte. Furtuna ne-a smuls din vechile, tihnitele noastre vieți... Și fetița asta care s'a născut tocmai acum! Deodată cu libertatea. . Și atâția copii care se nasc în această clipă: Poate e naiv ceea ce-ți spun, dar dacă vom reuși acum, viețile lor vor fi altele, mai bune, mai frumoase. Și într-o zi o să-și amintească de noi și ne vor mulțumi...

Undeva, se aude bătaia rară a unui ceas

— Trebuie să plec, spun Bălcescu, grăbit deodată.

— Toarnă cu găleata, cum vrei să pleci?

— Tabacii și mărginașii mă așteaptă. Du-te lângă Maria Rosetti și liniștește-o: mâine el are să se reîntoarcă, să-și vadă copila... Bălcescu a ieșit pe nesimțite din casă și — dela geam — Maria Cantacuzino îl vede cum trece prin ploaia deasă, care se revarsă peste orașul întunecat. Și ploaia îi îneacă îndată umbra subțire și pașii.

— Mâine... — șoptesc buzele uscate ale femeii iar mâna albă a fluturat ușor un rămas bun.

*

București, 11 Iunie 1848 .. Clopotul mitropoliei, tras în dungă, sună prelung deasupra orașului. Unul după altul, îi răspund clopotele celorlalte biserici. E semnalul revoluției. Ulițele vechi ale capitalei se umplu de lume. Trecători speriați aleargă în neorânduială. Câte un călăreț grăbit trece în goana calului. O trăsură boerească a fost oprită de mulțimea care se îndeasă, înaintând spre Palat. Obloanele din Lipscani, Gabroveni, Șelari și Blănași se lasă cu un huriit prelung. Piața Sf. Gheorghe

se umple de muncitori și calfe de pe la atelierele bucureștene.

În colțul Lipscanilor, cocoțat pe o masă scoasă din prăvălia lui Dumitru Danielopolu, un revoluționar citește Proclamația. Lumea se bulucește, se aud strigăte:

— Trăiască revoluția!

— Vrem constituțiune!

— La Palat! La Palat!

*

Răspântia Sf. Gheorghe. Poetul Ion Catina, un tânăr cu înfățișare famelică, s'a suit pe gardul cu grilaj al unei case boierești și de pe o foaie volantă își citește chemarea:

Hai-deți frați,

într-o unire ..

*

Din mahalalele cele mai îndepărtate, delă Podul de pământ la Cotroceni și la Podul Târgului de Afară, o gloată pestriță și hotărîtă să-și facă singură dreptate se tâlăzuește către străzile podite ale centrului, spre casele lui Ghica, unde era instalat palatul prințului Bibescu. Femei legate cu tulpane colorate viu, ținând în brațe țânci, calfele de tabaci și locuitorii din Filaret sau Vitan, salahori, christigii, vâteun nuncăr cu epoleți lucitori, băețandri desculți cu ceacșiri, cu toți se îndreaptă în aceeași direcție. Cu fiecare nouă răspântie, cu fiecare încrucișare de uliți, mulțimea se îndeasă. De prin curți ies gospodine cu tăclitul aruncat în grabă pe umeri, se amestecă din case mucedo de droaie de condicari și conțopiști cu penițele uitate după ureche, din curtea cu oțetari a bisericilor coșcovite ies țârcovnicii, o jupâneasă își ține — în fugă — poala rochiei largi, să nu se împiedice. Se alătură și câteun popă rotofei, cu anteriu soios și plete. Ici colo se văd lingurari flenduroși. Gloata e înfierbântată, veselă, sgomotoasă. Și așa cum spune un corespondent al epocii, „toată atmosfera e însgomotată de neprecurmatele strigări. „ În frunte se vede fluturând un steag. La încrucișări de drumuri zace răsturnată câteoa droșcă boierească. Cocoțați pe ea, copiii fac semne ..

*

O tăbăcărie bucureșteană. Tabacii își desfac șorțurile, lasă lucrul, năvălesc în curte. Cîneva strigă:

- Haideți, fraților, mai repede!
- La Palat! Să ne cerem drepturile!

La Islaz, pe câmpia plină de țărani. Popa Șapcă a terminat rugăciunile și sfințirea steagurilor. Magheru vorbește:

— În această clipă revoluția a izbucnit și în București. Să ne îndreptăm într'acolo și să ducem cuvântul ei prin toate satele ce-au să ne iasă în drum.

Eliade s'a pus în fruntea procesiunii. Mulțimea se urnește, uriașă. Dintr'o curte a ieșit o femeie, cu un copil Aleargă după convoi. Printre pomii unei livezi, o fată flutură o năframă albă. Bat clopote. Șesul ars se întinde în față, nesfârșit.

O sală spațioasă în cazarma regimentului III. Colonelul Solomon, cu ciubucul în gură, e înconjurat de ceilalți ofițeri.

— După atentatul împotriva Măriei Sale Vodă, derbedeii au năvălit în piața palatului...

— Dați-ne ordin, domnule polcovnic, să scoatem tunurile!

— Să-i arestăm!

— Viețile noastre sânt în mare pericol..

Solomon îi privește pe rând, cu ochii micșorați:

— Bine, bine, îmi place înfocarea voastră. Dar trebuie să așteptăm mezul Măriei Sale. Nu e nici momentul să intervenim. Oamenii sânt înfierbântați. Lăsați-i să obosească: o să-i împrăștiem atunci. Dar unde e maiorul Lăcusteanu? S'a întors din misiune?

Maiorul tocmai a intrat, ferchezuit, pomădat.

— Sânt la ordinele dumneavoastră, domnule polcovnic. Dar prin ce întâmplare acest consiliu ostășesc până'n ziuă și eu nu știu nimic?

— Ei, maiorule, se petrec lucruri mari! — îl privește prelung: — Hm, pomădat ești, muchelef ești, dar făceai mai bine să îmbraci tunica de război — și după o pauză — E revoluție..

— Magheru se apropie de București cu zece mii de panduri, adaugă maiorul Pandele Cercez. — Dar să-ți spună Fărcășanu, că uite acum l-a adus cărucioara de poștie... Ia spune-i, Fărcășene..

— E adevărat, iese căpitanul Fărcășanu în față, plin de-

praf, cu cismele noroioase. — Magheru a ridicat pandurii. Ei se apropie acum de București și poporul îi așteaptă. Se pare că a izbucnit mult dorita revoluție!

La început vocea lui monotonă dădea impresia că raportează, dar căpitanul vorbește apoi tot mai înfierbântat, înfrunându-i pe cei de față.

— Destul! strigă scos din fire Lăcusteanu. Mustecioara scurtă îi tremură de enervare. — Cum tolerați ca un căpitan, comandir de companie, să facă propagandă revoluționară în fața dumneavoastră?

— Ce-ai vrea să fac? — își desface palmele, a neputință, Cerchez. — Până când nici noi nu știm ce vrea revoluția asta.

— Răsturnarea ordinii, asta vrea. Iar ordinea e sfântă!

— V'am spus eu că trebuia să luăm măsuri, strigă un căpitan spilcuit. — Oamenii ca Fărcășanu o să ne ducă de răpă..

— O să ne împuște pe toți!

— Ne împresoară pandurii și ne prind ca pe niște șoareci.

Solomon ridică mâinile, împăciuitor, cerând liniște:

— Potoliți-vă, domnilor! Am eu caifet de revoluționar? Dumnezeu cunoaște libovul meu față de ordine și față de Sultan. Cum aş putea deci să mă dedau cu derbedeii? Dar de ce să mă agit? Să așteptăm meزامul.. Fărcășene, ai să ieși carceră! Vrei să-ți pierzi gradul?

— Nu-mi trebuie gradele voastre! — strigă căpitanul, smulgându-și epoleții și aruncându-i în fața polcovnicului — Am să lupt cu soldații, pentru revoluție!

Lăcusteanu s'a repezit la el și-l imobilizează:

— Ce-ai zis, nemernicule? Ce-ai zis?

— Lasă-mă, se sbate celălalt. — Lasă-mă!

Cineva a fugit după gardă. Fărcășanu e arestat și scos din sala ofițerilor.

— Orice-ați face, e în zadar, strigă, din ușe — Revoluția are să triumfe!

— Hai, luați-l mai repede, face scârbit Solomon.

— Trăiască revoluția!

Soldații l-au înșfăcat din nou. Ușa s'a trântit, dar de pe coridor mai pătrunde strigătul:

— Trăiască revoluțiaaaa...

Celalți au rămas încremeniți, incapabili să facă un gest. Numai ceașca de cafea a polcovnicului a lunecat de pe genunchi și s'a spart. Cioburile s'au răspândit pe covor.

— Să câștigăm armata, iată o altă sarcină a revoluției noastre! — vorbește Bălcescu. — Această lucrare e de mare importanță, căci orice revoluție trebuie să se sprijine pe puterea armată. Numai prin dânsa ne vom mântui; numai prin dânsa vom fi mari și puternici...

Tabacii îl ascultă, cu fețe încordate.

— Și dacă armata n'are să fie alături de noi? — îndrăznește un uenic. Ceilalți îl țistuesc, mânioși:

— Taci, Tufelcică, ce te bagi tu!

— Ce știe el! — încearcă să-l scuze alții. Dar Bălcescu îl privește cu interes pe uenicul Tufelcică. Are priviri deschise, îndrăznește și nu se lasă:

— Ofițerii au să strige: „Foc!“ Și soldații?

— N'au să tragă! — Vocea lui Bălcescu e hotărâtă, calmă.

— Și ei sânt dintr'ai noștri, oameni din popor, ca voi toți. Au nevoi, suferințe vechi. Și în ei mocnește ura împotriva tiraniei...

— Și întorcându-se către uenicul Tufelcică, îi povestește parcă numai lui. — S'a mai întâmplat odată așa, când domnul Alexandru Iliăș i-a rugat cu lacrimi în ochi pe ostașii lui să-l apere de răscoala vestitului paharnic Lupul Mehedințeanul. „— Măria Ta, i-au zis ostașii, noi nu vom sta cu tine, căci ai călcat jurământul și ne-ai oprit lefile și ne-ai stricat obiceiurile, cât am rămas săraci și n'avem nicio armă, căci le-am vândut pentru nevoile ce am avut dela tine, Doamne, și acum te scoală de fugi, că vrăjmașii tăi s'au apropiat...”

*

O încăpere în palatul lui Bibescu. Geamurile încăle sunt astupate cu perdele de catifea. De afară pătrunde glasul metalic al clopotelor. Vilara iese din apartamentul domnitorului și se încrucișează cu maiorul Lăcusteanu.

— Hairola! Ce întâmplare te aduce așa de dimineață?

Lăcusteanu îi aruncă o privire înciudată:

— Voi să-i vorbesc degrabă Măriei Sale... Polcovnicul Solomon m'a trimes... Și fiindcă celălalt pare uimit de graba lui, adaugă: — Pentru numele lui Dumnezeu, fiecare clipă ne poate costa viața! Nu mai putem conta nici pe armată!

— Ce este? S'a întâmplat ceva?

În halat vișiniu, cu un turban în cap, Bibescu, somnoros și mofluz a ieșit în pragul încăperii. Prin ușa întredeschisă se vede patul răvășit și o femeie durdulie, pe jumătate desbrăcată, aranjându-se în fața oglinzii.

— Ah, psihi-mu, închide te rog uşa, sânt în deshabillé...

Lăcusteanu, care a observat cu nesaţ femeia pe jumătate goală îşi aminteşte deodată pricina care-l aducea şi se bâlbâie:

— Măria ta, o revoluţie ostăşească... Magheru se îndreaptă cu zece mii de panduri spre capitală...

*

Din mai multe colţuri ale oraşului, mulţimea a ajuns în piaţa palatului. Vin şi ţăranii din împrejurimi, cu steaguri şi plăcarde. Cetăţenii se îmbrăţişează, entuziasmaţi, şepci sboară în aer. Soseşte şi Bălcescu, cu tabacii. Ucenicul Tufelcică priveşte mândru în jurul lui. Prin mulţime trece ca un fior, numele conducătorului iubit:

— Bălcescu!

— Uite-l pe Bălcescu!

— Acela, cu tabacii ..

Se văd tot mai multe sumane şi zeghi albe. Ţăranii au la oblânc câteo traistă cu merinde. Unii şi-au adus flintele.

*

Bibescu se plimbă agitat prin dormitorul palatului. Prin ferestre năvăleşte acum glasul poporului bucureştean, adunat în stradă. Lăcusteanu, iritat, îşi trage sfârcurile musteţelor, Vilara, pierdut cu totul, ridică din când în când câteun colţ al perdelei, apoi o lasă să cadă, speriat de priveliştea pieţii înţesate de popor.

— De-acumă, Allah kerim! — boceşte el.

— Hai, nu te mai văicări, îl ocărăşte prinţul. — Duceţi-vă şi scoateţi armata... Tunurile... La 10 ore toată oştirea să fie în front, în mică ținută. Voi să le vorbesc...

Vocea îi e acoperită de strigătele de afară:

— Dreptate!

— Constituţie!

— Vodă să recunoască Proclamaţia!

— Jos guvernul!

Vilara, care a zărit marea de capete, pâlcurile de ţărani priimi cu urale, placardele, flintele, se prăbuşeşte frânt pe o canapea.

— Ce-i? Şi tu ţi-ai pierdut piuitul? Laşilor! — strigă, îngreşat de slujbaşii săi şi se repede la fereastră. Dincolo, huetul

mulțimii se izbește de geamuri asemenea unei mări înfuriate. Din toate părțile oamenii înconjură palatul, se izbesc de grilajul de fier, aduc lăzi pe care câțiva surtucari s'au și cocoțat și încep să vorbească. Garda șovăie, întinde armele, se străduiește să țină mulțimea la oarecare distanță. Bibescu pălește. În spatele lui Lăcusteanu, care a zărit și el un colț din frământarea de afară, geme înecat

— N'am să mai pot ieși de aici ..

Atunci, cuprins de o furie oarbă, prințul se repede la el, îl înghiontește, sbiară.

— Ba ai să ieși! Ai să ieși! Să știu că te sfășie gloata și tot trebuie să mi-l aduci aici pe Odobescu! Și armata, gâfâie, armata! .. Să fie gata la orele zece... — se prăbușește sleit pe sofa, apoi răsucindu-se către Vilara

— Ești aici? Nu m'ai părăsit, bunul meu Vilara... Am să te umplu de aur.. Mi-e frică... — plânge încet, potolit: — Vilara, scapă-mă.. unde să fug?... hai, — îl sgâlțâie — zi ceva... ajută-mă.. Dă-mi ținuta de gală... îmbracă-mă... Unde-i camelierul? — se repede spre șnurul de mătase al soneriei. Târâitul ei prelung răsună dealungul coridoarelor pustii. Inebunit de groază, prințul se repede la ușă și iese în camera vecină. Nimeni. Se repede pe scară. Goală. Câteva uși vraisește. Slujitorii au părăsit palatul. Numai în capul scărilor, împleticindu-se, vine Vilara cu tunică de gală a prințului. Palid ca un mort, Bibescu se îmbracă cu mișcări mașinale. Din stradă năvălesc până la ei o melodie săltăreață, strigăte, voci:

Tirorul cu nas mare
Cu suflet însă mic
Spre-a nației perzare
Compuse-o adunare
Din oameni de nimic ..

Mulțimea strigă, ațâțată
— Jos cu Bibescu!
— Trăiască revoluția!

*

Cerul pare spălăcit și sticlirea turelor aurite s'a stins. Deasupra orașului răzvrătit plutesc parcă fuioare de fum, întunecând soarele...

Imaginea mulțimii care se apropie dinspre Islaz. În frunte, Popa Șapcă și Magheru. Țărani înarmați. Steaguri.

— Nește oameni perduți caută astăzi să-și facă stare din tulburările ce iscă în popor. Ei se muncesc demult să amăgească pe locuitori cu cuvinte măglistoare și să aducă nenorocirea asupra celor ce ar avea slăbiciunea să-i creadă.

Cuvântarea a fost rostită dintr'un răsuflet. Bibescu e palid, nervos. Soldații, rânduți în front, ascultă cu un aer plictisit. Curtea cazărmei e împrejmuită cu ziduri sure, înalte. Casele sunt mucedu, cu ferestre multe, zăbrelite, asemănătoare unei închisori. Din când în când pătrund până în curtea cazărmei împușcături răzlețe, strigăte, urale, tropote de cai.

Ochii rătăciți ai prințului caută un sprijin. O tăcere de ghiață îl împrejmuește. Soldații îl privesc neclintiți, cu ochi goi. Numai undeva în spate, se ridică un glas de țăran:

— Să trăești Măria Ta și să te milostivești să primești constituția pe care au dat-o poporul!

Ofițerii se reped, se produce învălmășeală, îndrăznețul e scos în ghionturi din front. E un om mărunț, îndesat.

— Ce insolentă!

— La zid cu el!

— Ștreangul! — strigă câțiva ofițeri.

— Poporul! — pufnește Bibescu, scârbit. — Soarta poporului e a rămâne pentru totdeauna smerit, asta trebuie să o învețe toți țopârlanii! — sbiară și-i întoarce spatele, lăsându-l în seama gărzii care l-a dezarmat și-l duce la arest. Dar în aceeași clipă un ofițer tânăr îi taie drumul lui Bibescu, întinzându-i steagul:

— Jură, Măria Ta, pe steag, că ai să primești constituția!

Bibescu schițează un gest de uimire și spaimă:

— Ce-i asta, rebeliune? Solomon! — strigă, cu disperare. Dar nu apucă să dea niciun ordin, căci soldații au izbucnit cu toții, într'un singur strigăt:

— Jură, Măria ta!

— Jură!

Învălmășeală. Soldații rup frontul, o clipă se vede fluturarea steagului peste capete și se aud câteva comenzi repezite.

— Am să scot tunurile! Mitocanilor! — sbiară cineva.

Bibescu a reușit să se strecoare din mulțime.

— Trebuie împușcați! — bolborosește mașinal — Vilara, dă ordin să-i împuște!

Dar ministrul se prelinge și el, odată cu prințul, îngrozit

de soldații care năvălesc acum pe poarta cazărzii, în dezordine, cu strigăte, agitând puștile peste capete.

*

O trăsură închisă părăsește poarta dosnică a cazărzii, luând-o la goană pe ulițele pustii. Doi ofițeri călări și un pâlc de armăuți înarmați o urmează deaproape. Înăuntru, Bibescu își șterge fruntea nădușită. Vilara, mort de spaimă, s'a ghemuit într'un colț și repetă ca un copil:

— Să fugim Măria ta... să fugim...

*

Prin altă parte, Lăcusteanu părăsește și el cazarma răzvrătită. Ajungând la podul gârlei de pe ulița Franțuzească, se încrucișează cu grupe de răsculați. Unui strigă: — Ura!, alții: — Să trăiască constituția!

Calul, speriat, sare în două picioare, se frământă pe loc, gata să se repeadă în mulțime. Lăcusteanu, lac de sudoare, se străduiește în zadar să-l potolească. Un ucenic se repede, oprind calul cu un gest sigur. Apoi, aruncându-i lui Lăcusteanu o privire îndrăzneță:

— Maiorule, nu vii cu noi la palat? Library Cluj

— Săracu' Vodă! — se văicărește batjocoritor o femeie. — Il omoară! Haide și-i apără pielea!

Infuriat, Lăcusteanu întoarce calul și-o pornește în galop, urmat de râsete și huiduieli.

*

O sală de ceremonii, în palat. La reîntoarcerea lui Bibescu, revoluționarii ocupaseră încăperile, schimbaseră gărzile. E un amestec de revoluționari, oameni din popor și boeri bătrâni, pe care evenimentele i-au mânat încoace. Gubelele țărigrădene se amestecă cu redingote prăzului sau negre. E de față și vechea protipendadă, speriată și jignită totodată de vecinătatea „golaniilor” care se plimbă prin încăperile lui vodă ca la ei acasă, alături, viitorii membri ai guvernului provizoriu au un aer mândru, ușor scrobrit, provenind din conștiința că această clipă are să intre în istorie. Sufocat în această mulțime, trupul grăsului al prințului abia se zărește, într'un fotolui înalt. Pe masă, în fața lui, stă noua constituție. Câțiva boeri vechi îl îndeamnă:

— Nu iscăli, Măria ta!

— Întâi să se retragă gloata din fața palatului, — spune marele vornic Cantacuzino.

— Poporul vrea constituție — îi răspunde Bălcescu, calm — și nu se duce până când n'o primește...

— Poporul vrea să gonești ministerul vechiu, — adaugă Voinescu.

— Asta, niciodată! — sare Bibescu, prinzând curaj.

— Niciodată! Niciodată! — repetă boerii.

— Cine să formeze noul guvern?

— Guvern de golani?

— Fără boeri! — strigă câțiva revoluționari.

— Egoismul, mârșava ambiție și lășitatea aristocrației a târât țara în toate suferințele sale! — vorbește Bălcescu. — Să piară dar această aristocrație nevrednică!

Cercul a devenit mai strâmt. Cele două tabere se agită, se amenință cu pumnii. Atunci Magheru se repede în fața lui Bibescu și cu o repeziciune uimitoare scoate dela piept un pumnal:

— Iscălește, sau...

Ceilalți se reped la el, îl opresc, Magheru strigă, se sbate

— Lăsați-mă! Lăsați-mă!

Palid, prințul bolborosește:

— Respectează epoletul de general! — și cu mișcări de somnambul se așează, ia tocul și iscălește noua constituție. Apoi, fără să ridice ochii, întreabă cu o voce încoloră:

— Și guvernul?

Nicolae Golescu se apropie de masă și dictează cu oarecare respect:

— Scrie, Măria ta: ministerul e format astfel: N. Golescu, ministru din Lăuntru... Ștefan Golescu, logofăt al dreptății..

Bibescu ridică ochii bulbucăți la fiecare nume, căutându-l pe cel numit. Golescu îi răspunde cu un ușor zâmbet ironic. Fratele lui continuă dictarea:

— ... Ion Eliade, logofăt al Credinței...

Eliad se înclină adânc, cu evlavie.

— ... Magheru, ministru de Finanțe...

Magheru îl măsoară cu ură.

— C. A. Rosetti, prefect de poliție...

— Care? — întreabă Bibescu nedumerit.

— Cel dela închisoare, îi răspunde Bălcescu tăios.

— Ah, da. Mai departe?

— Nicolae Bălcescu, secretar de stat și ministru al treburilor din afară...

Fața lui Bălcescu apare în prim plan. Chipul lui e mai puțin visător acum. Trăsăturile îi sunt mai aspre, au mai multă maturitate. Incetul cu incetul, imaginea lui se șterge .

*

Cu muzici și urale poporul adunat în fața palatului primește Constituția. Oamenii se îmbrățișează, la ferestre apar capete, steaguri fâlăie deasupra orașului...

*

12 Iunie. Aceeași mulțime aclamă în piața palatului pe membrii guvernului provizoriu.

*

13 Iunie. Primelor proclamații apar pe zidurile caselor bucu-reștene:

„Decretăm:

Că toți arestați politici dela mănăstiri, temnițe și ocne sânt liberi .“

*

Intr'o sală de adunări, Bălcescu vorbește în fața unei mari mulțimi:

— Când o națiune suferă sub cele mai grele apăsări, cel ce conspiră pentru libertate este adevăratul ei fiu .

*

Imaginea se șterge, încet. Intr'o odăiță scundă dela ocnele Telega, un funcționar citește rar lista imprecinaiților politici.

— Sfetcu sin Trifu din Rusciuc a murit la ocnele Telega la anul 1842... Dumitru Menovici, mort la Ocnele Telega la anul 1845... Hagi Vasile Mihailovici, mort la anul 1845... Stanciu Radovici... Stanciu Radovici...

Din grupul ocnașilor se desprinde un bătrân gârbov. Funcționarul îi întinde ofisul de eliberare, apoi citește cu aceeaș voce:

— Marin Plăpămaru!

— Aici! — un flăcău întunecat, zdravăn, se înfățișează să-și ia hârtia. E cel care cârtea împotriva dorobanților, la hanul de pe moșia Nărovățul, câteva-nopti înainte.

*

Marin Plăpămaru a ieșit în soarele de afară. Impătură cu grijă hârtia ce i s'a încredințat și uitându-se în jur, trage adânc în piept aerul curat. În jur, crânguri sălbatice. Telega curge în vale, bolborosind printre pietre. Plăpămaru își pune traista'n băț și se pierde pe drumeagul cotit care coboară către apă, spre drumul de poștă.

*、

— Și pe ocași i-au lăsat liberi, prea sfinte!

Neofit îi aruncă o privire repede secretarului său:

— Și Hristos Domnul a stat între doi tâlhari, fiule

— Dar aceștia nu sânt niște tâlhari oarecare... Unii au cârtit împotriva bisericii, alții s'au sculat împotriva celor avuți... Ba zic unii că și pe țigani vor să-i lase de capul lor. Să nu mai fie robi boerilor. Se apropie judecata din urmă, prea sfinte...

— Să nu mai fie robi? — mormăie Neofit, privind prin geamul deschis cerul care pălește în înserare. — Cu toții sântem robi și ei, înaintea tuturor, căci și-au robit sufletele Mamonei...

— Avizulă și-a a făcut sălaș în mintea lor.

— Au să se chinuie în focul cel veșnic.

— Așa precum scrie la Apocalipsă, s'a ivit curva cea mare. Toate se risipesc ca fumul, prea sfinte. Numai tu îi poți împiedica. Marele Vornic Cantacuzino așteaptă o vorbă dela prea sfinția ta. Aruncă anatema asupra-le!...

— Domnul Dumnezeu ne va lumina calea, fiul meu. Dar de ce-l lași pe marele Vornic să aștepte în sacnasiu, ca pe un pazarghidean oarecare?... Poștește-l degrabă și pregătește ciubucele de antep și feligenele ..

*

— Eliade vrea să-l chemăm în fruntea guvernului pe mitropolit, — arată celor de față Voinescu.

— Sânt împotriva! — se ridică Bălcescu Neofit nu ne este prieten... Și apoi, fraților, revoluția noastră nu e făcută pentru popime!

— Așa e, așa e! — strigă mai multe voci.

— Și totuși, poate că ne-ar fi de oarecare folos, insistă Voinescu. — Gândește-te; se bucură pe prestigiu, e capul bisericii, cu relațiile lui diplomatice ar putea...

— Ar putea să primejduiască încă mai ușor revoluția și

guvernul. Știam că Eliade are să ne încurce, — face cu amărăciune Bălcescu. — E prea strâmt la suflet ca să priceapă măreția vremurilor noastre...

— Ești pățimaș, îl acuză Rosetti, turnând în pahare.

— Poate. Dar numai pentru victoria revoluției. Vezi, nici el, nici tu nu pricepeți că trebuie să urăști până la capăt, cu sete, înverșunată, vechea partidă, biruită. Să nu îneci ura asta într-o lungă sărutare frățească...

— Nu 'te mai pricep, ridică ochii Rosetti. — Doar sântem frați, sântem aceeași națiune...

— Sântem mai strămi unii de alții decât focul și apa; secole de asuprire ne despart. Și, nu uitați, poporul n'o să vă îngăduie să trageți cu buretele peste trecut. Dar se pare că voi nu înțelegeți revoluția decât ca o tranzacțiune...

— Ei poftim, sare Rosetti, — iar s'a supărat! Eu zău nu te mai înțeleg, frate!

— Iar discutați politică! — intervine Maria Rosetti, din jețul ei. Haide, Maria, potolește-i tu! Vă poftesc ca la botezul fetei mele să lăsați certurile de-o parte.

Bălcescu ridică încet privirile. Fruntea îi e iar limpede. A zărit-o pe Maria Cantacuzino strecurându-se pe terasă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Prin ușa întredeschisă se văd perechi de dansatori trecând în legănarea valsului. Terasa e luminată slab de lună. Pomii grădinii foșnesc ușor.

— Prea mult te frământă, îl mustră Maria Cantacuzino. Și privindu-l pe sub gene: — Cotilionul viitor mi-l promiți mie?

— Madame, prison oblige, comme noblesse, râde Bălcescu, înveselit.

— Și eu care credeam că azi ești prost dispus.

— Dimpotrivă. M'a amuzat mai ales ideea lui Rosetti de a-și boteza fata cu numele ăsta: Libertatea!

— Ei și? o să-i spună cu toții „Liby“. Răutăciosule! Ai uitat noaptea când s'a născut?

— Mi se pare o vecie de atunci. Atâtea întâmplări!... Pășim acum spre o altă lume. Și ne trebuie pași de uriași ca să ieșim din bezna asta... Uneori mi se pare că n'am să ajungem să le înfăptuiesc. Nici dușmanii nu dorm... Și apoi, chiar dacă ei ne-ar da pace, nici o viață de om nu ți-ar ajunge să faci tot ce-ai voi, pentru poporul ăsta. Și mai e istoria, care nu-mi dă pace. Când nu pot dormi, mă gândesc la o carte pe care

aș vrea s'o scriu într'o zi. Nu o carte seacă de istorie, așa cum citeam eu prin clasele de umanism ci... cum să-ți spun... un fel de poem, despre acel om îndrăzneț care a încercat să unească țărișoarele noastre într'un singur stat...

— Vrei să-mi povestești? — și apucându-l de mână îl trage către masașă așezată în dreptul geamului prin care se văd dansatorii. — Știi ce? Am renunțat la cotilion. Știi să joci șatrangé? Uite tablele

— Șah?

— Iartă-mă, m'am obișnuit să-l numesc turcește.. Asta de când eram mică.

Aranjează figurile pe tablele lucioase

— Eroul meu, își continuă Bălcescu gândul, vă cădea sub povara acestei sarcini grele... Va adăuga un nume glorios la șirul celor care au visat unitatea națională. Dar oare noi, noi vom izbândi? Sau avem să cădem, ca el..

*

Bucureștiul e în plină revoluție. Toate străzile vuesc de lume, ferestrele caselor sunt luminate, la răspântu ard masașale. O mulțime gălăgioasă și veselă petrece prin grădinile de vară, în sălile de întruniri. Se aud muzici, strigăte. Din când în când trece în galop câteun călăreț, poate vreo stafetă secretă sau un fugar. La Palat, geamurile unde lucrează guvernul provizoriu sunt luminate, numai apartamentul lui Bibescu e întunecat

Învăluit într'o pelerină largă, Lăcusteanu urcă scările palatului. Sus, o sentinelă cu arma întinsă îl oprește:

— Unde vrei să te duci? Pe aici nu se trece!

E un flăcău voinic, morocănos. Cu greu îl recunoști pe uenicul tabac Tufelcică, în uniforma gărzii naționale.

Lăcusteanu îi îndreaptă arma:

— Așa se ține, asta. Nici atâta ne te-au învățat craii?

— Tot una-i! Pot să trag în tine și așa.. — (răsucesce pușca).

— Du-te la o parte — sbiară, jignit, maiorul. — Nu vezi cu cine vorbești?

O ușă se deschide și în capul scărilor se ivește Niță Magheru:

— Ei, cine-i acolo?

— Spune-i haimanalei ăștea să respecteze gradul! Nu vrea să-mi dea drumul!

— Lăcustene, ripostează tăios celălalt, sentinela e un soldat al revoluției, nu o haimana... El apără guvernul provizoriu...

(către soldat): — Lasă-l să treacă! Dumnealui e un dușman inofensiv...

— Te rog să lași glumele mesărate! — face maiorul, ajungând alături de Magheru. — Îl caut pe șeful statului major...

— Colonelul Voinescu?

— Acela.

— Ai treburi oficiale?

— Demisia mea.

Înaintează amândoi dealungul unui coridor slab luminat. Magheru se oprește deodată și-l privește lung:

— N'am greșit — spune, rece. — Dumneata ești unul din dușmanii noștri. Fie. Dar nu uita că trădătorii o sfârșesc prost. Soldatul te-a ghicit bine... Pe aici, te rog.

*

În încăpere e fum des. Aplecați peste o hartă, mai mulți ofițeri discută.

— Voinescule, îl cheamă Magheru. — Maiorul Lăcusteanu vrea să-ți spună o vorbă.

— Ah, Lăcustene, îl întâmpină celălalt afabil. — O să avem de furcă. Bibescu a abdicat. Dar, ce vânt te aduce?

Maiorul a rămas uluit. Se reculege însă repede și schimbându-și deodată gândul, spune, cu voce scăzută:

— Polcovnicul Odobescu cere instrucții noi... Dar, spune-mi, Vodă a părăsit chiar palatul?

— Da, Rosetti, în calitate de prefect al poliției l-a însoțit până la barieră. Acum trebuie că se află în drum spre Brașov... Iată ofisul de abdicare.

*

— Luați aminte că fac cărțile! — strigă Odobescu, mestecând de zor. Apoi, întinzând pachetul Vornicului Cantacuzino:

— Arhion Vornice, taie!

Cantacuzino taie, cu gravitate. Stosul e în toi. Pe masa lucioasă zac grămăjoare de mahnudele și galbeni. Un fecior vine când în când cu răcoritoare.

— Mitropolitul a oferit tot ajutorul său, vorbește Filipescu Vulpe, într'un colț. — Numai oameni ne trebuie. Cât mai mulți oameni. Și consuli nu trebuiesc uitați.

— Li s'au trimis peșcheșuri, îl informează Iancu Manu.

— Și lui Duhamel?

— Și lui. Cel mai mare.

- Dar Colquhoun?
- Ceva mai mărunțel. Ii place să facă ochi dulci revoluționarilor.
- Vulpe bătrână, atâta tot. E cel mai favorabil planului nostru de răsturnare. Englitera nu poate privi cu ochi buni răspândirea acestor idei de libertate. Ele îi periclitează sfera de influență în Orient.
- Jucătorii se ciorovăesc între ei:
- Dă-mi un birlic! strigă Odobescu, roșu.
- Poftim!
- Oprește-te, oprește-te, cilibi polcovnice că începi să pierzi! chicotește Cantacuzino.

*

Afară, noaptea caldă răsună de sgomotele petrecerii. Impiedicându-se în serpentinele multicolore și orbit de ploaia de confetti, Lăcusteanu încearcă să pătrundă la odăile de sus ale hanului. Negustori asudați sfătuiesc pe la mese încărcate cu vinuri și fripturi. Orchestra a atacat cu toate instrumentele un ecosez și dansul mărește acum învâlmășeala. Trec domni gravi cu eșarfe tricolore; deputați ai județelor. Intr'un colț, o mână de tineri înfierbântați, închină:

- Domnilor, să ridicăm acest pahar pentru poesia română!
- Uraaa!
- Să cântăm ceva!
- Da! da! să cântăm!
- Cineva a improvizat un cântec pe o melodie săltăreață:

— Ia-ți lădița și domnița
Și te cară
Azi din țară
Căci Românii nu mai vor
Pe Bibescu domnitooor!

Râsete, aplauze, strigăte, clinchet de pahare, apoi toți, în cor, pe mai multe voci, sparte:

— Ia-ți lădița
Și domnița
Și te carăăă...

Scârbit, Lăcusteanu a reușit să ajungă sus.

*

— Am câștigat! triumfă polcovnicul, congestionat.
 — Ce mai stosișor! se văicărește un boer subțiratec, cu mustață bleojdită.
 — A, iată-l pe Lăcusteanu!
 — Ce vești? Ce vești?
 Lăcusteanu s'a aplecat la urechea polcovnicului și-i șoptește, numai pentru el:
 — Vodă a abdicat!
 — Ei! — sare Odobescu, târându-l din hărmălaia odăii cu jucători.

*

Au ieșit pe un cerdac de lemn, atârnat deasupra unei curți patrate care seamănă cu aceea a hanului Manuc. Ici colo ard feștile somnoroase. Curtea e plină de căruțe, butci, cupele. Caii mestecă nutrețul. Când și când se deschide o ușă. năvălește o săgeată de lumină și abur de mâncări, odată cu gălăgia petrecerii. Aici se poate vorbi în liniște. Stâlpii cerdacului și întunericul îi feresc de privirile curioșilor.

— Tocmai mă gândeam să trimit să te cheme, vorbește Odobescu, scăzut. Iată despre ce este vorba: cei mai mulți ați intrat în oștire copii nevrăstnici; v'am crescut, v'am înaintat, în sfârșit, v'am condus ca un bun părinte. Și mai cu osebite pe dumneata...

El privește sever, cu ochii lui crunți. E un bărbat mătăhălos, cu favoriți sbârliți. Celălalt ascultă smerit, bucuros de încrederea șefului.

— Acum vă cer și eu să vă recompensați — continuă polcovnicul. — Să nu mă lăsați singur în aceste momente critice... Nu uita, maiorule, că sânt încă șeful oștirii și nu pot s'o las pe mâinile crailor. Dă-mi concursul și țara îți va răsplăti. Așa! În primul rând, să-mi spui în care din comandirii de companii ai încredere?

— În căpitanul Costaforu și în comandirul companiei a 8-a, căpitanul Boboc, — spune dintr'un răsuflet Lăcusteanu.

— Te încrezi orbește în ei?

— Orbește.

— Biiine. Boboc să vie mâine seară la mine acasă. Și acum, ține minte: la 18 Iunie se va da un ordin de zi pe regiment, că a doua zi toți ștab și ober ofițerii să se adune la ștabul oștirii — adică la mine — de unde vom merge împreună să felicităm guvernul provizoriu. Atunci, la palat...

*

19 Iunie, la palatul vechiu, unde s'a instalat guvernul provizoriu. Un orologiu arată ora 12. Membrii guvernului intră în sala de adunări. Pe scara cea mare urcă ofițerii garnizoanei în mare ținută. În trunte pășește Odobescu. Are figura preocupată. Lăcusteanu, printre ceilalți ofițeri, se frământă, neliniștit.

*

În stradă, regimentul lui Solomon înconjură palatul, furișându-se prin curțile dosnice, printre copacii stufoși. Trecători curieși se îndesă la grilaj.

*

Se aruncă manifeste. Trecătorii le ridică și le citesc. O femeie cu broboadă îl oprește pe flăcăul care se tot învâрте prin preajma palatului:

— Dacă nu te superi, maică, ia'm spune-mi mie ce scrie acilea?

— Scrie așa — îi explică Marin Plăpămaru, luându-i foaia de hârtie din mână: — clăcașii sânt liberi și nu mai trebuie să facă niciun fel de muncă bogătașilor, până nu se va aduna o constituantă...

— Cum, maică?

— Constituantă, adică o adunare a noastră, a poporului, care să făurească o lege pentru toți...

— Așa, așa .. Dumnezeu să le ajute și o înfăptuiască, maică!

*

În sala Momulo, adunarea proprietarilor. Un negustor cu înfățișare de măcelar, urcat la tribună, citește cu greutate:

— ..., până a nu se aduna o constituantă între aleasă din toate clasele, ca să hotărască reciproacele între proprietar și săteanul clăcaș..." Adică cum *reciproacele*?

Strigăte, zarvă, proprietari se ridică în picioare și huiduesc.

— Nu ne trebuie un astfel de guvern!

— Proprietatea e sacră!

— Ați violat constituțiunea!

— Huooo! pfiiuuu!

Bălcescu scutură în zadar clopoțelul, cerând liniște:

— Domnilor proprietari! Dați ascultare. .

— Ce ascultare? Am fost trădați!

— Vreți să dezmembrați proprietatea!

— ...dați ascultare proclamației guvernului către cinstita dumneavoastră adunare...

— Ne dați pe mâna clăcașilor!

— Duhul comunismului a pătruns în mijlocul nostru!

*

La Palat. Ceremoniile au fost scurte și reci. După câteva cuvinte de felicitare rostite pe un ton acru, Odobescu s'a tras la o parte. Guvernul se întreține cu ofițerii, în grupuri. Lăcusteanu îl caută din ochi pe Odobescu și la un semn tăcut al polcovnicului, se repede în mijlocul adunării, agitând manifestul despre clacă:

— Ce facem, domnilor, în urma unei asemenea proclamații?

— Ce proclamație? — se interesează ofițerii.

Nicolae Gulescu intervine, ceremonios:

— Dați-mi voe, domnilor. Este vorba despre un manifest al guvernului către săteni.

— Un manifest care atâță la răzvrătire împotriva proprietarilor! — agită Lăcusteanu hârtia.

— Întrebați-l pe domnul Eliade ce înseamnă această lovire ce se aduce proprietății, — rostește cu ironie Odobescu.

— Dumneata ești așa dar autorul acestei infamii? — se repede la el Lăcusteanu. — Vrei să ne scoți la silimet?

— Domnule maior, domnilor! — se sbate Eliade, înfricoșat dintr'odată. Vă asigur că este o eroare de tipar și în curând se va îndrepta. Veți fi satisfăcuți...

În clipa aceea o detunătură groaznică sguduie palatul și candelabrele încep să se clatine, zornăindu-și țurțurii de sticlă. Pe sală izbucnesc împușcături și o mulțime de soldați beți năvălesc în încăpere.

*

Pe scară, popor și soldați de-avalma, urcă în palat. Soldații sfășie perdelele, doboară cadrele din perete. Orașenii care au ajuns și ei aici, se împotrivesc. Pe scări a început încăierarea...

*

La vederea soldaților, Odobescu strigă sugrumat:

— La arest guvernul!

Căpitanul Boboc, cu revolverul în mână, îi raportează la repezeală:

— Domnule polcovnic, ordinul dumneavoastră a fost executat!

*

Lăcusteanu a tras sabia și a înfipt cealaltă mână în pieptul lui Eliade:

— O să te tai, câine, să te învăț să mai dai asemenea proclamații!

Eliade cade în genunchi, suspină, cere iertare.

Tell se luptă cu Odobescu. Se apără îndârjit, dar căpitanul Boboc i-a sărit în spate și-l ține strâns. Odobescu, gâfâind greu, își aranjează ținuta:

— Tâlharule! Indrăznești să te opui ștabului oștirii!? Să vie un ofițer să-l ducă la arestul cazărni!

Un ofițer îl dezarmează pe Tell și-l înghiontește spre ieșire.

*

Pe scară, femei și bărbați se împotrivesc soldaților. Vocele se întretaie, mâniașe:

— A fost trădat guvernul!

— Dă-te la o parte!

— Săriiți!

— Trageți, ce mai așteptați?

— Foc!

Impușcături. Țipete. O femeie cade, rostogolindu-se pe scări. Sentinelele guvernului s'au postat după coloanele de marmură Ochesc. Unul dintre soldații lui Solomon se prăbușește.

*

— Să se așeze un cordon în jurul palatului — ordonă Odobescu. — Lăcustone! te repede până la hotel Momulo și chiază proprietarii. Spune-le să vie degrabă încoace. Revoluția a murit!

*

— Revoluția n'a murit! — strigă Marin Plăpămaru, înfierbântat. — Haideți fraților, să eliberăm pe conducătorii noștri!

Oamenii se îndeasă către porțile palatului. Soldații au format un cordon puternic. Baionetele lucesc scurt

*

Adunarea proprietarilor s'a transformat într'un adevărat vacarm:

— Nu mai vrem guvernul vostru! — îi strigă un moșier lui Bălcescu.

— O să-i chemăm pe turci să facă ordine!

— Să vă tragă în țeapă!

— Să-i predea aianului dela Măcin, cum s'a făcut cu moldovenii...

— Mihalache Sturza, ăla domn odată, nu „nebunul“ nostru care a șters putina!

— Ne-a lăsat în mâna zurbagiilor!

În mijlocul scandalului, Lăcusteanu, făcându-și loc printre negustori și arendași, se repede la tribună:

— Guvernul a fost arestuit! — strigă — Proprietari, după mine, la palat!

Lumea se bulucește către ieșire. Câțiva încearcă să-l prindă pe Bălcescu, dar acesta se apără, reușește să scape. Pe față îi curge șiroaie sudoarea. Se apropie cu spatele de fereastra care dă în curte. Lăcusteanu a scos pistolul și îl ocheste. Bălcescu a sărit pe pervaz. Glonteale trecut prin sticlă. Cioburile se împrăstie cu sgomot. Prin geamul spart Bălcescu sare în curtea hanului. A dat de o brișcă și acum dă bici calului care, înspăimântat, o ia la goană pe ulița pōdită. În urmă, ceata proprietarilor, în frunte cu Lăcusteanu, se îndreaptă către palat.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Brișca lui Bălcescu s'a încrucișat cu o trăsură în care Nicolae Golescu, mănănd caii în picioare, strigă:

— La arme! La arme! Să alerge poporul la palat!

*

În fața palatului, mulțimea fierbe. Nu se aude decât un vuet surd. Oamenii au venit înarmați cu ce au apucat: sape, topoare, furci. Ici colo se zărește câte o flintă. Copiii s'au cocoțat pe grilaj și dau cu tifla soldaților care înconjură palatul. O femeie strigă:

— Nemernicilor! Vreți să-i ucideți pe binefăcătorii poporului!

*

Lăcusteanu cu proprietarii nu mai pot pătrunde în palat. Toate trecerile sunt închise de popor. Mulțimea i-a mirosit și începe să-i huiduiască. Un flăcău a ridicat o piatră și o aruncă

înspre Lăcusteanu. Ca la un semnal, bătaia cu pietre începe. O ploaie de bolovani îi împrăştie pe proprietari, silindu-i să se ascundă prin hudiţele întortochiate. Lumai Lăcusteanu reuşeşte să pătrundă lângă poartă, cu pistolul întins:

— Să nu daţi, ticăloşilor! Să nu daţi!

*

Odobescu îl aşteaptă nervos în capul scărilor.

— Ce faci, domnule, ţi-ai pierdut capul? Unde-s proprietarii?

— Au fugit!

— Suntem înconjuraţi din toate părţile. Afurisitul de Gulescu a reuşit să scape şi a ridicat tot Bucureştii...

— Şi Bălcescu mi-a scăpat!

— Ordonă soldaţilor să nu tragă, ca să nu se înfierbânte poporul.

— Capii crailor sunt aici?

— Se află sub bună pază. Singur Brătianu e liber. L-am lăsat în vechiul dormitor al Bibescului... Acolo n'are să pătrundă nimeni... De el avem nevoie, oricum. Dacă pierdem bătălia, el ne face scăpaţi...

*

Un ordin aleargă de-alungul cordonului de soldaţi:

— Să nu se încarce puştile!

— Să nu se încarce puştile!

*

Dincolo de grilaj, poporul, — un zid viu. Un singur cuvânt aleargă din gură în gură:

— Bălcescu!

— E aici Bălcescu!

*

Cele două tabere stau faţă în faţă, înfruntându-se în tăcere, măsurându-şi armele. O clipă, mulţimea din piaţă şovăie. Atunci Bălcescu, ajuns în primele rânduri, sare la grilaj şi le strigă soldaţilor:

— Fraţilor! Ceasul libertăţii a sunat şi pentru voi! Ieri ne-am ridicat cu toţii, ca un singur om. Cu toţi ne-am recunoscut ca fii ai aceleiaşi mume. Vă răzmaşii libertăţii v'au amăgit! Uniţi-vă cu noi, să gonim pentru totdeauna tirania! Noi vă dăm sărutarea de frate! Trăiască libertatea! Trăiască România!

*

Oamenii îl privesc încordați pe Bălcescu. În mulțime se zărește chipul prelung al lui Rosenthal — întors din Prahova —, acela tăiat în piatră al lui Marin Plăpămaru. Sunt acolo și bătrânele servitoare din casa Roseteștilor. Și fostul ucenic Tufelcică. Ochii tuturor se ațintesc acum către cordonul de soldați. Aceștia au rămas cu toți încremeniți. Dar din mijlocul lor se desprinde un băiat subțirel, firav, în uniformă de unterofițer. Pășește îndrăzneț către poartă. Nu se sperie că e singur. Toți îl privesc. Poporul îl urmărește cu răsuflarea tăiată. Dela ferestrele palatului îl urmăresc țevile puștilor. Merge fără teamă. A ajuns la poartă. Se cațără, e gata să treacă dincolo.

*

Dintr'un geam al palatului colonelul Solomon îi pândește fiecare mișcare, cu dinții încheștați.

— Câine! — scrâșnește și smulge arma din mâna soldatului de alături. A ochit.

*

Unterofițerul s'a cățarat pe poartă. O femeie se închină mărunt: „Doamne, apără-l!“ Acuma coboară, încet, cu grijă; poarta e înaltă.

*

Solomon a tras Impușcătura a sunat sec, ca o nucă spartă. Trupul firav al unterofițerului s'a frânt, apoi a tresărit, s'a răsucit și cu mâinile — într-o încheștare grozavă — s'a prins de vergelele porții. Pe gură i se prelinge o șuviță de sânge. Adunându-și toate puterile, strigă:

— Trăiască Libertatea!

Și se prăbușește pe caldarâm, de cealaltă parte, printre rășculați.

*

Mulțimea s'a involburat, a strâns rândurile și, cuprinsă de furie, năvălește către ziduri. Puterea ei uriașă a prăbușit poarta. Cu strigăte, femei și bărbați năvălesc acum în curtea palatului. Fără arme, ei luptă cu pumnii, cu dinții. Soldații, înfricoșați, rup rândurile, se apără cu patul armelor, împesurați

*

Aplecat peste fereastră, Solomon strigă o comandă cu o voce răgușită, pătrunsă de panică:

— Foc de rânduri! În carne!

*

La primele salve, poporul șovăe, e gata să dea înapoi. Un țaran cade, îmbrățișând țărana. Puștile răpăie. Mulțimea se împrășteie, retrăgându-se în dezordine.

*

O femeie se strecoară printre țărani și târgoveți. Are un aer romanțios, poate din pricina părului ei negru ce încadrează o față palidă. A ajuns în primele rânduri, aproape de poartă. Frontul soldaților s'a încheșat iar. Ea străbate locul gol ce s'a format prin retragerea răsculaților, ajunge alături de soldații care o privesc încrămeniți, smulge un pistol din mână unui unterofițer și, făcându-și loc prin șirurile de soldați, strigă:

— Curaj, copii! Moarte vânzătorilor!

Poporul o urmează cu nesfârșite urale. Mulțimea atrebut la asalt, rupe rândurile soldaților, năvălește victorioasă pe scările palatului.

*

Bălcescu a urmărit scena, cu sufletul la gură.

— Cine e? — îl întreabă pe Rosenthal, care se află aproape.

— Nevasta unui umil condicar de prin Focșani... Am uitat cum o chiamă...

— Asta? — face o mahalagioaică care se îmbulzește alături

— E nevasta lu' Nae Sprâncenatu, ăl de-și zice acu' Ipătescu

— Ana Ipătescu!

— Strașnică muiere! — exclamă un condicar.

— Hei pictore, îi cuprinde Bălcescu brațul, scena asta, ce zici? Merită s'o zugrăvești într'o bună zi...

Rosenthal zâmbește nedeslușit. Valul mulțimii îi poartă către palat. Se trag salve.

*

— Dacă ai avea acuma puterea să-ți tragi un glonte, Lăcustene!

Maiorul pălește. Vorbea Odobescu serios? Coboară scara dosnică, în fugă.

— Firește, n'ai s'o faci niciodată, reia polcovnicul. — Ești prea laș pentru asta... Cu toții sântem lași când pierdem o bătălie.

— Nu laș, dar sântem urmăriți! — găfăe Lăcusteanu, fugind de-a-lungul coridoarelor întortochiate. — Bălcescu n'are să-mi ierte că am tras în el, la adunarea proprietarilor! Mi se pare că ne-a luat urma...

— Nicio grijă.

— Vorba e, cum scăpăm?
 — Am eu omul meu. Pe Brătianu l-ai uitat?
 Ajung în dormitorul lui Bibescu. Brătianu, cu aerul că a dormit până acum, își încheie manșetele, calm, apoi își pune surtucul, pregătit să iasă din ascunzătoare:
 — Bătălia e pierdută? — zâmbește, ironic.
 — Dar nu abandonată. Există felurimi de bătălii, îi amintește Odobescu.
 — Ajutorul dumneavoastră o să-mi fie prețios într'o bună zi...
 — Ei, tocmai pentru asta, n'ar fi potrivit să cădem în mâna crailor. Palatul e înconjurat.
 — Cunosc unele ieșiri secrete — zice Brătianu, răsucind cheia în broasca unei uși joase. — Pe aici, domnilor...

*

Poporul a intrat în palat. Membrii guvernului sunt eliberați. Cu toții se îmbrățișează. De afară vin urale, strigăte. Bălcescu, venind în fugă:

— Și Odobescu? Unde-i Odobescu?
 — Trebuie că s'a ascuns pe undeva.
 — L-am văzut coborând scările!
 — În apartamentul lui Bibescu! — strigă Bălcescu. — Acolo trebuie să fie!

*

Rămas în prag, Brătianu îi urmărește pe fugari cum grăbesc pașii printr'o curte pustie. E un bărbat frumos, impunător, cu o barbă stufoasă, plăcut femeilor. O expresie de șiretenie i-a rămas întipărită pe obraz.

— Mda... Dumneavoastră v'ați încercat puterile, fără mare folos. Se vede că armele acestea au ruginit de tot. E timpul să încercăm altele. E rândul meu, domnule polcovnic

*

Dar Odobescu nu-l mai aude. S'a mistuit într'o cupea care aștepta la capătul uliței, sub coroana rotată a unui platan. Uruitul roților pe strada pietruită îi trezește pe câțiva ucenici care fac de pază în acest colț al palatului. Sunt trei băețandri desculți, cu cămăși suflecate, fără niciun fel de arme.

— Cine era?

- Vreunul d'ai lor.
- A şters-o, trădătorul!
- Dacă nu iei seama la porţiţă!
- Şi cupeaua! Cum de n'am observat-o!

În aceeaşi clipă, Lăcusteanu — care a rămas la urmă — încearcă să se retragă în curtea pustie, dar e prea târziu. Pe el băeţii l-au zărit şi se apropie în fugă. Maiorul a tăsnit atunci prin porţiţă şi o apucă pe uliţă în sus. Tunica îi e sfâşiată în mai multe locuri, faţa asudată, ochii măriţi de spaimă. Ucenicii i-au luat urma:

- Pune-ţi mâna pe el!
- Prinde-l, măi!

Se îndeamnă, înveseliţi de asemenea pradă.

Dar Lăcusteanu e iute de picior. S'a învârtit pe câteva ulicioare umbrite de arţari şi platani bătrâni. Casele întunecoase, cu înfăţişare morocănoasă se înşirue de o parte şi de alta. A ajuns. E o casă cu grilaj şi soldat la poartă.

Băeţandrii au ajuns şi ei. Dau să intre

— Păzea! — îi bruftuluieşte sentinela.

Pe stâlpul porţii o tăbliţă de aramă luceşte stins.

CONSULATUL GENERAL AL MARII BRITANII

- Pffiuu, măi! — face primul ucenic.
 - Ne-a scăpat musiu, scuipă celălalt, cu scârbă.
- Vuetul oraşului răsculat pătrunde până la ei, de departe

*

— Aşa dar, erai aici!

Bălcescu e în uşa dormitorului lui Bibescu. Il priveşte pe Brătianu cu dispreţ amestecat cu amărăciune. Il doare că bănuielile lui mai vechi se adeveresc acum atât de brutal. Nicio dată n'a avut încredere în omul acesta, ros de ambiţii, dar ştie acum cât preţuesc frazele lui sforăitoare. Ştie că Brătianu e mai primejdios decât Eliade, care e numai laş şi fricos. Cestălbalt merge drept la ţintă, nu-şi face scrupule. Se miră că acum stă în faţa lui cu mâinile atârnând moi de-a-lungul trupului. O clipă a rămas descumpănit. Nu se aştepta la apariţia lui Bălcescu.

— Nu înţeleg, încearcă să îngaime. — Eram urmărit. M'am ascuns. Ştiam că aici nu vor pătrunde. Am scăpat în ultima clipă din mâinile lor... da, da, în ultima clipă, de ce te uiţi aşa la mine?

Încetul cu încetul Brătianu şi-a regăsit siguranţa, insolenţa,

dibăcia întreagă. Dar pe Bălcescu nu-l poate înșela. Dacă l-a văzut când îi făcea scăpați pe cei doi?

— Mă uit la tine și mă gândesc la viitorime — spune aproape îndurerat Bălcescu —; istoria va lăuda fără îndoială bravura și patriotismul poporului. Dar ea va trebui să adauge că mulți din conducătorii lui au tremurat în fața morții și au vândut sacra cauză a libertății. Această epocă va fi unică în istoria noastră, iar fapta voastră va servi drept model pentru oricine va vrea să arate până unde se poate întinde lașitatea și ticăloșia omenească..

— Dar, pentru numele lui Dumnezeu! nu te înțeleg. ai gustul acestor tirade! Frate... — îi întinde mâna.

Bălcescu se ferește, mâhnit și-și continuă gândul:

— Dar poate te vei pricepe să înșeli chiar istoria. Fără îndoială că te vei pricepe, dacă partida voastră va învinge. Numai amintirea poporului n'ai s'o poți amăgi niciodată. Și nici iertarea lui n'o s'o primești... pentru faptele tale... Cele de acum și cele pe care ești gata să le săvârșești de aci înainte

4

Un murmur surd trece prin piața înțesată de lume, asemenea sgomotului furtunii care se potolește, se depărtează. Apoi se lasă tăcere. Cei din față se dau la o parte. Se aduc brancarde. Sunt scoși morții. Femei răvășite își caută iubiții sau soții...

*

Intr'o încăpere a palatului, purtând urmele luptei. Tapetele sfâșiate atârnă jalnic, plafoanele sunt afumate, scaunele răsturnate.

— Trebuesc luate de îndată măsuri severe de restabilire a ordinii revoluționare — vorbește Bălcescu. — Guvernul provizoriu va lua de îndată armele regimentului rebel, desființându-l cu totul numele lui! Pe soldați să-i scoată din capitală, împărțindu-i pe la oșebite puncturi. Iar pe ofițerii vinovați, să-i degrade! Rebeliunea se pedepsește. altfel revoluția e în primejdie!

— Deocamdată ar trebui să ne regroupăm forțele, să reorganizăm guvernul — propune Brătianu. — Je suis dépaycé, — atâtea măsuri forte dintr'odată!

— Cei care au trădat revoluția, sunt liberi să plece — îi aruncă Bălcescu o privire iute. — Bibescu îi așteaptă la Brașov; tiranii tuturor imperiilor sânt gata să-i îmbrățișeze..

— Așa este! așa este! — strigă mai multe voci.

— Dar e vorba de frații noștri — imploră Eliade. — Și ei sânt iiiii poporului!

— Dacă mâna mea dreaptă s'a cangrenat, am ș'o tai — zice Golescu, sentențios. — Eu votez propunerea lui Bălcescu.

— Și eu! — strigă Magheru.

— Dar poporul... — mai încearcă Eliade. Bălcescu îi reteză vorbele:

— Nu amestecați poporul în aceste mârșavii. El nu e vinovat de lașitatea și trădarea ofițerilor. Și n'are nevoie de asemenea fii. Noi avem nevoie de o armie puternică și credincioasă revoluției. În trecut n'am avut-o, căci atunci rândurile armatei se umpleau cu tot ce era mai laș, mai mârșav și mai corupt. Capii acelei armii au devenit capi prin favor, dare de bani sau spionări. Din păcate, noi i-am menținut pe lângă noi, crezând, în naivitatea noastră, că-i vom putea apropia de revoluție. Acum nu-i mai putem cruța. Trădătorii trebuie să-și ia pedeapsa. Rosetti e aici?

— Sânt aici.

— Ești șeful poliției. Colonelul Odobescu și Solomon se vor aresta. De asemenea, maiorul Lăcusteanu.

— Nu vreau să spun că nu ai dreptate, frate! — intervine Brătianu. — Martori înși sunt ceilalți frați ai cauzei noastre că spun aceste cuvinte din inimă: măsurile tale sânt primejdioase. Ele subminează slaba noastră putere...

— Guvernul n'are destulă putere ca să ia asemenea măsuri — îi avertizează și Tell.

— Cei care cred acest lucru, se amăgesc, ripostează Bălcescu. — Guvernul e tare, căci e guvernul poporului. Iar poporul vrea pedepsirea trădătorilor!

— Nu — strigă Eliade — poporul nostru e milostiv. El are să ierte...

— Întrebați-l! — arată Bălcescu către piață.

— Să întrebăm poporul! — strigă mai multe voci.

*

Pe scările palatului. Mulțimea așteaptă, mută. În față, pe brancarde, au fost înșirați morții. Soldații dezarmați stau la o parte, cu capul în pământ.

— În complotul urzit asupra drepturilor reconchistate prin curagiul nostru, cauza comună și sacră triumfă din nou — vorbește Eliade poporului. Înfășurat în mantia-i albă, el dă curs liber perorației: — Noi pe inimizii noștri i-am chemat

la frăție. Le-am dat sărutarea frățească și ei ne deteră sărutarea Iudei. Dar sufletele acestor martiri ce stau acum înaintea lui Dumnezeu iartă pe frații lor rătăciți cari i-au ucis...

Imaginea celor uciși: unteroșterul, țărani, tabaci, o femeie cu părul despletit...

— ...Iertați-i și voi, ca să văză că au fost amăgiți. Iertați, fraților, pe dușmanii voștri? — strigă Eliade pitigăiat.

— Iertați să fie de moarte, iar nu de pedeapsa cuvenită! — strigă, îndârjit, un flăcău din primele rânduri. Bălcescu îl privește cu acelaș interes cu care l-a scrutat la o altă adunare, pe fostul ucenic Tufelcică. Acum, în fața lui stă Marin Plăpămaru. Mâneca stângă, sfâșiată, îi atârna, lăsând să se vadă o rană ce sângerează încă.

— Iertare, fraților, evanghelică iertare — strigă Eliade — și uitare cu totul!

— Nu! Nu! — vuerște mulțimea.

— La ocnă pe toată viața!

— La ocnă! La ocnă!

Un mărginaș se suie pe o bancă și îl înfruntă de aci pe Eliade:

— De se vor lăsa liberi, iar încep a urzi cele ce au făcut și iar se mai varsă sânge. Iar de vom pierde cauza sântem răspunzători către copiii noștri!

— Sântem răspunzători către copiii noștri! strigă mulțimea.

*

Peste câteva zile. Portul Brăilei. Pe chei, forfotă de hamali și negustori. Catargele corăbiilor cu pânze străpung lumina cenușie a unei zile înorate. O sirenă de vapor sună răgușit peste ape. Intr'o cămăruță de hotel, la o fereastră, Bălcescu privește curgerea domoală a Dunării către orizontul neguros. Ghica își pregătește bagajele.

— La ce oră pleacă vaporul? N'ai să întârziezi? — îl întreabă Bălcescu. Toate ți-s la îndemână?

— Am toate hârtiile. Și actul de împuternicire de a lucra în numele guvernului și depeșa lui Voinescu II către Aupick, ministrul Franței...

— Ai grijă, frate Ghica, gândește-te la soarta revoluției. Mai ales acum, când situația e atât de critică... Am ridicat poporul dar n'avem destule arme ca să-l înarmăm. Reacționarii viermuiesc pe toate stradele capitalei, iar mitropolitul — pe care lășitatea unora l-a pus în capul guvernului — adună sfat la el acasă să ne dea pe mâna puterilor străine...

— Ești obosit, Nicule, asta e tot — caută să-l potolească Ghica. — Ți-ar trebui și ție măcar o clipă de răgaz, să răsuflă. Nădăjduiesc că nu ți-ai pierdut încrederea... Am legături bune la Stambul și o să apăr cu înfocare cauza revoluției noastre!

— Îți mulțumesc, frate... Cât despre mine, nu, nu sunt obosit. Numai uneori mă copleșește scârba, gândindu-mă la lașitatea și meschinăria oamenilor. A unora, căci poporul e minunat și îl câștigăm cu fiecare zi... Dar, cum să ne batem cu mâinile goale, fără arme? Iar ceilalți nu dorm: vezi, anticamera palatului celui vechiu, unde se perindau atâtea cerșetori nerușinați de slujbe, acum e goală. Asta înseamnă că ei, clocesc o nouă lovitură. Poate va fi mai grea ca cea dela 19 Iunie... Cine știe... Nici atitudinea consulilor nu-mi place. Duhamel... Sau Colquhoun, care ni se arată pe toate căile prietenii, au un aer fals. Vor trebui ținuți și ei sub supraveghere.

O sirenă sună prelung.

— E timpul să plec, spune Ghica, grăbit deodată.

*

Ieșind pe sub clopotnița cea mare, o trăsură lăcuită cu perdelele trase, coboară dealul mitropoliei. Bucureștiul se întinde în față, învăluit într-o lumină albăstrie. E o înserare de vară. Trăsura trece acum în goană pe podul Mogoșoaiei. O femeie a deschis un geam și privește în urma ei. Grupuri de trecători discută. Pe ziduri se pot citi, din fuga trăsurii, vechile proclamații, îngălbenite de soare:

„În numele poporului român!

„Fraților români! Timpul mântuirii noastre a venit...

Neofit a lăsat perdeaua să cadă. Lumea care se îndeasă pe străzi la această oră a vecerniei, îl obosește. E un personaj sfrijît, îmbrăcat în negru, cu o imensă cruce bătută în diamanticele, pe piept. Degetele lui descărnate, lungi ca niște ghiare, se joacă cu boabele de fildeș ale mătăniilor.

Trăsura a cotit pe altă stradă, unde o întâmpină hărmălaia vânzătorilor ambulanți. Din partea opusă înaintează cu greu o butcă boerească.

— Faceți loc! Loc pentru trăsura agăi Costake!

Vizitiul îmbrăcat în livrea și cei doi lachei care străjuiesc butca, arată că e vorba de un personaj important. Dar strada e atât de întortocheată încât nu e loc de trecut. Mulțimea se îndeasă tot mai mult. Butca s'a înămolit.

*

— Faceți loc! Loc pentru trăsura agăi Costake! — strigă lacheii.

— Ce agă, măi! — se îndeasă un băiat cu moțul căzut pe frunte. — Ai uitat ce spune revoluția? Rangurile de boerie s'au dus pe apa sâmbetei!

— Taci, pui de lele, că n'are să-ți meargă bine! — îi arată un lacheu pumnii.

Lumea se vânzolește veselă, pusă pe harță.

— Dă-te jos de-acolo, mascara boerească! — îl scuipe o femeie. — Te-ai împopoțonat cu fireturi și lingi blidele stăpânului. Rușine să-ți fie!

— Faceți loc! sbiară lacheul. — O să vă bată cu vergile!

— Vine el căpitanul Costake! — amenință celălalt.

— Ce căpitan? Care căpitan, c'a șters putina căpitanu' vostru!

— Ia'n să poftească și boerii din carătă, să mai umble și dumnealor pe jos — strigă o negustoreasă cu mâinile'n șold.

— Taci, tu! Parc'ai fi o tălaniță!

Dar femeia nu se lasă. Se apropie de ușa trăsorii și strigă celor dinăuntru:

— Pofțiți, măria voastră, pe caldarâm, că nu vi s'or strica încălțările...

— Hai, cu noi, cu prostimea, c'asa scrie la Constituție!

— Ce-i fa, se răstește iar lacheul, crezi că dumnealor îs mojici, ca tine?

— Or fi niscăi mojici mai mari! vorba e că tot mojici rămân!

Lumea râde.

*

Înăuntru, îndărătul perdelelor, două cucoane bătrâne, îmbrățișate, tremură ca varga.

— Aaah, psihi-mu, are să ne taie golănimea!

*

La colțul opus, din trăsura lui, Neofit privește cu groază scena.

*

Mulțimea i-a târît de pe scară pe valeți și-i îmbrâncoște, veselă. Un bătrân cocoțat pe uluci îi strigă vizitiului:

— Măi Arsenie, tu vrei să mori căpel boeresc? Dă-te jos, măi, că ți-or fi îmbătrânit ciolanele de când stai pe capră!

— Dă-te jos c'a venit libertatea și pentru alde voi! — se alătură alții.

— Să-și mai ducă și boerii carâtele!

— Să le ducă singuri! — strigă oamenii.

Arsenie, vizitiul, pare că s'a luminat. Așează frumos hățurile, își scoate livreuaua cu fireturi, o împătură și coboară cu grijă de pe capră. Oamenii îl primesc cu urale, gata să-l ridice pe sus. Dar bătrânul îi oprește cu mâna, semn că mai are ceva de făcut. Se duce la portieră, o deschide și-și vără capul înăuntru...

*

Infrișate, cucoanele scot mici țipete desarticulate

— Mon dieu, ne omoară bestiile!

— Kera-mu, les fauves! les fauves!

— Nu vă fie cu supărare — le potolește Arsenie, calm.

— De-acuma, vă las... Zice că a venit vremea să-și ducă boerii singuri butca...

— Qu'est-ce qu'il dit?

— Săru-măinile și... mă iertați da' mă chiamă la revoluție. .

*

Ieșind cu greu din mulțime, trăsură mitropolitului face cale întoarsă. Neofit a privit cu groază spectacolul mulțimii care i-a bătut pe valetii agăi Costake și a deshămat caii. Mai zărește un colț de stradă, capul uneia din cucoanele bătrâne, ieșind prin geamlăcul portierei, cu înfățișarea unei păsări zburlete. Bătrâna ridică cortelul deasupra capetelor. Apoi imaginea se șterge, numai pe un zid, mai fug cuvintele proclamației, scrise cu tibișir:

„Cine nu voiește aceasta, e dușman fericirii poporului..“

Neofit lasă perdeaua și-și face trei cruci mărunte, speriate

*

Trăsură a intrat pe poarta cu grilaj și trage pe peronul pietruit. Doi lei pe piatră sprijină scara...

*

— Prințul Bibescu a fost autorul acestei sisteme care ne-a dus la prăpastie, — vorbește Neofit.

Colquhoun își mângâie favoriții roșcovani. „Hm, al naibii, popa!“ Vizita aceasta neașteptată i-a făcut plăcere. Dar ultimul

laird of Camstradden — atât de prețuit pentru șiretenia sa — nu poate lăsa să se vadă nimic din ceea ce crede. Știe că într-o țară agitată de războaie trebuie să treci drept „prieten al rebelilor” pentru ca să poți sprijini mai ușor reacțiunea și să tragi toate foloasele pentru „guvernul Majestății Sale”. De aceea, față de Neofit e prevenitor dar rezervat. Vorbește calm, cu oarecare indiferență și detașare:

— Da, prințul era un om moale. Dar dumneavoastră, cu autoritatea de care o biserică se bucură într-o țară primitivă, trebuia să interveniți ..

— Ce poate face un biet călugăr fără multă știință de carte! Eu nu pot decât să mă rog lui Dumnezeu să mântuiască acest norod rătăcit...

— Această sarcină și-a luat-o, după cât înțeleg, guvernul vremelnic.. — Sir Robert ia din mapa de pe birou o foaie volantă — În proclamația lor...

— Nu-mi pomeniți de ea. Este opera unor duhuri necurate!

— Și totuși, dumneavoastră ați semnat-o!

— Domnul Dumnezeu, care e atotvăzător, o să-mi ierte acest păcat...

— Trebuia să vă opuneți!

— M'ar fi împușcat.

— Marile puteri n'ar fi rămas indiferente față de acest act. Prețioasa dumneavoastră viață ar fi salvat țara cu un ceas mai devreme.

— Poate că nici acum nu e târziu. Marile puteri nu pot îngădui dănuirea acestui focar de tulburări în acest colț al Orientului...

— Din păcate acest ajutor s'au grăbit să-l ceară întâi amicii dumneavoastră, revoluționarii

— Știu. Cunosco planurile lor de a se uni cu stricătorii ordinii din imperiul habsburgic. Ei sânt gata să dea mâna cu răzvrătiții unguri, să aducă aceste bande sălbatice pe capul biete noastre țărișoare.

— Până să sosească acelea, ei au la îndemână alte cete, poate mai sălbatice și mai flămânde propriii voștri țărani.

— Poporul nostru e blând și cu frica lui Dumnezeu. La noi fiii nu vor ridica brațul lor asupra părinților și sluga nu va îndrăzni să amenințe viața stăpânului. Sânt rânduiești lăsate de cel de sus. .

— Dar comisarii? Ați semnat doar și decretul de trimitere și trimitere a lor printre săteni... Această invenție diabolică

a domnului Bălcescu e capabilă să strice și blândețea unui înger, dar a unor oameni înrăiți de mizerie!

— Puteam eu să-î împiedic?

— Firește. Lăsându-vă la mitropolie smerenia monahală și devenind, la palat, conducătorul adevărat al guvernului, dictatorul lui.

Neofit clipește, părând că nu pricepe vorbele categorice ale consulului. Dar simte că inima îi vine la loc și vorbește mai deschis:

— Atunci? Ce mă sfătuiți să fac?

Consulul, imitându-i jocul dinainte: — Cel de sus să vă lumineze. Cereți-i ajutorul și povața. Nu mă îndoiesc că își va ajuta servitorul credincios într-o clipă atât de grea.

Neofit se închină adânc:

— Amin! Dar, sir, deoarece Dumnezeu ne întinde dreapta sa, Majestatea Sa britanică, care s'a dovedit de atâtea ori bine credincioasă, îi va refuza oare sprijinul?

— Nu cunosc încă intențiile Majestății Sale. Aștept instrucțiuni din partea guvernului meu.

Glasul e sec, sîndu-se să fie politicos. Dar adaugă, cu un zâmbet subțire, ca și cum ar dori totuși să-l ajute, cu o sugestie măcar:

— Poate că scumpul meu coleg Duhamel a primit deja instrucțiuni. El v'ar putea sluji un ajutor mai prompt. Mai ales că corăbiile noastre sunt atât de departe, pe când corpul de armată al generalului Gerchenstein e doar la câteva leghe..

Neofit meditează, cu pleoapele lăsate, cucernic. N'a priceput intențiile ascunse ale celuilalt. Insistă:

— V'aș, rămâne foarte îndatorat dacă în acest ceas de grea cumpănă m'ați sfătui. Eu sînt un biet călugăr dela marginile lumii civilizate, iar dumneavoastră un om umblat prin lume..

— Oh, oh, — icoește englezul, semn că nu e sensibil la aceste flaterii. — Dar nu e chiar atât de dificil să-ți dai seama ce se poate face aici. La noi, în imperiu, sînt nenumărate asemenea provincii mărunte și înapoiate. Ele se bucură, în primitivitatea lor, de o fericire naturală și când nu apreciază acest lucru și îndrăznesc să se răscoale, le sîm binișor să rămână în vechea lor stare. . Lumea civilizată e atât de sbuciumată, prea sfinte, atât de plină de păcate! Trebuie să ne bucurăm că mai sînt oameni sălbatici! E o adevărată fericire, pe care ei n'o pot prețui... — și deodată, fără tranziție: — trebuie siliți s'o prețuiască. Faceți-o, cu ajutorul trupelor vecine! Ele vă stau la îndemână..

Pe fața lui Neofit s'a întâpărit o expresie de demnitate jig-nită. Sir Robert Colquhoun a părăsit dintr'odată limbaul împănat cu eufemisme și i-a vorbit deschis, ca un negustor oarecare din City. Chiar chipul lui îngrijit, aristocratic, e nădușit, vulgar.

— Dar, sir, nu sunt un trădător! Nu-mi pot vinde țara, se văicărește mitropolitul.

— Trădător! — îi imită consulul tonul patetic. — Dar ce e trădarea? O acțiune în folosul patriei, făcută de pe alte poziții, după o altă rațiune, poate mai sănătoasă, mai logică. Scrupulele și prejudițiile or să vă piardă, prea sfinte. Trebuie să acționați repede. Dacă reușiți să curățiți capitala de acești tulburători ai ordinei, va trebui să formați o nouă camăcămie. O să vă ajut s'o formați. De altfel lista ei o am pregătită...

Scoate din aceeași mapă o hârtie păturită, pe care i-o întinde mitropolitului: — Firește, biserica se bucură de întâietate. Ați fost propus pe primul loc. Este făcută conform instrucțiunilor primite și de ceilalți colegi ai mei. Așa dar, e conformă cu vederea tuturor curților imperiale. O să vă bucurați de protecția întregii Europe civilizate.

— Dar ordinea? Cine are s'o mențină? Țăranii sânt gata pentru răscoală. Magherii înarmează poporul...

— Dar poporul dumneavoastră e blândețea personificată, — își ia consulul revanșa — Dumneavoastră ați spus-o. E adevărat că prea înaltul i-a hărăzit și celui mai blând muritor un înger de pază. Și blândețea trebuie păzită... Ienicerii se pricep de minune la treaba asta. De sute de ani nu fac altceva. Și sunt atât de aproape! Soliman se apropie de Galați. Și totul e conform tratatelor — îl privește stăruitor, micșorând ochii — nu e vorba de nicio *trădare*: armata otomană e propria dumneavoastră armată, *singura* dumneavoastră armată legală... Căci Valahia nu e decât o provincie turcească oarecare. Și așa trebuie să rămână! În privința aceasta instrucțiunile dela guvernul Majestății Sale sunt clare

*

Intr'o altă încăpere a consulatului: pe pereți, scoarțe groase, persienești, iatagane orientale. Pe o sofa, miss Harriet, întreținuta consulului, ascultă istorioarele mondene ale lui Lăcusteanu, prizonier în palatul consular. Miss Harriet e o englezoaică încă tânără, cu păr cârlionțat, roșu.

— Ei, dar istoria consoartei lui Mihalache Ghica cu baronul de Uxküll! Ce dănănaie a mai fost! Baroneasa s'a travestit în haine de curier rusesc dela San Petersburg și așa a intrat la Vodă...

— Mais c'est d'un humour parfaitement anglais! — bate

din palme miss Harriet. Cred că prințul a apărțiat gestul acestei baroașe spirițuale...

— De unde! Era un mofluz!

— Ce om! — pufnește, nemulțumită. Se ridică și se duce la geam, ridicând perdeaua. — *Sacre pays!* E așa de plicțos la voi! Numai revoluții, intriși, oameni smiștri...

Jos, pe peron, Neofit urcă tocmai acum în trăsura lăcuită. Prin frunzișul teilor, Harriet a urmărit scena. Mai repetă odată: — Personaje sinistre! Mă cuprinde urâtul. Uneori mi-e chiar frică, zău.

Maiorul se apropie tiptil și o cuprinde ușor, dela spate, apropiindu-și capul frizat de gâtul ei gol:

— Chiar așa? Frică?

— Ihm. *vous êtes si sauvages!* S'ar putea ca într'o bună zi gloata asta să dea buzna chiar aici... Ei nu respectă nimic... Nici femeile... — răsuflă grăbit, cu gândul la cine știe ce grozăvii; apoi, răsucindu-se brusc, îl cuprinde pe maior de după gât și-l sărută pătimaș, cu furie: — Oh, *mon petit sauvage... mon bon sauvage...*

*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Consulul intră. Tușește cu jenă, ușor intimidat. Harriet se desprinde repede din îmbrățisare și, chicotind, se face nevăzută după o perdea:

— Vă las, domnilor, căci iar începeți cu politicele. J'en ai assez! Mi s'a făcut greață!

Eărbații își aruncă unul altuia câte o privire complice, zâmbesc amuzați, apoi consulul ia un aer grav:

— Cred, sir Lăcusteano, că ne aflăm între gentlemen. Pot așa dar să am încredere în dumneata, în politică precum în afacerile amoroase — Zâmbește ironic. — Dar, tocmai de aceea, revoluția nu e miss Harriet și trebuie să avem mai multă prevedere... Intr'un cuvânt, gătește-te de treabă: turcii vor trece curând Dunărea. Înștiințează-l pe Odobescu despre asta. Curierul meu îți stă la îndemână... Eu, știu bine că n'am obiceiul să mă amestec în afacerile interne ale statului dumneavoastră. E vorba doar de o știre ce mi-a parvenit azi... Poate că simțul dumitale patriotic n'are să rămână indiferent la o astfel de veste, așa dar, poți lua măsurile necesare. Aici ești sub protecția Majestății Sale britanice

Apoi, amintindu-și ceva: — Toate mișcările și hotărârile revoluționarilor ne vor fi comunicate printr'o nouă persoană.

— Cine?

— N'ai de unde să-l cunoști, c'est un pauvre diable, „publicist și poet“. I s'au dat oarecari funcțiuni. Il cheamă Halepliu

*

— Dați-mi voe să vă prezint pe domnul Halepliu! — arată Rosetti, cu un gest larg, către tânărul spelb, îmbrăcat într'un frac prăzuliu, după ultima modă. Tânărul se înclină, ușor stingherit.

— Qu'il este timide! — exclamă Maria Cantacuzino.

— Soțul meu mi-a vorbit mult despre dumneata, îi întinde mâna Maria Rosetti.

— Am suferit împreună, doamnă, rigurile tiranicei închisori. Dar libertatea, această zee a lumii noi, a triumfat și în lumina-i stelară, putem spune odată cu poetul: „Firea râde, inima-mi de dor tresaltă!“

— O, ești cumva și poet! — face înveselit, pictorul Rosenthal, care o însoțește pe Maria Cantacuzino.

Grupul înaintează cu greu prin mulțimea care a venit la serbarea de pe Câmpul Filaretului. E o zi frumoasă de vară. Un vânt ușor trece prin părul femeilor, flutură steagurile de pe pavilioane.

— Poet și publicist, dacă nu vă e cu supărare, se înclină tânărul, care nu mai pare deloc timid.

— Un june de mare viitor! — îl recomandă în continuare Rosetti. — Atâta doar că e cam fricos. Nu-i plac armele.

— și râde, la amintirea zilei când au fost arestați împreună

— O națiune civilizată nu are arme. Ea folosește arma cuvântului!

— Aici chiar c'ai nimerit-o! — pufnește Rosetti, că noi nici arme n'avem, iar condee, câte vrei.

— Și poezi! adaugă malițios Rosenthal — O adevărată avalanșă. Ca lăcustele...

— La ce-ar folosi armele? — perorează Halepliu, prinzând din sbor cuvintele lui Rosetti. — Revoluția a biruit tirania, a pus reacția cu botu' pe labe Sublima Poartă și curțile protectrițe ne sânt favorabile... Armele! Această e o idee fixă a domnului Bălcescu. I-am citit articolul despre puterea armată. E barbar!

Rosetti îi ia brațul și trăgându-l la o parte, cu un aer serios:

— Dar ia spune... atunci... în învălmășala aceea nici n'apuca-1 să te întreb: Cine te-a trimes?

— După arme? — pălește ușor Halepliu

— Da, da.

— Telegescu, spune la repezeală celălalt. — Știți, pe urmă el a plecat. Cred că oamenii așei îl spionau demult.

— Da, era cam imprudent! — îl bate pe umeri, cu bănuiala risipită: — și acum? Acum ce-ai de gând să faci? Ești poet Trebuie să te lansăm.

*

Maria Cantacuzino, la brațul lui Rosenthal, s'a îndepărtat de grup. Inaintează amândoi pe lângă plopii tineri care urcă dealul Cotrocenilor. De aci se vede tot Câmpul, cu agitația serbării, drapelele, lumea pestriță, muzicile, căruțele țaranilor.

— Nu l-am văzut de atâta vreme, — se plânge Maria Cantacuzino, cu gândul la Bălcescu.

— E atât de ocupat! Gândește-te, nu e ușor să te descurci acum. Revoluția trebuie apărută... Crezi că turcilor le convine? Veștile trimise de Ghica sânt în doi peri. Unii spun că Soleiman e gata să treacă Dunărea.

— Și atunci? — îi strânge ea brațul, cu teamă.

— Atunci, o să luăm armele, fără îndoială ..

— Cum o să vă bateți cu turcii!

— Firește, nu se vor bate toți. Filfizonii ăștia care vânează un post bunicel și fac paradă din convingerile lor proaspete, se vor da la fund. Dar cei care la 19 Iunie s'au adunat într-o clipă să elibereze guvernul, aceia.. Uite câmpul ăsta, Maria Oamenii de aici. Inchipuește-i pe toți făcând zid în fața turcilor. Nu o armată, ci un întreg popor care se opune, se încheștează, își apără până la ultima picătură de sânge libertatea pe care și-a cucerit-o singur. . Și al cărei preț îl cunoaște... Ochii lui rătăcesc peste câmpia plină de oameni. Departe, Bucureștiul străpunge cerul de vară cu turlele lui cenușii. Undeva, sună trâmbițe.

— A, uite-l pe Bălcescu! — exclamă pictorul, recules.

Maria Cantacuzino tresare, se agață de brațul lui și de acolo, dintre plopii Cotrocenilor, caută din ochi chipul omului drag

*

Bălcescu e departe, către tribună, printre ceilalți membri ai guvernului. Acum se prezintă în fața lui delegațiile țăranilor din Vlașca, din Teleorman, din Argeș. Fetele aduc spice de grâu, mănunchiuri de secară, maci înfloriți, albastrele. Se înciug jocuri. Bătrânii îi spun ceva, el aprobă, 'râde, privirile lui luminoase, fericite, se ridică, încercând să îmbrățișeze tot poporul adunat pe Câmpul Filaretului. O clipă ochii lui s'au îndreptat către dealul Cotrocenilor. Maria Cantacuzino și-a fluturat mâna albă. Dar bărbatul n-a văzut decât plopii care foșnesc în vânt.

Încet, încet, lumina din ochii Mariei Cantacuzino s'a stins. Dar în razele piezișe ale soarelui sare străpung frunzișul plopilor, ea pare mai frumoasă ca oricând

Rosenthal o privește, fascinat.

— Stai, strigă el deodată, apucându-i mâinile. Ridică puțin bărbia, așa, cu mai multă semeție Doamne! Ce minunată ești, în rochia asta albă, cu părul negru, căzut pe umeri. . . Mi-ai dat o idee grozavă!

Imaginea Mariei Cantacuzino stăruie, ușor încremenită, apoi peste ea se suprapune încet imaginea tabloului lui Rosenthal „România își rupe cătușele“

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*

Tabloul e gata. Rosenthal, cu un halat pătat de ulei, trage perdeaua care întunecă geamul mansardei. Dincolo, coperișele și grădinile bucureștene. În lumina crudă, femeia din tablou capătă încă mai mult relief și viață. Imbrăcată în alb, ea ține un steag ale cărui falduri i se înfășoară în jurul trupului. Cătușele zac, rupte, la picioarele ei. O rază de soare îi luminează chipul iar în fund, printre steaguri, se vede învălmășeala poporului, adunat să serbeze libertatea pe Câmpul Filaretului.

— E lucrat în grabă — pare să se scuze Rosenthal — a fost o inspirație de moment. . . Până acum am pictat femei sentimentale, portretele mele nu aveau, tocmai pentru aceea, adâncime sufletească. Dar de când a intrat revoluția în sufletul meu mă muncea gândul să pictez pe adevărata femeie a timpului nostru, nobilă, eroică și duioasă în același timp...

— E ceea ce ne trebuie! — exclamă Golescu-Arăpila. Și luându-l de braț pe Bălcescu, se apropie de tablou: — Vezi, eu cred că o statuie, un tablou, trebuie să fie... cum să-ți spun...

o pietrificare a unei mari gândiri naționale. Și Rosenthal a reușit asta!

— Chipul femeii acesteia! — șoptește Bălcescu, îngândurat. — Unde l-am văzut oare? Aceeaș. față mândră dar fără orgoliu, lumina asta... — și răspunzându-i lui Golescu, tare: — Ți-amințești de Ana Ipătescu? Într-o zi va trebui s'o picteze și pe ea...

— Clipa aceea! — își amintește cu emoție Rosenthal. — Ea fugea spre palat, cu părul în dezordine, pe jumătate îmbrăcată și cu pistolul în mână... Oricum, pe femeia asta o s'o pictez într-o zi. Ea are ceva din sufletul frământat al revoluției noastre...

Se depărtează cu toți de tablou, trecând în camera alăturată, unde e mai multă lume. Discuțiile sunt în toi.

— Cum? — strigă amuzat Bolintineanu, n'ați auzit de junele Halepliu?

— Jurnalistul cu fraze sforăitoare? Se poate?! — și Voinescu recită cu patos: „razele României luminau și reînălțau lumea, omenirea întreagă respira prin atmosfera României. Pustie grozavă, căci România fu asilul neamului omenesc; Roma, Roma pe care globul nu o putuse cuprinde, Roma și cu dânsa omenirea întreagă...”

— Destul! Destul! — își astupă ceilalți urechile.

— Asemenea infamii apar prin ziarele noastre, domnilor! — dă din cap Voinescu.

— Școala lui Eliade, ridică din umeri, scârbit, Bălcescu.

— Asta nu-i nimic! — izbucnește Bolintineanu, palid de mânie: — Dumnealui își mai zice și poet! Halepliu, unul care a lins tălpile lui Bibescu și pe care Rosetti ni-l bagă azi pe gât, că e cel mai mare poet, că e cel mai bătaios...

— Fericiți muritori care au darul de a plăcea tuturor guvermurilor! — zice filozofie și resemnat, Grigore Alexandrescu.

— Potopul de poezii pe care dumnealui le-a confecționat au năpădit ca lăcustele literatura! Ei, Cârlovo, Cârlovo! — oftează Bălcescu, — floarea poeziei, june cu inima de foc... Pentru clipa asta măreață, tu lipsești, să-i dai viață, s'o transmiți viitorului, așa cum a fost, furtunoasă, frământată, poate tragică...

— Dar cine e acest Halepliu? — face Golescu-Arăpila.

Rosenthal îl lămurește binevoitor: — Un protejat al lui Rosetti. Ş'apoi când prefectul poliției vrea să-și impună gusturile literare, poți să-ți închipui!

*

„În numele poporului român! Dreptate, Frăție, Guvernul provizoriu decretează.”

O mașină tipografică scoate exemplar după exemplar. Foile se rânduiesc unele peste celelalte: decrete, proclamații ..

„Timpul de robie au trecut. Și țiganii sânt astăzi frații noștri. Guvernul provizoriu îi declară liberi.”

*

„Proclamație către săteni. Fraților!”

*

„Prin decretul guvernului provizor cetățeanul I. Halepliu se numește administrator al județelor...”

Clapele mașinii scot un sgomot monoton, egal. Foile se rânduiesc unele peste altele

*

Într'un salon bucureștean, două cucoane din vechea protipendadă:

— Ah, iată-l pe Halepliu, administrator al ocârmuirii!

— Vreo pramatie din asta, revoluționară!

— Ce stai să ascuți asemenea categorii, fos-mu! E de-ai noștri! Și uite-l, ce muchelef și spudaxit!

Halepliu e în adevăr foarte elegant. La cravata de mătase are înfipt un ac cu perlă. E mai împlinit acum, părul și-l frizează, și-a lăsat favoriți

*

La masa de stos, printre vechi boeri Cantacuzino cere

— Un popă...

— Poftim, arhon vornice

— Destul! Ce se aude cu țărani, Halepliu?

— Nu-l întrebați, râde Filipescu-Vulpe; ce știe el, un poet!

Cu o mână încărcată de inele, Halepliu adună banii de pe masă.

O casă boerească, de țară. O canapea pe care stă turcește boerul. Pe pereți, scoarțe, iatagane turcești, pistoale, în chip de panoplie. Pe jos, o blană de urs, o mescioară, cu tablă de dulceață, cești de cafea, cărți de joc, o carte de rugăciuni și un catastif de socoteli moșierești. Eliade, în vizitele sale prin țară, a fost găzduit aci:

— Dumneata, boerule, vii negreșit din București? — îl isco-
dește stăpânul casei. — Ce vești aduci? E adevărat că guvernul
ăsta are de gând să ne despoaie de proprietăți?

Eliade tresare, neplăcut surprins:

— Nu stiu nimic, arhon serdare, dar, drept să-ți spun,
nu cred în asemenea șoapte. N'ai citit proclamația și deviza
ce-o are în frunte? „Respect la persoane, respect către pro-
prietate!”

— Aș! Astea-s bune de îmbătat oamenii cu apă rece. Vezi
mata, numai de Eliade mă mir... După o viață de muncă, un
dascăl strălucit ca el, să dea mâna cu tâlharii ăștia de codru .

— Il cunoașteți pe Eliade?

— Nu. Decât cărțile 1 le-am citit și mi-au plăcut. E, dar
de mi-ar cădea acuma în mână! El sau ceilalți bandiți! Go-
lești, Tell, Magheru... Ce le veni, domnule? Eu, după cum
mă vezi, nu-s de prin capitală. Da' tare mă tem că oamenii
ăștia și-au vândut sufletul diavolului. . S'or fi făcut papistași,
s'or fi vândut franțuzului... Că știi, franțuzii ca niște eretici
ce sântără, au suflet de farmazon... Numai farmazoneria poate
fi la mijloc... Altfel ce să caute la noi asemenea tulburare,
când noi trăim în bună pace cu țărana, după legi lăsate din
moși strămoși .

De afară se aud strigăte, țipete, apoi voce mânioasă a
vechilului:

— Na! Și să te mai prind la coșărele boerești, că-ți frâng
gâtul!

Țoviturile de bici cad una după alta, sfâșimîd tăcerea Eliade
a tresărit, se uită împrejur, speriat.

— Ce este?

— A, nimica toată, face boerul, pregătindu-și ciubucul cu
mamea de chihlibar. — Vechilul bate vreun prăpădit de clă-

caș... Toată noaptea dau târcoale la coșare .. Și cum îți spun-
neam, tare mi-ar plăcea să știu de nu cumva și-a vârit aghiuță
coada în trebile astea politicești.

*

Afară, vechilul a obosit. Își șterge fruntea asudată, atârnă
biciul în cui. Cu vârful cisme îl îmboldește pe țaranul căzut
în praful ogrăzii: — Hai, mișcă, mișcă

Pe la uluci, se văd fețe speriate

*

Undeva, prin părțile Olteniei Din cerdacul unei case îm-
prejmuită cu pomi, un comisar al revoluției, le vorbește săte-
nilor:

— Aspra și vicleana tiranie ce vă apăsa sub guvernul tre-
cut nu se putea răsturna decât prin revoluție, a trebuit să vă
sculați, fraților, să scuturați jugul și să vă câștigați sfintele drep-
turi de cetățean...

— Drepturi și pământ! Asta ne trebuie, se ridică vocea
unui țaran vârstnic.

— Pământ! Pământ! — strigă ceilalți.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*

În fața casei s'a oprit o brișcă prăfuită Cani înspumați
arată că au fost mânați fără milă. Un boer gras coboară cu
greutate, urmat de Halepliu și de o ceată de câini de vânătoare.

— Pământ o să vi se dea! — se aude vocea comisarului

— Să nu se împartă moșia lu' conu Enake.

— Cine ești dumneata? — se răstește deodată boerul, ajuns
în capul scăriilor.

— Domnule, eu sunt trimisul guvernului vremelnuc! — se
prezintă comisarul, un tânăr cu fața smeadă, aspră

— Ce guvern? — strigă, scos din fire celălalt — Guvern de
haimanale. O să țină până poimăine și o să umplem cu voi
ocenele!

— Asta n'are să se întâmple, cățea aristocratică! — îi
aruncă în față tânărul.

— Ține minte ce-ai zis că te-am însemnat și știu cine ești!
Dar strigătele țăranilor îi acoperă vocea:

— Ne-ai asuprit! Ți-am fost rob!

— Revoluția spune să ne împarți pământul!

— Lasă-l pe comisar să vorbească!

— Comisarul! Să vorbească comisarul!

Conu Enake face gesturi scurte, convulsive. Se uită în dreapta și'n stânga. Căminii, într'un colț al cerdacului se puresc cu un aer plictisit. Comisarul încearcă să ia din nou cuvântul.

— Fraților săteni! — zice, apropiindu-se de parmaclăcul cerdacului. Dar simte că cineva îl dă la o parte și Halepliu intervine:

— Cetățene! Ți-ai uitat misiunea. În fruntea Proclamației stă scris cu litere de foc „respect către proprietate, respect la persoane!“ Domnule, — se înclină către boer — dați-mi voie să reglez eu acest trist incident. Dumnealui — arată, încruntat, spre comisar — are să-și ia pedeapsa — Și dându-l la o parte, ridică vocea, să se facă auzit de toți:

— Oameni buni! Nu luați aminte la vorbele nesocotite ce vă îndeamnă la anarhie! Proprietatea este sfântă .

Curtea se golește, încet, încet. Comisarul a întors capul scârbît. Numai boerul și căminii ascultă, cu același aer respectuos.

O sală de adunări, în vechiul palat. Portretul lui Bibescu a fost coborât din cui și stă rezemat de perete. Din cadru, prințul privește cu un aer tâmp adunarea comisarilor. Fotoliile sunt în neorânduială, în jurul unei mese în capul căreia stă Bălcescu.

— Pentru această pricină — vorbește comisarul Caloianu — munca noastră a fost îngreunată. Proprietarii au primit încurajări din partea domnului Eliade și a partidei lui...

Rumoare. Voci, dintre partizanii lui Eliade:

— Explică-te!

— Acuzi pe Iliad de trădare!

Cățiva cer liniște. Larma se potolește. Comisarul își continuă vorbirea:

— Așa este, fraților. Noi am dus greul iar domnii Eliade și unii administratori, cum ar fi cetățeanul Halepliu au dus altfel de muncă, subminând interesele revoluției. În acest chip țărani și-au întors în multe locuri privirile dela noi și fiindcă nu le-am întins cu curaj mâna, ca să-i ajutorăm în marea cumpănă în care de atâtea veacuri se sbat, o să-i pierdem.. Vă întreb acum pe dumneavoastră, dacă e mai de preț pentru noi a câștiga stima și sprijinul fățarnic al câtorva javre de

aristocrați sau a ne alătura țărănimea care trebuie, socot eu, să fie însuș temeiul revoluțiunii noastre

— Așa este!

— Are dreptate

— Ar trebui un Cicerone ca să vă poată povesti deplorabila poziție a țăranilor, iar nu noi, niște mici profesori! — încheie Caloianu.

— Fraților, sare Golescu-Arăpila, este învederat că cetățeanul Caloianu are dreptate. Împotriva vrăjmașilor ascunși sau pe față ai revoluției, trebuie să întărim instituția comisarilor!

— Mă împotrivesc! — se ridică, grav, Eliade. În sală se produce zarvă. Unii protestează, alții cer liniște. Cuvintele lui Eliade au făcut senzație. — Această instituție, vorbește el, samănă ațătare și ură. Noi, guvernul, locotenența, nu vrem scularea unei clase asupra alteia cu pace și armonie socială. Căci — se întoarce dăscălește spre comisari — cea mai mică neorânduială ne poate duce drept la anarșie și din anarșie nimic alt nu poate ieși decât cel mai cumplit și mai grozav despotism. Dușmanii binelui obștesc se bucură de anarșie. Relele lor uneltiri asmuță pe țăran împotriva proprietarului și deci îl asmuță împotriva ordinii firii însăși.

Un vuet de proteste îi acoperă glasul. Comisarul se ridică în picioare, vociferează indignați.

C. A. Rosetti sare dela locul lui.

— Și mie îmi pare o nebunie ca acum când revoluția trebuie întărită în afară, căci dintr'acolo trebuie să-i temem prăbușirea, să cheltuim acum banii vistieriei cu comisarii!

— Lui Rosetti i se pare o nebunie — ripostează Golescu, întăritat, să dea două mii de galbeni pentru singurul mijloc al mântuirii noastre! Căci e învederat că revoluția trebuie întărită înăuntru. Aici trebuie să i se dea o bază sigură.

— Această bază o are — se repede Eliade — Proprietarii sânt cu noi!

— Proprietarii! — exclamă ironic Bălcescu. — Proprietarii se tem de noi, fără să ne iubească. Ei vor fi gata oricând a unelti împotriva noastră și cine știe dacă nu uneltesc de pe acum. Să ne întărim față de dușmanul dinăuntru, are dreptate Golescu. Să luminăm poporul, dacă vrem să facem o revoluție cu adevărat democratică. Să ne găsim aici, în popor, aliatul revoluției noastre și să nu-l căutăm în Poartă sau aiurea. Revoluția nu o pot sprijini tratatele sau promisiunile diploma-

țice, după cum ele nici n'o pot năruî. Căci o revoluție a poporului n'o poate doborî nicio putere din lume..

*

După terminarea adunării comisarilor, retrași într-o cămăruță întunecoasă a palatului, Bălcescu și Golescu-Arăp lă fumează în tăcere. Bălcescu răsfoiește un dosar cu hârtii și scrisori.

— Ghica îmi transmite salutări din Constantinopol, râde ușor, arătându-i celuilalt ultima depeșă a trimisului lor extraordinar. — Mă asigură că Poarta ne este favorabilă. S'a întreținut amical cu Emin Effendi, primul dragoman al Divanului... În tot cazul, mișcarea noastră repede și sigură a făcut impresie. Și gazetele europene au început să se ocupe de noi. A, uite că a intrat în legătură și cu Czaika Czaikowsky, agentul principelui polon Czartoryski. Foarte bine. Vom avea nevoe poate de acești poloneji.

— Am primit și eu vești din Viena. Fapta Anei Ipătescu a trezit mult interes. Patru zeci de mii de foi volante care povestesc întâmplarea, s'au răspândit în capitala habsburgică... Ehe! și la noi ar trebui să-i închine câte o odă, poezi! Mai ales că au răsărit destui!

— Mda. alde Halepliu! — pufnește Bălcescu — Vezi de ce-mi părea mie suspect omul ăsta! Văzuși ce povestea Caloianu despre el? Asemenea oameni se oploșesc întotdeauna în preajma revoluțiilor și dacă nu te ști! descotorosi de ei la timp, o sufocă.

O clipă se lasă o tăcere grea. Apoi Bălcescu reia, oftând:

— Eu, frate Golescule, m'am gândit multă vreme la soarta revoluției noastre. Cred că este aici o greșală. Undeva scârțâie. Și nu știu unde... — se plimbă, frământat, prin birou — Blesematul de Eliade a adus între noi spiritul ăsta șovăelnic și ploconirea față de proprietari. De unde vin toate astea?

— Și Rosetti. — dă din cap Golescu.

— Rosetti are suflet, Arăpilă. Cum să-ți spun? E bun de aprins revoluții, dar nu știe să cârmuiască. Și acum asta ne trebue.

— Uite, la ce m'am gândit — îl trage lângă masă Golescu. — A sosit timpul să organizăm o frație secretă, care să se întindă peste toate țările românești... Uite — se scotocește în

buzunare, scoate un creion și pe plicul primit dela Ghica, schițează planul organizației: — Centrul să-i fie în București, unde e mai multă libertate de acțiune...

Bălcescu îi pune mâna pe braț și îl oprește blând dar categoric:

— Această conspirație va îmbrățișa într-o zi nu numai țările române dar și cele învecinate. Slavii, Ungurii, Polonii, toți se vor ridica... Cine știe, vom putea realiza atunci o confederație măreață de state egale și libere... Dar, (alungând gândul acesta) — acuma nu aici trebuie să acționăm. Frăția aceasta trebuie întemeiată ca să supravegheze guvernul. Rău am făcut că am lăsat-o să moară pe cea veche, la care ne-am gândit — ții minte? — în noaptea aceea, pe câmpul Filaretului. . Ea ar dicta acuma guvernului mistunea ce o are, aceea de a propaga și arma revoluția. Acuma nu ne mai putem încrede în guvern... Cu atât mai puțin în locotenența domnească .. Și totuși trebuie să vărsăm flacăra revoluției în inimile oamenilor simpli.. Munca aceasta grea, îndârjită, trebuie s'o continue comisarii. Aceștia or să fie eroii anonimi ai revoluției noastre...

Frământarea lui lăuntrică se transformă încet, încet într'un monolog. Se plimbă prin încăpere, agitat

— Și țărani? Cum de n'am ținut mai demult seamă de acest aliat?

Chipul lui a luat o expresie gravă și încordată. Deodată se oprește în fața unui tablou agățat în perete. E aceeași femeie în rochie albă, cu fața luminată de o fâșie de raze... „România își rupe cătușele“, tabloul lui Rosenthal.

— Comisarii au observat multe lucruri care ne-au scăpat nouă. Țara se frământă... Ce-ai zice de o comisie a proprietății? Țăranii și proprietarii față'n față!

Intrebarea îi era adresată lui Golescu, dar așa cum stă, cu ochii pironiți pe fața palidă a femeii din tablou, parc'ar vorbi cu ea...

*

Sedința guvernului provizoriu. Bălcescu își dezvoltă ideea despre comisia de împroprietărire:

— Așa dar, propun ca guvernul să decreteze alcătuirea acestei comisii pentru împroprietărire. Pentru aceasta, fiecare județ să-și trimită câteun delegat din partea clăcașilor și al-tul din partea proprietarilor. Ei se vor alege cât mai grab-

nic, pentru ca această grea problemă să capete în cele din urmă o soluție....

— Numai să fie o soluție frățească! — sare Eliade dela locul lui. — Și ea depinde de patriotismul clăcașilor

— Robul n'are patrie, pentru că robul n'are nimic, — îi răspunde Bălcescu, fără să-și piardă cumpătul. — Ca să avem patrioți, ca să ne putem apăra casa, viața, familia, trebuie să ne legăm printr'aceleași interese, să avem fiecare parte dintr'această patrie.

— Adică să-i împrumutăm pe țărani! Să le facem parte din moșiile boerești?

— Le dăm în felul acesta proprietarilor prilejul de a-și arăta patriotismul...

— Au făcut această dovadă la 9 și la 11 Iunie...

— Și la 19? — ripostează Bălcescu. — Nu, Eliade, de ce să ne amăgim. De bună voie, ei nu vor da nici atâta cât trebuie pentru un mormânt. Dar poate că clăcașii vor ști să-și smulgă cu forța drepturile...

*

O dimineată, pe Bărăgan. O pâclă ușoară plutește pe întinderi. Căruțe țărănești, cu coviltir, vin din zărea fumurie, se apropie.

*

La o poștă, cai și oameni fac popas. Popa Neagu, printre sătenii care șed în jurul căruțelor, le vorbește:

— Acum întreb și eu: câți proprietari de moșie au arat și semănat cu mâna lor? Dar roadele le-au strâns cu brațele lor? Adevărat că niciunul... Arăturile clăcașii le ară, ei le seamănă, ei le strâng și le vără în hambarele boerilor... Aceasta se cheamă *clacă* în vorbirea lor. Noi o numim robie!

Din trăsură care a poposit și ea alături, a coborât un om cu înfățișare aspră, cu mutră de arendaș îmbogățit. E boerul Filip Lenj. Ultimele cuvinte l-au făcut să se îndrepte către adunarea sătenilor. Câțiva țărani s'au dat la o parte, cu respect și teamă. Lenj îi împinge cu mâna pufoasă, inelată; acum e în fața preotului Neagu.

— Bine-ar fi, părințele, dacă ți-ai vedea de cele sfinte! — îl apostrofează, cu mânie rece. — Ce treabă ai să bagi ză-

zanie între clăcași și proprietari? Noi — arată către sine și către cei de față — avem să ne răfuim la comisia proprietății...

— C'apoi acolo mă îndrept și eu, boerule, dacă nu ți-a fi cu supărare. Sătenii din Pietroșița pe mine m'au delegat...

Lenj strâmbă din gură, disprețuitor:

— Imi pare rău atunci că dumneata, care ar trebui să insuflă duh de pace și frăție, ne întărești prin cuvinte nesocotite... Claca nu este și n'a fost nicicând robie, — apasă, categoric.

*

— Mai robie decât asta, cum poate fi? — vorbește Toader Lipan, la alt popas, în drum către București. Parcă i-ar răspunde lui Lenj. Dar nu e de față niciun boer. Numai sătești necăjiți, adunați în jurul unui foc de seară. — Nevastă-mea, lehuză de trei zile, fără nimeni lângă ea, decât eu care-i țineam copilașul. Și iacă vine dorobanțul de mă ia și mă duce, bătându-mă, la câmp. Sânt zece ani de atunci și vânătăile biciului nu s'au șters încă de pe spinarea mea... Apoi asta nu-i robie?

— Da! da! ne-au robit — întăresc sătenii spusele lui Lipan. Alții murmură, înfierbântați, recunoscându-și durerile.

— Să le-o spui asta, acolo, la adunare, îl îndeamnă unul.

— Să le-o spui curat...

*

Orizontul e prăfuit. Convoaie de căruțe se îndreaptă către București. Butcile și briștile boerești le-o iau înainte, ușoare, trase de câte patru cai înaintași. Surugiii pocnesc din bice, chiuie, cerând loc. De după perdele, câteun boer cu ișlic încruntă din sprâncene la vederea țăranilor care merg desculți, alături de carele în care s'au cocoțat nevestele și copiii.

— Ia'n uite-l pe cuconu' Jorj cu țiitoarea, zice un țăran, urmărind norul de praf învârtelit, în care s'a pierdut o brișcă lăcuită.

— Se duce și el la Comisie, să-și apere moșia!

— Eh! — face altul, îndârjit. — Om mai fi și noi pe-acolo!

*

Căruțele și trăsurile s'au oprit la marginea unui mal prăvălit, care coboară către apele învolburate ale unui râu.

— Au venit mari, apele... — zice un țăran.

— Nu-i chip de trecut prin vad.

Oameni și cai privesc, nerăbdători, apele care vin, galbene, măloase.

— A plouat la munte!

— Hai, strigă mânios boerul cu țiitoare, din brișca lăcuită.

— Ce mai aștepți, dă-i drumul... Prin vad!

— E cu primejdie, coane, apele au crescut.. — face, speriat, vizitiul.

— Dă-i drumul când îți spun!

Trăsura a pornit, ușor. Apoi, cu cât malul se prăvălește mai tare către apă, roțile începură a se învârti mai iute, caii se sperie, dau înapoi și deodată se avântă nebunește în apele învolburate. Brișca lăcuită se înfundă cu roțile în măr, caii se opintesc vizitiul, asudat, îi biciuește fără cruțare. Femeia din carată țipă. Trăsura s'a împotmolit în mijlocul râului. Apele se rotesc furioase, înspumate, în jurul roților.

— Hei! Heeei! — strigă boerul, ridicat în picioare, în brișcă.

— Mână, mă, țopârlanii încoace, să scoată brișca din vârtej...

— Heeei! Heeei! — strigă și vizitiul.

Un vechil, pe mal, îndeamnă oamenii:

— Săriți, mă oameni buni, că se prăpădește boerul!

— Hai, își suflecă mânecile, un țăran costeliv, cu un rânjet amar: — Hai că se prăpădește bunătate de ciocoi!

Dar nimeni nu se clintește. Vechilul îi împinge binișor de umeri. Sus, pe mal, femeile au coborât din căruțe, cu copiii în brațe, tăcute. Pe fețele lor aspre nu tresare niciun mușchiu. Atunci Filip Lenj sare din brișca lui și apucându-l pe primul țăran de lângă el, îl ia de piept:

— Mă, de ce nu sari, mă, în apă!

Și ridică cravașa. E omul costeliv ce cârtea cu câteva clipe înainte. Filip Lenj l-a recunoscut:

— Corcodel! Ce cauți tu aici, slugă netrebnică! Ha?

Corcodel i-a apucat mâna, palid:

— Nu da, boerule, nu da! Că și eu tot acolo mă duc, la adunarea pentru pământ...

— Pământ? Na, pământ... și cu cravașa începe să-l lovească pe unde apucă: peste obraz, peste spinare. Omul icnește înfun-

dat. Lenj sbiară întruna, congestionat: — Na, pământ, Cor-codel! Să te sature, tâlharule... Na, pământ...

Oamenii, îngroziți, au coborît de pe mal și au intrat, cu ițarii sumeși, în râu. Au pus umărul și brișca iese din curent, caii o scot, udă, lucitoare, la celălalt capăt, unde ea se pierde printre crângurile verzi. Femeia din brișcă își deschide umbreluța colorată, să n'o pârlească soarele. Corcodel a căzut cu fața însângерată în țărână.

*

În Comisia proprietății. Țăranii stau la margine și îi ascultă — cu căciulile în mâini, încordați — pe cei ce se perindă la tribună. Deputații proprietari stau în față. Moșieri, arendași, cu fețe congestionate.

Lahovari, alt proprietar, un om moale, năpădit de osânză, ridică mâna grăsulie, cerând liniște și fără să se scoale dela locul lui, zice:

— Oameni buni! Ceea ce s'a făcut până acum trebuie să fie uitat. Acesta este și spiritul proclamației guvernului care ne-a chemat aicea. Și cu atât mai mult cu cât raporturile dintre țăran și proprietar deși or fi fost uneori nedrepte dar n'au fost ilegale... Propun așa dar să se încheie discuția și să se uite cele trecute...

Un arendaș tinerel, cu lavalieră, prinzând momentul pentru a-și plasa o scurtă alocuțiune demult pregătită:

— Europa întreagă, domnilor, care astăzi și-a întors privilegiile sale către noi și dela care așteptăm simpatie și ajutorare, Europa întreagă, zic, ne-ar privi cu groază, domnilor, dacă ar afla că pașnica și obștească noastră revoluție ce s'a săvârșit pe malurile unui râu ce o interesează, și-a început lucrările prin desființarea proprietății, prin dezorganizarea soietății omenești...

Proprietarul Cennătescu intervine, plictisit:

— Să se încheie discuția... Ne pierdem vremea în zadar.

Ion Ionescu, care prezidează, îl apostrofează cu patriotică indignare:

— Domnule! Dumneata care purtai aseară la balul Poporului Suveran eșarfa poporului, n'ar trebui să lucrezi acum împotriva lui. Discuția nu trebuie să se încheie până nu se vor lumina frații săteni!

— Dară! Dară! — strigă sătenii — Să ne luminăm!

Lenj strigă mânios:

— Aici n'am venit la școală!

— Este de prisos a ne întoarce la cele trecute, opinează alt proprietar. — Sunt prea dureroase...

— Rana dureroasă trebuie s'o spălăm și s'o curățim, îi răspunde președintele. — S'o tăiem până în carne vie. Ne va ustura, dar altmintrelea doctorul nu o lecuiește... Discuțiile se urmează. Vine la rând deputatul sătean Ene Cojocaru.

Din colțul cel mai îndepărtat se ridică un bătrân cu privire înțepătoare. Își drege glasul, așteaptă până se potolește toată larma, apoi începe, domol:

— Mari sânt suferințele noastre, fraților. Dar cine vreți să le priceapă? Pricinuitorii lor? Cei care au huzurit și dănpuit de pe urma suferințelor acestora? Că tot ei ne-au îngrădit pe moșia lor ca într'o cetate de zid cu porțile de fier, de nu mai aveam pe unde ieși. Și deși fugeam câteodată în altă parte, nu eram scăpați nicăeri, măcar că ne lăsam munca, casele și pometurile și viile, pentru a scăpa de nevoi. De fugeam, trimiteau după noi ispravnicii și gonacii. Ne aduceau iar, întocmai ca pe niște robi și ne închideau în beciuri și prin coșarele dumnealor, pe vreme de iarnă, fără foc, ba aruncând și apă pe noi ca să înghețăm. Pe alții îi băga în otețe și se pîșa pe dânsii întocmai ca pe niște rămători, nesocotind că sunt și aceia oameni și zidirea lui Dumnezeu. Dumnealor zic că să nu mai lungim vorba, că i-a apucat plictisul... Dar nice noi nu mai vrem a o lungi, domnilor proprietari! Vă rugăm numai să ne dați și nouă o părtică de pământ, din trupul fiecărei proprietăți...

— Așa este! — strigă sătenii.

Cu fața răvășită, deputatul Ceașescu se scoală de pe locul lui. E zguduit de cele auzite din gura bătrânului Ene Cojocaru. Vorbele îi sunt împleticite la început:

— Așa e, precum ai spus, taică. Sânteți robi și mai robi de cum o ziceți. Și eu v'am robit, fraților! — izbucnește, dureros: v'am bătut, v'am desbrăcat! De treizeci și șase de ani mă blestemați. Iertați-mă, frați săteni! Luați-vă îndărăpt ceea ce v'am răpit. Iată, eu vă dau părtica de pământ!

O detunătură de aplauze îi răspunde. Sătenii se ridică în picioare și-l împrejmuiesc, înfierbântați. Ochii tuturor sclipesc. Printre proprietari se iscă murmure:

- Și-a pierdut mințile!
- De ieri nu era în apele lui..
- Parole d'honneur, il est fou!

spovedania unui deputat proprietar. (Zâmbește cu dispreț) — Nenorociți. au fost clăcașii și țiganii dumnealui și de aici nu tre-

— Domnilor! — se silește să potolească zarva domnul Lenj. — Dați-mi voie, dați-mi voie... Am auzit cu destulă mâhnire bue să tragem învățăminte generale. Cu tot meritul creștinesc ce poate avea spovedania domnului Ceaușescu asupra silniciilor ce le-a săvârșit — fără a cerceta mai mult dacă este sau nu aicea locul de a-și ușura sufletul — mă mărginesc a protesta împotriva greșitului înțeles pe care l-a adus dumnealui problemei proprietății. Nu oricine se crede încărcat cu păcatele domnului Ceaușescu și — prin urmare nu oricine e dispus a-și împărți așa, tam nesam, moșia..

Dar sătenii nu-l mai ascultă.

— Să ni se dea bucățica de pământ! — strigă ei.

— Pământ!

— Pământ!

Se ridică cu toți și se apropie de scaunele proprietarilor. Lenj strigă:

— Cu ce-o să-l plătiți?

— Vezi mâna asta neagră și bătucită? — îi vără pumnul sub nas un sătean uscățiv. — Asta face bogăția. Bani nu cad din cer.

— Bani? — face Ene Cojocarul. — Sânt destui, n'avea grijă! Statul plătește, visteria plătește. Visteria sântem noi, că doar noi o umplem...

Proprietarii se îndeasă spre ieșire, gesticulând furioși. În hărmălaia de voci și scaune date la o parte, numai vocea disperată a lui Ion Ionescu se mai distinge o vreme:

— Domnilor proprietari, ce faceți? Incotro apucați? Trădați libertatea!

Apoi sgomotele sălii care se golește acoperă și vocea lui. Dar ultimele cuvinte stăruie încă în încăperea înaltă:

— Ați trădat libertatea!

(Continuare în numărul viitor)

Dumitru Isac

BĂLCESCU, PATRIOT ȘI GÂNDITOR REVOLUȚIONAR

Comemorăm un veac dela impresionatul sfârșit al celui mai luminat, mai revoluționar și mai democrat bărbat politic al anului 1848 dela noi. Evocarea măreței figuri a lui Nicolae Bălcescu înseamnă, desigur, mult mai mult decât așezarea unui mare nedreptățit al timpului său în locul istoric ce-i revine sau manifestarea admirației și recunoștinței pentru lupta dreaptă și neobosită a omului care, iubindu-și cu ardore patria și poporul și închinându-și întreaga viață luptei pentru binele lor, a fost silit totuși să moară în exil și să-și găsească ultim locaș în groapa comună a cerșetorilor din Palermo. Inafară de aceasta, însă, evocarea lui Bălcescu are și o altfel de importanță căci viața, gândirea și lupta lui sunt și azi o carte deschisă în care generația noastră poate citi și învăța cu interes nu numai ceea ce a fost dar și ceea ce este și trebuie să se desăvârșească prin munca noastră.

Bălcescu e viu și e cu noi, încă, comemorarea sa ia și aspectul sărbătoririi unor idei și unei lupte care vor izbândi negreșit și total în omenire. Bălcescu a fost un luptător pentru idei progresiste, un stegar înaintat care a căzut iluminat de credința într-o lume nouă, mai bună, mai dreaptă, mai forțată, vestind-o prin cuvântul său profetic, apropiind-o prin jertfa propriei sale vieți.

Evocând, din perspectiva unui veac, figura luptătorului ființat dela 48, ne dăm seama că stăm în fața unei personalități complexe și complete. Bălcescu a intrunit în sine pe omul de știință și cultură; pe cercetătorul istoric și sociologul analist care caută să pătrundă până la adevărații factori ai evoluției sociale și să se ridice în acelaș timp până la generalizările unei filosofii a istoriei; pe omul politic cu simț de înaltă răspundere în fața națiunii sale și a omenirii; pe diplomatul stăruitor și cu soluții bine gândite în problemele cele mai spinoase ale relațiilor naționalităților din Ardeal; pe revoluționarul teoretic completat de luptătorul de stradă și, baricadă; pe patriotul înflăcărat, îndrăgostit de frumusețile țării sale, de momentalele de glorie ale poporului său, dublat de umanistul în perspectiva căruia națiunile își desăvârșesc rostul în lume intrând în cadrul familiei mari omenești.

Acestea și alte trăsături ar mai fi de menționat în completarea descrierii acestei figuri frumoase care ne privește, — dintr'un reușit portret făcut în

ultimii ani ai revoluționarului, — de sub o frunte înalt luminată, cu ochi de blândă, pătrunzătoare și fermă inteligență, cu buzele ușor strânse ale omului încercat, cu o expresie de indiscutabilă tărie de caracter și intransigență, voalată însă foarte ușor de o umbră de amărăciune, caracteristică omului neînțeleș

Prima și cea mai importantă trăsătură a personalității lui Bălcescu este, fără îndoială, aceea de ideolog și luptător revoluționar. Pe această linie, Bălcescu a ajuns să-și dea seama de existența claselor, a exploatării, a luptei de clasă și a necesității revoluției ca rezolvare a mizerabilei stări în care se afla poporul. Caracteristica generală și esențială a vieții și luptei lui este de a fi interpretat evoluția socială a omenirii în cadrul unei teorii progresiste și de a fi luat, în practică, atitudine revoluționară pentru dărămarea privilegiilor, exploatarea economică și oprărea politică și națională. Ca ideolog, Bălcescu reprezintă tendințele și ideile unor pături diferite: ale țăranilor iobagi, muncitorilor care începuseră să apară la orașe, meseriașilor, intelectualilor și ale celorlalți oameni ai muncii care îndurau din greu exploatarea feudală. De partea cealaltă s'a alcătuit grupul marilor negustori, al ofițerilor și moșierilor legați de interese comerciale, precum și al altor pături avute, al căror ideolog a fost Elhade Rădulescu. Acest grup dorea reforme, dar se temea de revoluție (— cum se exprima Elhade: „Urăsc tirania, însă mă tem de anahie“).

Poziția pe care s'a situat este, desigur, rădăcina orientării generale, teoretice și politice progresiste, de care a dat dovadă Bălcescu. Întălnim într'adevăr, la el și poziția teoretică în interpretarea dezvoltării noastre sociale care ne face să credem că un om de cultura lui și le-a însușit din literatura sociologică de stânga, a timpului, pe baza cunoașterii și trăirii realității sociale prezente și istorice din țara sa, cât și prin contactul direct ce l-a avut cu cercurile revoluționare europene. Rămâne, însă, un mare semn de întrebare dacă Bălcescu a luat cunoștință în mod nemijlocit și cu epocalul *Manifest Communist* lansat de Marx și Engels în mijlocul secolului al XIX-lea. Fapt este că în timpul pribegiei sale la Paris, după 48, Bălcescu nu mai credea decât în forța revoluției și nu mai voia să aștepte nimic dela înțelegerea guvernelor. În acest sens îi scria în 1850 lui Ghica: „Cu riscul de a fi priviți ca anarhiști de [către] cabinete, trebuie să arătăm că nu mai putem aștepta nimic dela dănsule, ci din revoluție numai“, iar pornirea sa critică li s'a părut unora a fi atât de radicală în acest timp încât Ion Ghica, bunul său prieten, ținea să-l sfătuiască, „a nu cădea în idei prea noi și pentru care atât Turcii cât și Englezii și Francezii au convenit a zice că sânt subversive și nepotrivite cu bunul ordin“ și ai căror partizani trec drept „anarhiști și inimizii oricărui ordin social“.

Dintre aceste idei „subversive“ în fața cabinetelor și care erau „nepotrivite cu bunul ordin“, una care frământase îndelung mintea lui Bălcescu și-i întărise intransigența revoluționară era, desigur, ideea de *exploatare*. Ea este aceea care i-a deschis înțelegerea istoriei sociale dela noi, arătându-i că dealungul timpului nu s'au schimbat decât formele exploatării, țăranimea fiind în permanență jupuită când de domni, când de boieri, fanarioți, cler, ciocoi și cele mai adesea de toți odată; „boierii exploatează și dispoaie în numele proprietății, fanarioții dispoaie și exploatează în numele statului.“ Și această exploatare i-a apărut atât de intensă și crudă, încât Bălcescu arată

că ea nu a respectat în țărăni nici măcar „personalitatea umană, această proprietate primă, origina și baza oricărei proprietăți.“

Bălcescu vede prezența claselor în cadrul orânduirii feudalist-iobage și antagonismul dintre ele legate strâns de exploatare. Exploatarea este un fenomen condiționat istoricește, nu absolut. Societatea a trăit o vreme fără exploatare, o vreme în care oamenii erau egali, fără privilegii și averi deosebite. Ea a apărut numai „din ziua când egalitatea strămoșilor noștri a dispărut, din ziua când au fost săraci și bogați prin naștere, sclavi și stăpâni, exploatați și exploatați“, și va dispărea la un moment dat al dezvoltării istorice. Referindu-se la dezvoltarea istoric-socială a românilor, el caută să scoată în evidență cristalizarea claselor opuse și antagonismul dintre ele. „Boierii dar, — ne spune Bălcescu —, împreună cu clerul, căutară mereu a se constitui într-o castă, dobândindu-și privilegii, și a concentra toate drepturile în mâinile lor. Asemenea și prin proprietățile lor mari, a absorbi proprietățile mici. Domnii ce reprezentau principiul monarhic, favorizați prin centralizarea statului, căutară mereu, rezemați pe elementul popular, a-și întemeia puterea lor despotică asupra boierilor și a se face independenți de dânșii, constituindu-se ereditari. Lupta dar trebuia să înceapă între aceste trei elemente oposite și vrăjmașe. Incepută încă din al XIV-lea secol, ea se continuă în al XV-lea și al XVI-lea. Doborînd întâi puterea elementului monarhic, aristocrația doborî în urmă și elementul popular...“ (*Românii sub Mihai Vodă Viteazul*).

Pătrunderea teoretică a lui Bălcescu a mers însă și mai departe și în unele locuri constatăm că el a sesizat și condițiile obiectiv-economice ale exploatarei: proprietatea moșierească particulară asupra pământului. El nu o exprimă, desigur în acești termeni, dar are deplin înțelesul situației. Căci, punându-și întrebarea cum se explică rezistența boierilor în fața expropriării, susținută de revoluționari, Bălcescu observă că nu este a se lua în considerare nici sentimentul vreunei nedreptăți ce ar suferi-o boierul, nici vreun atașament ce l-ar avea față de pământ. Boierul, de fapt, trăiește departe de o moșie pe care nu o cultivă el. Adevărata explicație este asta: „Pământul, pentru el, este numai închisoarea în care îl include pe țărăni, pentru a-l exploata el însuși, slugile sale sau aiendașii săi. Deci nu pentru că s'a intenționat să i se ia pământul urăște el revoluția; el o urăște pentru că s'a urmărit să i se ridice privilegiul de a trăi trădător din sudoarea țărăniului. *Țărăniul e capitalul boierului!*“

Existența claselor, a exploatarei și a luptei de clasă se profilează, la Bălcescu, în cadrul unui mod dialectic de a concepe realitatea socială, ca fiind în permanentă transformare progresivă, căci, — va spune el — deschizând istoria și *luminați de filosofia ei*, „vom vedea că de optsprezece seacuri nația română n'a vegetat, n'a stat pe loc, ci a mers înainte, transformându-se și luptându-se neîncetat, pentru triumful binei asupra răului... al dreptului asupra sulii, pentru realizarea atât în sânul său cât și în omenire a dreptății și a frăției, aceste două temelii a ordinii absolute, perfecte...“ (*Mersul revoluției în istoria românilor*).

Optimismul cu care interpretează mersul evoluției noastre sociale face parte din concepția filosofică generală despre lume a lui Bălcescu și este una din trăsăturile esențiale ale personalității lui de revoluționar, ca și ale oricărui revoluționar autentic, în general. Referindu-se la omenire, în ansamblu, el

are convingerea că „din transformății în transformății, omenirea merge într'un proces continuu“... iar „misia Istoriei este a ne arăta, a ne demonstra această transformăție continuă, (această) mișcare progresivă a omenirii“

Credința în izbândă, în cele din urmă, a dreptății, a egalității, libertății și fericirii umane a constituit, fără îndoială, unul din resorturile cele mai intime și mai puternice ale avântului și stăruinței revoluționare la Bălcescu

Progresul nu vine însă, simplu, liniștit, ci în urma luptei unor elemente contrarii Domnii, — reprezentanții principiului autorității —, intră în luptă cu boierii care vin în numele libertății „*principii contrazicător al autorității*“. Acești boieri însă, victorioși, păstrează libertatea numai pentru ei — deși ea e „rodul biruinței câștigate de toți“ —, și se alcătuesc într-o castă privilegiată, întemeindu-și puterea și fericirea pe robirea poporului.

Din lupta boierilor cu domnia rezultă, deci, o înlocuire a exploatatorului; poporul e acum robul lor, boierilor, care au în mână drepturile politice, conducerea statului și privilegiile economice. Bălcescu vede totuși aici un progres, pentru că — spune el, — „cărmuirea unei clase substituată la cărmuirea unui individ era un progres, după cum și servagiul era un progres către robia veche, din vremea împărăției romane.“

Clasa boierilor, a căror dominație și tiranie va runa țara și poporul, intră în luptă cu fanariotii, în care Bălcescu vede un echivalent al rolului burgheziei din occidentul Europei. („Înălțarea Fanarioților la putere a avut cu totul caracterul înălțării orașenilor în apusul Europei“).

Boierii cad zdrobiți, — spune Bălcescu — și statul devine fanariot. Pentru popor, nu vine nimic mai bun de aici, dar lupta aceasta nouă și consecințele ei vor însemna totuși un progres, în general, pentru că — va observa Bălcescu — „una din condițiile dezvoltării omenirii este nu numai că progresul naște progresul, dar că adesea și din covârșirea răului iese binele.“

Însfășișit, o nouă luptă și o nouă etapă în dezvoltarea noastră socială e marcată de ridicarea poporului, care înlătură pe fanariotii ce și-au îndeplinit misiunea istorică de a zdrobi boierimea cu orânduiriile ei feudale. Când misiunea Fanarioților de zdrobire a rândunelilor vechi s'a împlinit, atunci un nou atlet, ce de veacuri se părea adormit, se deșteaptă și se arată în arenă. Poporul se scoală mare, puternic și îngrozitor și mătură țeara de Fanariotii. Acesta e momentul revoluționar al vremii lui Bălcescu, concretizat în mișcarea lui Vladimirescu și în cea dela 48.

Astfel, în mersul revoluției în istoria românilor, Bălcescu vede prezența unei legi universale a dezvoltării istorice a națiunilor: *înălțarea plebeianismului la putere* și trecerea statului din faza lui de stat domnesc și boieresc-tiran în faza de stat democratic. „Și fiecare din aceste transformări succesive a fost un progres pe lângă starea de mai înainte și a născut un progres.“

Putem spune, deci, că în interpretarea evoluției sociale a omenirii și a propriului său popor în parte, Bălcescu s'a ridicat până la o concepție foarte înaintată pentru timpul său. În această concepție există elemente dialectice de necontestat Bălcescu vedea realitatea socială în permanentă transformare, într-o devenire spre forme progresive; vedea existența claselor, a raportului de exploatare și a luptei neconținente dintre ele ca elemente contrarii și prevedea că rezolvarea acestui conflict istoric va însemna izbândă și fericirea celor mulți și asupriți „Istoria omenirii, — spune Bălcescu într'una din numeroasele formulări ale concepției sale —, ne înfățișează lupta necon-

nită a dreptului în contra tiraniei, a unei clase desmoștenite de dreptul său, contra uzurpatorilor ei, luptă arzătoare care adesea are caracterul unei răz-buni, luptă fără sfârșit, căci se urmează încă în timpurile de azi, și se va urma până când nu va mai fi umbră de tiranie, până când popoarele n'or fi întregite în drepturile lor și egalitatea, nu va domni în lume." (*Trecutul și prezentul*).

Mai mult chiar, Bălcescu a sesizat deplin că evoluția și transformarea so-cială se desfășoară după anumite legi obiective și, ca atare, tiranii nu pot spera să oprească în vreun fel transformarea socială care-i va nimici. „Oame-nirea nu e staționară. Ea înaintează neîncetat... Desvoltarea ei se urmează regulat după legile fizice ale progresului. Cei ce mai tăgăduiesc azi mișcarea sânt pușini. Dacă mai sânt, văză trecutul; câte schimbări! câte prefaceri! Atât în lumea morală cât și în cea materială. Tiranii pot îndoi cruzimile, pot întrebunța puterea lor pentru a opri progresul. Nu vor izbuti niciodată... (id).

Această concepție asupra realității sociale, Bălcescu o aplică în expli-carea evoluției noastre istorice, arătând că în toate etapele ei această evoluție prezintă țărănimea permanent exploatată de diverse pături sociale suprapuse. „Slavia, — spune el —, a fost recunoștința claselor de sus față de populația care le hrănea, care le-a conservat cu prețul sângelui și a nesăruite sacrificii starea lor și neatearnarea țării.“ În concepția lui Bălcescu, această stare trebuia să se termine într-o zi când nedreptățile vor dispărea și în ordinea socială se va instaura justiția și fraternitatea.

Că analist și istoric teoretician al evoluției noastre sociale, Bălcescu are marele merit de a fi sesizat *lupta de clasă* și de a fi aplicat cel dintâi la noi, această categorie a gândirii socialist-științifice în explicarea fenomenelor istorice.

Dar conștiința exploatării și luptei de clasă n'au rămas la Bălcescu simple elemente de interpretare științifică, a realității. Ele au venit să-i potențeze dinamismul revoluționar, să-i mărească ura contra oprimatorilor și spoliatorilor, să-l situeze pe linia apărării intereselor poporului de jos. De pe această poziție Bălcescu devine un aspru acuzator. Pentru el „orice predică adusă muncii este o hoție, a se lege brațele țăranului, a dispune ceace e și mai rău, de munca sa în favoarea altuia constituie un asasinat. Și de acest asasinat acuzăm legile care au guvernat societatea noastră“ În țară constată „una din cele mai ru-șinoase spoliături“ în care „o clasă parazită... suge prin toți porii săi sân-gelul acestui popor desmoștenit“

Pentru Bălcescu națiunea o reprezintă poporul și nu boierii, care „nu priveau jos, prea jos, poporul ce se făra la picioarele lor și se muncea să le hrănească lenea. Ei nu gândeau că din acest popor au ieșit toți acei viteji, că el a mântuit țara în atâtea rânduri și că ar mai mântui-o dacă i-ar fi dat drepturi și o țară a apără.“ „Studind de atâtea vreme istoria patriei noastre suntem convingși, mai mult decât orice, că țara dăturează toate suferințele ei egoismului, mârșăviei, lăcomiei și lășității boieresti“

Descriind starea țărănimii în raport cu a „orășanului“ și arătând nedrep-tatea ce se face producătorului real al bogățiilor țării; denunțând jaful la care e supus țăranul din partea moșierului, Bălcescu ne dă, la începutul importante sale lucrări „*Question économique des Principautés Danubiennes*“,*)

*) Chestiunea economică a principatelor dunărene

- pagini care pot ilustra, pentru de-a pururi, ceea ce înseamnă *exploatare de clasă*.

Presupunând, — spune Bălcescu — că în Principate ar sosi un călător străin, ar fi imposibil să nu rămână uimit de bogățiile naturale ale acestor țări pe care și teren le-au numit „Grădina Stambulului.“ El n’ar avea decât să exclaim: Fericită, țară; fericit poporul cărui i s’a hărăzit să trăiască în aceste locuri și să le stăpânească!

Aceste exclamații ar fi desigur pripite, pentrucă, vrând să cunoască pe stăpânul locului, călătorul ar avea o cumplită desamăgire: „O fantomă jigărită, tremurândă, slăbănoagă, abia acoperită de flenduri, iese de sub pământ; iar străinul, cuprins de o impresie penibilă, se întreabă-dacă are în față o figură umană sau o ființă încă necunoscută științei, descoperind abia mai târziu în aceste trăsături slăbănoage, semnele unei mari și nobile origini; zâmbetul amar care luminează această fizionomie, privirea dureroasă dar încă mândră care se ridică din timp în timp spre cer, acuză o suferință injustă contra căreia această privire și acest zâmbet par să protesteze. Indecis între milă și dispreț, aflând că această tristă creatură este locuitorul și cultivatorul grădinii frumoase pe care o admirase mai înainte, călătorul ajunge să creadă că poporul acestor ținuturi este cel mai mizerabil, cel mai degradat, sau cel mai nenorocit, cel mai oprimat dintre popoare; și pentru a-și risipi îndoielile aleargă la orașe.

Ce contrast! Dincolo, drept sălaşuri groși sub pământ și mizeria... Aici, palate, trăsuri și alături strălucitoare, un lux care orbește ochiul; te-ai crede transportat într’una din cetățile industriale cele mai înfloritoare. Care este izvorul acestui lux, acestei bogății? De unde provine această splendoare a orașelor? Asta-i problema care se pune.

Când i se spune că tot acest lux este o importatie străină, că orașele acestea nu fabrică nimic; când i se spune că singurul muncitor producător al bogățiilor țării este țăranul, că palatele acestea le construiește cel ce trăiește sub pământ, că destulul expus la toate intemperii este cel ce produce diamantele, hainele scumpe cu care se îmbracă orășenii și plătește echipajele care le plimbă trândăvia; când i se spune că cel care, drept orice hrană, trăiește cu o fiertură nesănătoasă de porumb (mămăligă), cu puțin lapte și fasole, furnizează festinurile somptuoase și abundența orașelor, că acest unic producător este fără îndoaială ’despuiat, și despuiat complet de către aceiași oameni, când în numele statului când în numele proprietății; când i se spune că cel ce nu posedă nimic, nici drepturi, nici avere, nici chiar proprietatea brațelor lui, prima și cea mai sfântă dintre proprietăți, plătește impozitul cu banul său, cu munca sa și cu persoana sa, în timp ce acei ce posedă totul, pământul, capitalul, drepturile și Statul, nu plătesc absolut nimic, nu sprijină cu nimic comunitatea publică; sigur că atunci străinul, oricât de imposibil ar fi, nu se poate opri să nu înfieze această lipsă totală de dreptate, și să nu se indigneze împotriva acestei clase parazitare care suge prin toți porii sângele acestui popor desmoștenit.“

Cu atât mai mult trebuie să se indigneze — observă Bălcescu — un român cărui i s’a dat inimă și o conștiință. Acesta nu va putea să stea cu brațele încrucișate în fața unei asemenea nedreptăți, în cadrul căreia luxul și egoismul celor puțin au adus mizeria și înjosirea națiunii. Revoluționarul se întreabă: „Este drept ca un popor întreg să geamă în decădere și mizerie.. aservit intereselor egoiste ale câtorva indivizi ce conduc o societate în care

unii posedă, își însușese și înghit totul, în timp ce masele n'au nici strictul necesar?" Răspunsul nu putea fi decât unul, din partea teoreticianului revoluționar-care spusese că „*insurecția este dreptul legitim al popoarelor chinute.*”

Ieșirea din această situație o vedea Bălcescu în lupta pentru libertate, pentru dreptul poporului la viață, pentru democrație și independență națională. Prin urmare, în cadrul revoluției dela 48, Bălcescu reprezintă un punct de vedere cu tendințe mai înaintate decât ale burgheziei; el nu susținea înlocuirea exploatatorului-moșier cu a exploatatorului-burghez. Pentru el, revoluția dela 48 era expresia luptei de veacuri a poporului pentru ieșirea din exploatare și împilare și nu operă a burgheziei sau simplă imitație a revoluțiilor din occident.

Pe lângă convingerea că revoluția rezultă ca o necesitate din însăși legea evoluției noastre sociale, la baza căreia stau exploatarea și lupta de clasă, Bălcescu a văzut și cauzele mai apropiate ale revoluției dela 48. Regulamentul Organic, menținând țărănimea și pe mai departe legată de pământ în vechile relații feudale față de boier, reprezintă o stavilă în calea progresului.

Ca urmare, Bălcescu propune în proclamația revoluționară elementele unui regim nou, democrat, regim al „domnului poporului prin popor” în care poporul va fi liber și eliberat de orice exploatare. Ori, la acest regim nu se poate ajunge, — își dă seama Bălcescu —, decât pe drumul răscoalei populare. „Ce trebuia să facă — să întrebă el — acest popor român, lipsit de pâinea zilnică, de proprietate, de singuranța vieții sale, de rânduală, de orice fel de libertate și de garanți; lipsit de industrie și comerț, de legi și de dreptate; părăsit la bunul plac al unei oligarhii birocratice compuse din despoți tricoși, corupți și hrăpăreți trăind din ilegalitate și abuz, desconsiderând morala și omenia, exploatând țara în folosul lor...; tirani contra Patriei lor, sclavi ai dușmanilor lor?”

La această întrebare Bălcescu își răspunde că poporul trebuia să facă o *revoluție democratică și socială* care să aducă *înălțarea plebeianului la putere*, adică ridicarea iobagului la „drepturile sale de om, de cetățean și de nație,” în cadrul unei republici democratice în care vor domni libertatea, egalitatea drepturilor și suveranitatea poporului. În privința obiectivului urmărit prin actul de răsturnare revoluționară, Bălcescu a avut o clară și profundă înțelegere a faptului că schimbarea lucrurilor trebuie să se facă prin lovirea *sistemului social* și nu a unor persoane izolate. În această privință, el observă: „Mai mulți Domni români din Principate, dușmani ai aristocrației, printr'un guvern de teroare, credeau că fac ceva ucigând la boieri, în loc de a ucide boeria. Toată schimbarea era de persoane, dar duhul de castă și instituția se păstra, ba încă se mai întărea prin interesul ce insufla oamenilor cei prigoniți și împilați. Revoluția dela 1848 din Țara-Românească singură pricepu că spre a asigura libertatea, trebuie a lăsa pe boieri a putrezi în pace și a ucide boeria prin proclamarea dreptului comun.”

Partea progresistă și democratică a Proclamației dela 48 își are rădăcini directe în aceste clarvăzătoare convingeri teoretice și poziții revoluționare ale lui Bălcescu, care a știut și a ținut să le imprime istoricului document, împotriva opoziției vădite și profund reacționară a lui Elhadé. Bălcescu n'ar fi putut să proclame că „poporul român se scoală, se armează, și nu spre a se lupta o clasă asupra alteia”, nici că numele de român „ne înfrățeste și face

să înceteze toate interesele, să se stingă toate urile“ sau că „nu se cuvine iară a pierde cei mai puțini pentru cei mai mulți, căci este silnic.“ Asemenea afirmații contrazic direct vederile lui. Bălcescu nu putea să se înfrățescă, în Proclamație, cu cei pe care îi detestase, îi acuzase și îi blestemase în toate scrierile lui. Era contra întregii sale concepții ca tocmai în momentul culminant al *ridicării plebeianismului la putere*, cum spunea el, să se facă largi concesii exploatatorului de veacuri și să se ajungă la tolerarea lui mai departe și chiar la înfrățirea cu el. Asemenea idei care căutau, vizibil, să aprobe pozițiile și interesele păturilor dominante în fața valului revoluționarilor ce venea de jos, nu puteau fi decât ale lui Eliade, cunoscutul reprezentant al acestor pături, în cadrul mișcării dela 48.

În prevederile ei mari și democratice, proclamația caută să scoată în evidență că puterea și dreptul în stat trebuie să le aibă poporul; că este cazul să se prescrie „aceleași drepturi civile și politice pentru tot Românul“; că „dreptatea nu suferă a purta numai săracii sarcinile țării și bogații să fie scutiți“ și că trebuie decretată „contribuția generală după venitul fiecăruia“; ea cheamă „pe toți la aceleași drepturi și datorii“ și prevede dreptul tuturor stărilor de a avea reprezentanți în Generala Adunare. Alegerea reprezentanților în Generala Adunare să fie largă, liberă, dreaptă, iar criteriul va fi numai capacitatea, purtarea, virtuțile și încrederea publică.

În felul acesta, proclamația ridică masele populare la egalitate în drepturi politice și la o mai activă participare în conducerea treburilor publice. Ea decretă libertatea tiparului, a cuvântului, a adunărilor „spre a vorbi, a scrie cele de folos, spre a arăta adevărul.“

Bătălia cea mare a dat-o, însă, Bălcescu, pentru țărănime; ea s'a concentrat în jurul articolului 13 al Constituției revoluționare. Proclamația are, în această problemă, cuvinte entuziaste, ieșite fără îndoială din inima lui Bălcescu: „Săracii, săteni, plugarii, hrănitonii orașelor, fiii patriei cei adevărați, ce au fost defăimați atât îndelung cu numele glorios de român, ce au purtat toate greutățile țării prin munca lor de atâtea veacuri, au lucrat moșurile și le-au îmbunătățit, au hrănit pe strămoșii proprietarilor, pe moșii lor, pe părinții lor, pe acești proprietari înșiși, și au drept înaintea generozității proprietarilor, înaintea dreptății patriei, își cer o părticică de pământ, îndestulă pentru hrana familiei și vitelor sale, părticică răscumpărată de atâtea veacuri cu sudorile lor. Ei o cer și patria le-o dă . . . Claca și aceea dar infamă iobăgie se desființează, lucrarea la lucrul drumurilor se desființează, săteanul fără- pământ se face proprietar . . .“ În felul acesta Bălcescu voia: să obțină în falosul țărănimii oropsite o dublă expropriere a boierilor: să li se scoată din ghiaură însuși țăranul, fiind eliberat de orice îndatoriri față de boier și să li se ia o parte din înținderea moșurilor pentru împroprietărirea țărănilor. Aceasta era *emanciparea cu împroprietărire* a țărănilor, deosebită de simpla emancipare, care de fapt însemna o proletarianizare a țărănilor. Și Bălcescu a fost singurul dintre toți fruntașii mișcării revoluționare dela 48 care a inițiat și susținut această *emancipare cu împroprietărire*, a țărănimii.

Telurile democratice către care tindea mișcarea revoluționară, în fruntea căreia cel mai înaintat era Bălcescu, se concretizau în: decretarea suveranității poporului, abolirea privilegiilor feudale și împroprietărirea țărănilor. În situația dela 48, Bălcescu își dă seama că nu mai poate fi vorba de o simplă

revoluție națională, ci de una democratică și socială. „Acum nu era deajuns a voi numai ca statul să se facă românesc; trebuia încă a deslega problema sărăciei poporului, a da o altă organizare proprietății, baza societății, a bogăției și fericirii publice;... era neapărat (necesar) a proclama democratizarea statului prin egalitatea drepturilor, a pământului prin improprietărea țărănilor, prin instituții de credit organizate de stat. De aci nevoia de a opera o revoluție democratică și socială.“

Poporul este figura centrală a proclamației; în el stă puterea suverană și numai el are dreptul de a numi capul statului care trebuia să devină, din vechiul „domnitor“, un fel de președinte de republică ales pe cinci ani „și căutat în toate stările societății.“ Rangurile, titlurile și privilegiile se șterg intrucât „Domn e tot cetățeanul“.

În cadrul respectului pentru om, „poporul român leapădă de pe sine neomenia și rușinea de a ține robi și declară libertatea țăganilor celor particulari. Cei ce au suferit până acum rușinea păcatului de a avea robi sunt ertați de poporul român“. Deasemenea poporul „desfrunțează orice pedeapsă cu bătaia și rumpe în obrazul găzilor orice biciu și orice vargă, ce degradă demnitatea cetățeanului. Bătaia dar se ardică dela orice dregătorie și cu atâta mai vârtos din rânduile soldaților“.

Revoluția urma să asigure existența fiecăruia, să recunoască fiecăruia dreptul de a trăi din munca sa și să facă din fructul muncii un drept de proprietate. „O societate organizată conform justiției — se întreabă Bălcescu — cu este oare datoare de a proteja viața omului contra foamei, după cum o apără contra uciderii?“

Ceea ce este cu totul remarcabil în acest punct este că Bălcescu propune asigurarea dreptului la existență într'un chip foarte înaintat, mult superior socialștilor utopici din timpul său. Aceștia credeau că statul are obligația de a hrăni, pur și simplu, pe cei care nu au de lucru, în timp ce Bălcescu merge mai departe și cere să se asigure fiecăruia condiții pentru a-și agonisi necesarul prin munca sa. Și aceste condiții erau pentru el două: libertatea muncii și improprietărea țăranului. „Mijlocul de a înlătura prea marea inegalitate de bogății și de a pune un obstacol exploatării omului prin om constă din a garanta tuturor necesarul prin garantarea întregii libertăți a muncii...“ Iar societatea trebuie „să proteje libertatea muncii contra monopolului și aservirii, după cum ea protejează proprietatea contra brigandajului“. Ideile cele mai înalte pe care se baza Bălcescu aici erau două, — a căror frumusețe morală se impune dela sine: „cea dintâi datorie a omului este de a trăi, precum cea dintâi datorie a oamenilor este de a-i da mijloace de a trăi“.

Dar orientarea profund și larg democratică a lui Bălcescu se vede nu numai din lupta pentru abolirea privilegiilor de clasă și ridicarea la completă egalitate a tuturor „fiilor patriei“ sale, ci și din felul cum înțelege problema națională și relațiile dintre națiuni.

Problema națională i se impunea nu numai pentru că el, ca istoric, cunoștea toate suferințele și sângeriurile la care fusese supus poporul său, dealungul veacurilor, în urma tendințelor expansioniste și jefuitoare din afară, dar și pentru că în chiar acel timp, în care ținea penița într'o mână și sabia revoluționară în alta, Bălcescu era încă profund îngrijat de amenințările la

care era supusă țara sa, din partea unor puteri străine, cât și de soarta românilor ardeleni care totdeauna trăiseră sub stat și dominație străină.

Suflul de eliberare națională, caracteristic epocii anului 48, a făcut din Nicolae Bălcescu un patriot pasionat, înflăcărandu-l și luminându-i scrierile, menținându-l mereu trează și neobosită conștiința de luptător pentru drepturile poporului său. De scopul național al revoluției era însă strâns legat, pentru Bălcescu, scopul democratic-social, și chiar avea înălțetate asupra lui, dacă ținem seama de declarația ce o face, când e vorba de situația din Ardeal, că revoluția națională nu poate fi victorioasă fără revoluție socială.

Ceea ce trebuie, însă, cu deosebire accentuat este că Bălcescu a fost un patriot democrat care a înțeles să recunoască și să respecte drepturile înseși și egale pe care le au toate națiunile sub soare. El a iubit libertatea, ca puțin alții, și a luptat pentru ea, dar n'a văzut-o în mod mărginit, numai pentru neamul lui, ci larg-umanitar, pentru orice popor. Vorbim de puținul pe care-l putem plăti pentru libertate, Bălcescu observă într'un loc că e un bine atât de mare încât cu nici-o jertfă, fie cât de grea, nu e scump cumpărată.

Superioritatea patriotismului lui Bălcescu stă în faptul că el prescrie aceleași drepturi la viață tuturor națiunilor. Revoluționarul nostru nu ajunge să fie nicio clipă orbit de interesele propriului său neam, pe care le apără dealtfel cu îndârjire, nici de dragostea pentru poporul său, cărui i-a închinat viața până în ultimele ei clipe. La ce nivel se sublimă înălțimea morală, cu ce simț al dreptății umane și cu câte clarviziune și previziune politică tratează el problema naționalităților ardeleni! Cum mustră el pe românii ardeleni care „nu gândeau că nu e nici drept, nici folositor, nici cu putință de a curăți țara Ardealului de toate populațiile străine care fac mai a tieia parte din totalul populației; ei utoră că o posesie îndelungată aduce drepturi pozitive și netăgăduite, că o naționalitate, ori cât de mică va fi, trebuie respectată, căci sfânt e dreptul ce are de a trăi în pământul ce ocupă; că acest drept natural e pe d'asupra ori-cărui drept istoric, de vreme ce pământul este al oamenilor, iar nu oamenii ai pământului“. „Problemul de dezlegat în Ardeal — continuă Bălcescu — era și este, nu cum vor face Români, Unguri, Sași, Săcuri, ca să rămână numai ei singuri într'acea țară și să gonească pe celelalte popoare, ci, proclamând dreptul comun sau egalitatea pentru indivizi și naționalități, să caute mijlocul de a armoniza împreună. . . Fără îndoială că numărul Românilor din Ardeal le asigură în orice caz o preponderență naturală și dreaptă în trebile țării și va prefăce oare-cum Ardealul într'o țară românească“ (*Românii sub Mihai-Vodă Viteazul*, cartea IV. cap XXXII).

Patriotismul lui Bălcescu îi datorăm existența, în scrierile sale a numeroase pagini de înaltă simțire când își deschide inima pentru cântarea gloriei trecutului sau a frumuseților țării lui, în fraze care emoționează adânc prin avântul și noblețea sentimentelor. Iată, ca exemplu, splendida și cunoscuta „uvertură“ a lucrării sale istorice *Românii sub Mihai-Vodă Viteazul*: „Deschid sfânta carte unde se află înscrisă gloria României, ca să pun înaintea ochilor fiilor ei câteva pagine din viața eroică a părinților lor. Voiu arăta acele lupte uriașe pentru libertatea și unitatea națională, cu care Români, sub povața celui mai vestit și mai mare din Voievozii lor, încheieară veacul al XVI-lea. Povestirea mea va cuprinde numai opt ani (1593—1601) dar ani Istoriei Românilor cei mai așuți în fațe

vitejești, în pilda minunate de jertfire către Patrie. Timpuri de aducere aminte glorioasă! Timpuri de credință și de jertfire!“

Același patriotism inspirat, luminat, îl întâlnim și în activitatea de istoric a lui Bălcescu. Revoluționarul nu putea să fie un istoric obiectivist, ci un gânditor însuflețit de dorința de a prezenta realitatea istorică, din perspectiva maselor populare asuprite. De aceea, în text, pe lângă expunerea faptelor găsim intercalate aprecierile scriitorului, indignarea, revolta și blestemul său la adresa nesățioșilor care despuiază poporul: „Ei (— boierii —) cântară a se forma în castă privilegiată, a-și întemeia puterea și ferecarea lor pe robirea gloatelor... A înghiți proprietățile cele mici, concentrându-le în proprietăți mari, a răpi deodată cu proprietatea și libertatea individuală a țărănilor, prefăcându-i în servi, a dobândi dreptul de a se scuti de cele mai multe dăduri, aceasta fu ținta ei. Astfel, prin reformarea legilor economice ale țării, o țară întreagă ajunse roaba unor particulari... Societatea întreagă se alcătuește pe un șir de privilegii și clase, fiecare clasă are privilegii deosebite, fiecare individ are privilegiu: întins șesafodagiu de țărani superposate una asupra alteia și toate rezumate, apăsând pe popor, pe țărânul muncitor... Această fără de lege a boierilor fu espiată cu perderea țării. Osândă o urmă de aproape... Cine va veni să zdrobească această clasă apostată care, eșind din sânul poporului, robi pe frații și pe părinții lor și care ocără omenirea?“... „Căzând această aristocrație infamă!“

Rândurile sale vibrează de admirație și slavă în fața izbânzilor și se întristează cu durere adâncă în dreptul înfrângerilor. Când începe dechul isprăvilor lui Mihai, cronica intră în neagră desnadejde: „Vai! căci nu ne-am putut opri aci, în culmea triumfului nației române, oprind împieună cu noi și timpul și istoria! Pentru-ce, după draga povestire a atâtor norocite și mari izbânzii, să fim osândiți a deserio și cruntele noastre nenorociri?“ „Mirslău! Mirslău! blestem asupra ta, loc de peare, loc afurisit! Ce de sânge eroic sorbiți tu în această zi pustie! Amar nouă... și nenorocitele noastre sfâșieri cu Ungurii, de atunci până acum, nu vor folosi decât desputicelor împărății, dușmanele noastre comune“ (*Românii sub Mihai-Vodă Viteazul*).

Asemenea luări de atitudine pot părea mai puțin potrivite sub pența unui istoric, dar nu trebuie să uităm că Bălcescu este înainte și mai presus de orice un om politic, un democrat revoluționar al timpului său, un patriot luminat și pasionat.

De aceeași fermitate a poziției și a ideilor pe care ne-a dovedit-o în lupta sa politică, se poate vorbi și în lumea de istoric a lui Bălcescu. În inima lui a stat în primul rând arzătoarea dragoste de popor și dorința nestăvilită de a-l vedea liber ca națiune și eliberat de orice robie. Acestui ideal, cel mai înalt în aprecierea sa, îi subordonează istoricul chiar și slava pe care o caută în faptele mari ale trecutului. Acest ideal pune la un moment dat în umbră însăși figura legendarului erou pentru care Bălcescu are o mărturisită și înaltă admirație: Mihai-Vodă Viteazul. Căci, oricât de dureroasă i s'a părut înfrângerea dela Mirslău, oricâte blesteme aruncă asupra acelei zile fătale, istoricul Bălcescu admite, în cele din urmă, că nici nu meritam mai mult, de vreme ce frații noștri țărani erau aruncați în robie. Când Mihai, la Alba Iulia, recunoaște prea multe privilegii nobililor și înțelege să mențină mai departe pe români în starea de iobăgie, istoricul îl mustră cu mare asprime: „Toate celelalte articole — ce se încheiară atunci și fură cuprinse în actul general

al dietei ce se întâră de Mihai-Vodă și se publică — privește numai interesele nobililor: dau voie unora dintr'înși a se întoarce în țară... Iar pe Români, fără nici o ușurare, îi lăsa în stare de iobagi ai nobililor. Astfel Mihai trădă mînia sa în Ardeal și merita d'a cădea“.

Gândirea și inima lui Bălcescu au știut însă să lege în mod firesc sentimentul patriotic cu sentimentul larg-umanitar și să așeze națiunea în cadrul omenirii și nu împotriva restului lumii cum înțeleg șovinii și rasiștii. Chiar în concepția lui generală ideea de omenire prelua asupra celei de națiune, deoarece găsia drept ca individul să se jertfească pentru familie, familia pentru patrie, iar patria pentru omenire. „De am putea uni pe toți oamenii de pe pământ la un loc și de i-am vedea stăpâni peste soarta lor, le-am zice: „muncii și cărmuirii-vă astfel, încât să vă faceți mai buni și mai fericiți unii pe alții“.

Bălcescu nu concepea națiunea în mod izolat față de ansamblul uman, ci arăta că dreptul ei la o viață liberă și independentă nu se dovedește numai prin simpla ei existență, sau prin isprăvile trecutului ei istoric; mai „trebuie totodată ca ea să poată dovedi folosul ce a adus și poate aduce lumii, trebuie să arate formula înțelegătoare ce ea reprezintă în marea carte a înțelegerii și a istoriei omenirii“. Prin urmare, o națiune își câștigă demnitatea în lume și dreptul la existență liberă în măsura în care știe să se încadreze și să contribuie la progresul general al omenirii.

Bălcescu a luptat cu toate forțele, în toate formele și până la capăt pentru triumful ideilor sale. A făcut parte din comitetul revoluționar al anului 48, a întocmit planul răscoalei pentru răsturnarea guvernului reacționar și instaurarea unui guvern revoluționar, a participat la guvernul provizoriu, a trecut în Ardeal, alergând la Bem, la Kossuth și Avram Iancu, pentru unificarea mișcării revoluționare române cu cea maghiară. „Era mîntea cea mai luminată, mai bine înarmată, mai pătrunzătoare, conducătorul spiritual recunoscut al revoluției“ (N. Popescu-Doreanu). Dacă a fost nevoie, a pribegit ascuns prin păduri și a umblat deghizat ca să nu fie recunoscut. A complotat, a fost condamnat, a stat închis și a fost fugărit din țară. La Paris participă la luptele de stradă din 1848, organizează emigrația după 48, ia legături cu capii revoluției din Europa, alegea neostentat dela un guvern la altul, dela Paris la Londra.

Cu un cuvânt, Bălcescu a fost o personalitate revoluționară întreagă, un revoluționar militant, un temperament de luptător, un caracter în care s'au armonizat deplin teoria, sentimentul și fapta. În Februarie 1848 îi scria dela Paris unui prieten: „Sunt ostenit tare, de vreme ce trei zile trăiesc tot pe ulițe... Îți alătur aici o ruptură din catifeaua ce acoperea tronul lui Louis Philippe sfărâmat astăzi la 1½ ore. Insu-mi am smuls-o în Tuileries...“. El a știut să dea revoluției dela 48 nu numai idei înaintat-democratice ci și instrumentul de luptă și de izbândă, organizația revoluționară „Dreptate-Frăție“, care avea misiunea să țină mișcarea legată de mase și să antreneze masele — cu deosebire cele țărănești — la mișcarea revoluționară. El a ajuns la acel nivel superior de înțelegere a realităților sociale dela înălțimea căruia și-a dat seama că popoarele se mîntuie de exploatare și oprimare numai prin revoluție. „În zadar veți ingenunchia și vă veți ruga pe la porțile împăraților, pe la ușile miniștrilor lor. Ei nu vă vor da nimic, căci nici vor, nici pot. Fiți gata dar a lua voi, fiindcă împărații, domnii și boierii pământului nu dau fără numai aceea ce le smulg popoarele“.

Bălcescu rămâne deasemenea un remarcabil istoric și scriitor. Lucrările

lui se impun printr'o avansată erudiție, — pentru vremea lui, — printr'o valoroasă lumbă literară românească și printr'o bogăție de sentimente generoase, dar, cu deosebire, printr'un înalt și luminat sentiment patriotic, precum și prin efortul de cântare și aplicare a unei metode științifice în cercetarea fenomenelor sociale.

Luptând în cadrul unei revoluții burghezo-democratice Nicolae Bălcescu a fost, în gândire și faptă, un reprezentant și apărător declarat al drepturilor celor mai largi mase populare oprite și exploatate, în timpul său. Ideile, sentimentele și faptele lui au căutat să lovească din plin privilegiile boierimii feudale. Bălcescu a avut, prin urmare, o poziție revoluționară înaintată și această poziție i-a dat, dealtfel, dăruenia și intransigența întregii lui vieți. Sfârșitul său a fost trist dar plin de măreție. „Bălcescu s'a sfârșit de parte de țară, sărac, singur, cu mândria că nu s'a plecat în fața dușmanului, că a luptat împotriva lui până la urmă; cu credința că o nouă revoluție, mai bine condusă, va elibera poporul său din robie“ (N. Popescu-Doreanu: *Nicolae Bălcescu și revoluția dela 1848*, p. 331—32).

Bălcescu este incontestabil, cea mai luminoasă și măreață figură a evenimentelor din jurul anului 1848 dela noi. „Tot ce are bun Revoluția dela 1848, ideile ei, patriotismul, lupta maselor populare, puterea lor de sacrificiu, entuziasmul, urmările ei bune, flacăra ce a luminat un timp calea progresului și care s'a desvoltat apoi în flacăra nouă, mai luminoasă și mai puternică a socialismului, se datorește în primul rând lui Bălcescu...“ „Revoluția românească dela 1848, atât din Principate cât și din Ardeal, nu a dat o figură mai luminoasă de luptător; munte mai înarmată cu știința vremii asupra societății omenеști; gândire mai limpede, mai hotărâtă; voință mai fermă; hotărâre de luptă și de sacrificiu mai ridicată decât a fost Nicolae Bălcescu. Lucrările sale, în legătură cu Revoluția dela 1848 arată o profunzime de cugetare, neîntâlnită la niciunul dintre reprezentanții burgheziei românești din veacul trecut și de mai târziu, și s'ar putea spune că gândirea sa este cu gren egalată de aceea a conducătorilor revoluțiilor burgheze din Europa anului 1848“ (N. Popescu-Doreanu).

Nicolae Bălcescu nu a ajuns să-și vadă realizate marile idei pentru care a luptat și s'a jertfit. „Visul lui Bălcescu de a vedea poporul român câștigându-și libertatea și egalitatea prin revoluția dela 1848, devenind stăpânul țării lui și scăpând pentru totdeauna de exploatare, a fost o utopie. În epoca aceea nu existau încă premisele istorice pentru desființarea exploatarii omului de către om și pentru stabilirea adevăratei egalități între oameni“ (I. Zviaghin în revista *Studii*, Ianuarie-Martie 1951 pag 108). Izolat de către conducătorii burgheziei, care s'au aliat cu moșierimea, izgonit din țară, el a murit sărac și străin la Palermo. Sfârșitul său este impresionant prin măreția seninătății cu care-și suportă stingerea treptată și prin efortul de a-și termina marea lucrare istorică, *Românii sub Mihai-Vodă Viteazul*: „Mă lupt cu o boală crudă și neîmblânzită — mărturisește el —, caut a câștiga timp asupra-și și a o întrece în viteză, ca să pot lăsa fraților mei aceste pagini din viața părinților noștri și cad sleit de puteri, mistuit prin silințele ce fac.“ Dar cauza pentru care luptase el nu era dintre cele care apun. Cele mai revoluționare idei și planuri ale lui Bălcescu, împreună cu altele mult mai revoluționare, se realizează astăzi, în țara pe care a iubit-o atâtea, de către clasa socială al cărei rol istoric el încă nu ajunsese să-l pătrundă, proletariatul, sub conducerea Partidului său.

Ca piemergător în enunțarea și susținerea atâtor idei generoase pentru realizarea progresului social; ca un patriot înflăcărat și cîștit cum a fost; ca un suflet larg umanitar, cum s'a dovedit prin respectarea omului, indiferent de naționalitatea lui, — Bălcescu ar fi fericit azi să vadă marile înfăptuiri din țara noastră, în mersul ei spre socialism.

Astăzi, el ar citi cu adîncă mulțumire, în Constituția din anul acesta, a țării lui, că „Republica Populară Română este un stat al oamenilor muncii dela orașe și sate” — stat care a reușit să vadă încununarea victorioasă a istoricei lupte de secole duse de poporul muncitor pentru libertate și independență națională, pentru răsturnarea odiosului regim burghezo-moșieresc. El ar vedea astăzi căzuți la pămînt și pe cale de a fi complet lichidați jefuitorii și silitorii de ieri ai poporului, acei odioși și sângeroși exploataitori contra cărora s'a ridicat cu indignare, de atâtea ori.

Conștiința lui de luminat și generos patriot ar fi mulțumită să afle că minoritățile naționale din Republica Populară Română se bucură de deplină egalitate în drepturi cu poporul român și că în Republica Populară Română se asigură autonomie administrativ-teritorială populației maghiare din raioanele secuești, unde ea formează o masă compactă.

Deasemenea, n'ar putea întîlni decât entuziasmul lui Bălcescu, omul politic democraț, faptul că în Republica Populară Română puterea aparține oamenilor muncii dela orașe și sate; că bogățiile cele mari ale țării nu mai sunt izvor de huzur pentru bogătașii de ieri, ci bun comun al poporului; că dreptul asupra veniturilor și economiilor provenite din muncă este asigurat; că în Republica Populară Română munca este o datorie și o chestiune de onoare și „cine nu muncește nu mănîncă”.

În acestea și în toate celelalte prevederi adînc-democratice și revoluționare ale Constituției noastre, Bălcescu și-ar vedea duse mult mai departe și împlinite toate gândurile și planurile sale de precursor al lumii noi, al lumii care se construiește în țara lui prin muncă și priceperea poporului său. El ar vedea că dreptul la muncă este asigurat tuturor cetățenilor Republicii Populare Române, și că, în general, „oamenilor muncii, cetățenii ai Republicii Populare Române, fără deosebire de naționalitate sau rasă le este asigurată deplina egalitate de drepturi în toate domeniile vieții economice, politice și culturale”.

I-a fost dat lui Bălcescu să moară cu un secol mai înainte ca mersul complex dar inevitabil al dezvoltării sociale să aducă momentul împlinirii speranțelor sale de revoluționar și democrat. I-a fost dat să moara singur și departe de patria pe care atât și-a iubit-o. Dar adevărata lui patrie, — țara poporului —, deabia acum există cu adevărat, iar dintre luptătorii anului 48, Nicolae Bălcescu este acela pe care patria noastră de azi îl revendeică în primul rînd ca fiind al ei.

Ion Breazu

CONTRIBUȚII LA STUDIUL INFLUENȚEI LUI BĂLCESCU ÎN CULTURA ROMÂNĂ

Nicolae Bălcescu a fost cel mai înaintat exponent al generației noastre dela 1848. Asupra acestui adevăr nu mai încap astăzi nici o îndoială. Și cu cât cunoaștem mai bine rolul pe care această generație l-a avut pe toate planurile istoriei noastre, cu atât ne dăm mai mult seama de pozițiile înaintate pe care le ocupă în sânul ei marele revoluționar democrat.

Nici unul din reprezentanții acestei generații n'a dat noțiunii de patriotism un înțeles așa de bogat și de pozitiv ca Bălcescu și n'a făcut prin fapte, asemenea lui, dovada acestui patriotism. Mai mult decât oricare din aceștia, el a demascăat cu putere pe exploatarea poporului nostru muncitor, i-a țintuit cu o ură dreaptă și necruțătoare la zidul infamiei. Dovadă, fiecare rând din scrierea *Question économique des Principautés danubiennes* și atâtea fragmente din alte opere ale lui.

Nici unul din membrii acestei generații n'a ocupat poziția așa de înaintată în alcătuirea programului, în organizarea și desfășurarea revoluției dela 1848 din țara noastră. Nimeni n'a arătat așa de limpede și de curajos ca el că această revoluție trebuie să se întemeieze pe mase, trebuie să aducă reforme esențiale, politice și sociale, pentru îmbunătățirea situației acestora, trebuie să militeze cu orice sacrificiu, pentru apărarea independenței patriei și pentru solidaritatea poporului român cu celelalte popoare oprimate. Singur Bălcescu a fost și a rămas atunci revoluționar până la capăt.

Nici unul din reprezentanții acestei generații, în sânul căreia istoria s'a bucurat de un adevărat cult, n'a avut o concepție istorică așa de înaintată, pentru că nici unul n'a văzut așa de just ca el rolul decisiv al poporului în istorie, n'a arătat importanța luptei de clasă în desfășurarea ei și n'a știut să facă din istorie o armă de luptă, asemenea lui.

Bălcescu a avut o viziune profetică asupra dezvoltării noastre viitoare. El era profund convins de realizarea viitoare a unității și a independenței naționale; de faptul că „înălțarea plebeianismului la putere” este o „lege universală a dezvoltării națiunilor”. „Plebeianismul” trebuia să birue deci și în patria noastră. Când la 2 Decembrie 1851 marea burghezie franceză reușește să impună regimul reacționar al lui Napoleon al III-lea, o mare descurajare a cuprins pe toți cei care puneau nădejdi în apropiata izbucnire a unei revoluții europene. Printre aceștia se găsea și Bălcescu, încolțit atunci amarnic de boala care avea să-l coboare în mormânt peste un an.

„Blestem în capul tiranului omenirii pe care dracu îl împinse tocmai acum să facă acestă faptă!” — spune sora lui, Sevastița, îngrijorată de influența dezastruoasă pe care această veste o are asupra sănătății fratelui său. Și totuși, cu mâna tremurândă a bolnavului, el scrie atunci un puternic imn închinat libertății, care, umbră pentru o vreme de „fiii fărădelegilor”, va birui totuși în viitor. „Atunci — spune el — nu va mai fi nici un om rob, nici o nație roabă, nici om stăpân pe altul, nici popor stăpân pe altul, ci domnia Dreptății și a Frăției!” Și continuă „Vai, nu voi avea noroc a vedea această zi, deși eu asemenea am muncit și am păținit pentru dreptate și cel din urmă al meu cuvânt va fi încă un imn ție, țara mea mult dragă!”

Prin scrierile sale, prin faptele sale, prin contactul personal, Bălcescu a avut o covârșitoare influență asupra spiritelor alese, atașate poporului, atât din generația lui, cât și din generațiile următoare. Prezentarea amplă, științifică a acestei influențe n'a fost încă făcută. Ea ar fi, după părerea noastră, una din cele mai prețioase contribuții la istoria ideilor înaintate în cultura noastră. Vasile Alecsandri scria lui Bălcescu în Octombrie 1951 „Bucură-te că ai știut a insufla dragoste frățească celor mai nobile ființe din patria noastră”. Într-adevăr, toți cei care au fost înzestrați cu o nobletea morală; toți cei care și-au iubit patria în mod sincer, și au militat pentru dreptatea socială, dintre contemporanii și urmașii lui Bălcescu, l-au prețuit și au fost influențați într-o măsură mai mare sau mai mică de ideile lui. În schimb, exploatarea din vremea lui, pe care i-a izbîit fără cruțare, burghezo-moșierimea care l-a urmat la cârma țării, l-au urît cu înverșunare, au căutat să sugrume forța revoluționară a acestor idei, să o denatureze prin tot felul de diversivni. E plin de semnificație, în această privință, faptul că lui Bălcescu nu i s'a ridicat un monument, că a trebuit să treacă un secol de veac de la moartea lui pentru ca o parte din opera sa să fie editată; că cele mai înaintate opere ale lui *Manualul bunului român*, *Question économique*, *Mersul revoluției în istoria Românilor*, n'au fost reeditate decât târziu de tot, în întâiele decenii ale veacului nostru, iar unele din manuscrisele lui Bălcescu n'au fost publicate deloc.

Nu vrem să facem în acest sumar articol nici măcar o schiță a influenței lui Bălcescu în cultura noastră. Dăm doar câteva sugestii în legătură cu influența pe care el a putut-o avea asupra a două din spiritele cele mai alese din generația lui. *Alecsandri* și *Alecu Russo* și a două din cea imediat următoare. *Odobescu* și *Hașdeu*.

Cu Alecsandri, Bălcescu s'a întâlnit mai întâi în paginile revistei *Propășirea, foaie științifică și literară* scoasă la Iași în 1844, al cărei cap de titlu a fost ciuntit de cenzură. Revista era o afirmare curajoasă și luminată a generației dela 1848 din provinciile române. În paginile ei s'au întâlnit Ion Ghica, M. Kogălniceanu, C. Negri, D. Bolintineanu, Gr. Alexandrescu, A. Mureșanu, Iancu Văcărescu, Cezar Bolliac, A. Donici, C. Negruzzi, Bălcescu și Alecsandri, adică aproape toți scriitorii noștri progresiști de atunci. Întâlnirea de acolo însemna o solidaritate ideologică. Alecsandri publică în paginile revistei vreo 7 poezii din ciclul Doinelor, cari, prin inspirația din patrimoniul popular, alături în conținut cât și în formă, prin caracterul lor militant, deschideau un nou capitol în dezvoltarea poeziei noastre; tot aici apar două bucăți în proză ale lui, dintre care mai ales *Istoria unui galben* este o amplă și necruțătoare satiră la adresa regimului feudal în descompunere din Moldova. Bălcescu a trimis revistei

Puterea armată, cel dintâi mare studiu istoric al său, care a surprins pe toți prin temeinicia pregătirii autorului și prin puternicul său patriotism. Cu un an mai târziu, în vara anului 1846, Moldoveanul și Munteanul s-au întâlnit și personal, în casa dela Mânjina a lui Costache Negri, unde, împreună cu alți membri ai generației, făceau visuri revoluționare, se primeau în horă cu țărani, colindau împreună munții pentru strângerea poeziei populare și a vestigiilor istorice. Multe prietenii s-au înfiripat și s-au consolidat aici la Mânjina. Cea mai trainică și mai nobilă dintre ele a fost prietenia lui Alecsandri cu Bălcescu. Ea nu poate fi comparată, credem, în istoria culturii noastre, decât cu aceea care se va lega trei decenii mai târziu între Eminescu și Creangă.

De acum încolo prietenii vor fi într-o legătură neîntreruptă, până la stingerea în exil a lui Bălcescu. În 1846, acesta se găsește împreună cu Elena Negri, și cu Alecsandri la Palermo, în Sicilia. Au fost câteva din cele mai senine și mai fericite clipe pe care le-a trăit marele nostru revoluționar democrat, a cărui viață s-a consumat într-o activitate eroică, neîntreruptă, pusă în slujba poporului. Vorbind mai târziu despre acele clipe, Bălcescu le va numi „suvenire mult dragi mie”. Elena Negri și Bălcescu s-au dus la Palermo pentru a-și vedea de sdruncinata lor sănătate. Bălcescu va birui deocamdată boala, dar Elena Negri va muri în primăvara anului următor în brațele poetului, care o înmormântează la Constantinopol. Alecsandri abia s-a putut reface după această lovitură. Cântecul lui eroic se umbrește acum de durere, e amenințat să cadă în mrejele poeziei întinse plângărețe, adică a celui romantism depresiv împotriva căruia el însuși se ridica în 1844. Cel care îl pune din nou pe calea poeziei patriotice, militante este Nicolae Bălcescu. Durerea pierderii prietenii iubite — scrie el poetului — vrea să o prefacă în „dragoste pentru țară”; de aceea va lucra mai cu zor la *Istoria lui Mihai Viteazul*. Să îndrăgească deci și Alecsandri: o „idee tot așa de măreață”. Când Alecsandri îi răspunde că a fost cuprins iarăși de „hierbințeala de lucru”, Bălcescu îi trimite acele cuvinte (29 Noiembrie 1847) care sunt unele din cele mai calde și mai nobile câte au isvorit din marea sa inimă:

„... Este mare și frumoasă deea ta de a căuta a-ți încălzi inima trudită și înghețată la vatra națională. Nenorociți sunt acela ce concentrează toată puterea lor de a iubi, într-o dragoste intimă, asupra unui obiect rar de găsit, trecător și pieritor când îl găsim. Pentru ce să nu întoarcem dragostea noastră toată asupra unui obiect mare și nepieritor? Să nu ne mai trudim dar, iubite Vasile, a alerga după fericirea noastră intimă, o nălucire ce tu nu vei mai găsi, ce eu n'am găsit nici odată și pe care e multă vreme de când n'o mai caut. Să întoarcem ceea ce ne-a mai rămas din dragostea noastră, s'o întoarcem spre țara noastră. România va fi iubita noastră. Într'nsa și printr'nsa să reînviem și să întărim frăția noastră.”

Alecsandri îi va da ascultare. El își va închina cea mai bună parte din poezia sa luptei pentru brușta ideilor democratice, pentru unire, pentru independență, trecutului și pământului patriei. Începând cu *Deșteptarea României*, scrisă în Martie 1848 cu scopul de a deveni un imn al revoluționarilor din cele trei provincii române, continuând cu poeziile din ciclul Unirii, al pasteurilor și al legendelor din mijlocul cărora se ridică asemenea unui pisc *Dan Căpitan de plau*, apoi cu poeziile închinete

Războiului pentru Independență și sfârșind cu *Jara*, scrisă în 1886, cu 4 ani înainte de moarte, patriotismul străbate ca un fir de aur întreaga operă a lui Alecsandri. Nu vrem să spunem că el s'ar datora în întregime lui Nicolae Bălcescu. Marele revoluționar democrat l-a hrănit și înnobit în însă sentimentele lui patriotice atât în timpul vieții, cât și după moarte. Alecsandri l-a considerat pe Bălcescu totdeauna drept unul din cele mai curate și mai înalte modele de patriotism. Așa-l evocă în duioasa și delicata sa elegie *Bălcescu murind*, în care marele exilat, stingându-se în singurătate și mizerie, este pus să-și arate ultimele dorințe — după cum spune autorul poeziei — „în limba poporului“. El stă de vorbă, asemenea eroilor din basmele populare, cu elementele naturii, rugându-le pe ele să aducă un ultim salut patriei iubite, să facă să rodească în pământul țării lui:

„Cu verzi lauri de mărire,
Floarea sufletului meu“

Această floare este patriotismul Elegia lui Alecsandri, una din cele mai populare poezii a lui (ea se și cântă!) — a contribuit mult la perpetuarea memoriei lui Bălcescu și la înălțarea lui pe pedestalul de model patriotic. Tot așa, cele două evocări în proză, din 1862 și 1876, care cuprind nu numai date biografice de cea mai mare importanță, ci și portretul moral al Bălcescului:

„Pe fruntea lui largă și curată se vedeau trecând gânduri mărețe; în ochii lui limpezi și negri lucea o flacără tainică, ce părea a înnota într-o rouă de lacrimi la cuvintele de patrie, de glorie, de independență națională.“ (1862)

„Cu ce entuziasm și cu ce credință Bălcescu vorbea de tot ce se raporta la patria lui! În inima lui patriotismul ocupa atâtă loc, că e de mirat cum de se puteau adăposti în ea și alte simțiri.“ (1876)

Pentru prietenia dintre Bălcescu și Alecu Russo nu există probe așa de numeroase, ca pentru aceea dintre el și Alecsandri, totuși dovezile pe care le avem sunt suficiente pentru a așeza și pe autorul *Cântăru României* printre cei mai devotați prieteni ai marelui nostru revoluționar democrat.

S'au întâlnit probabil întâia oară tot la Mănjina, în casa lui Costache Negri. Nu s'au mai văzut apoi până în primăvara anului 1848. Alecu Russo a luat parte și el, împreună cu Alecsandri și alți fruntași moldoveni la adunarea de protest dela Hotel Petersburg din Iași. Din această pricină e nevoit să se exileze. În drumul său prin Austria, se întâlnește la Viena, pe la mijlocul lui Aprilie 1848, cu tinerii români care se întorceau din Franța, pentru a lua parte la mișcarea revoluționară din țară. Printre ei se găsea și Nicolae Bălcescu. Alecu Russo îi însoțește pe acești tineri până în Muntenia, de unde credea că va putea să se strecoare din nou în Moldova. Nereușindu-i acest plan, el revine în Austria. Asistă la adunările populare dela Blaj și Lugoj, rătăcește prin Ardealul și Ungaria incendiate de revoluție, urmărind cu o deosebită pasiune manifestările populare. Când ajunge la el vestea revoluției muntene, trimite dela Sibiu o entuzastă scrisoare lui Bălcescu: „Trăscă! Victorie! Sunt mândru de voi toți și gloria revoluției voastre se răsfânge și asupra noastră, și asupra tuturor Românilor!“ El pleacă apoi spre Bucovina, pentru a se întâlni acolo cu

Kogălniceanu și ceilalți revoluționari moldoveni. E prins însă în drum și ținut aproape două luni în închisoare, la Cluj, de unde abia scapă cu viața. Din Bucovina se duce apoi la Paris, unde întâlnește din nou pe Bălcescu, fiindu-i colaborator în opera de agitație patriotică și revoluționară.

Fructul acestei colaborări este poemul *Cântarea României*. Se știe că el a fost publicat mai întâi în revista *România Vitoare*, scoasă de Bălcescu la Paris în 1850, însoțit de o introducere a acestuia în care poemul e atribuit unui călugăr. Versiunea apărută în această revistă, este traducerea în limba română, făcută de Bălcescu, a originalului francez, datorită lui Russo. Acesta publică apoi o nouă versiune românească, cu semnătura lui, în *România Literară*, revistă scoasă de Alexandru la Iași, în 1855.

Discuția privitoare la paternitatea acestui poem a fost foarte înverșunată și ea nu este încheiată încă. Totuși cele mai multe și mai temeinice probe sunt pentru paternitatea lui Russo. De unde nu urmează însă că Bălcescu n'a avut niciun rol în redactarea lui. Credința noastră este că acest rol a fost destul de însemnat, că a putut lua forma unei colaborări, că fără de contribuția lui Bălcescu, acest poem nu ar fi avut conținutul tematico-ideologic și forma pe care o cunoaștem.

Cântarea României ocupă un loc aparte în opera așa de originală a lui Alecu Russo. Nici una din lucrările lui nu cuprinde idei așa de progresiste ca acest poem. Nu vrem să spunem că aceste idei l'psesc din celelalte opere ale lui Alecu Russo ocupă un loc de cinste în sânul generației progresiste dela 1848. Dar celelalte opere ale lui se caracterizează mai mult printr-o critică culturală, prin admirația pentru caracterul popular, prin preocuparea pentru studiul vieții patriarhale (obiceiuri, limbă, poezie).

Că totuși altul este conținutul tematico-ideologic și tonul din *Cântarea României*. La temelia procesului istoric pe care-l înfățișează poemul stă lupta pentru independență și lupta de clasă. Procesul acesta se desfășoară în perspectivă progresistă, revoluționară. „Tot lucrul lasă sămânța sa, prin care din nou se naște din tulpina bătrână și putredă a fagului încolțesc vârstare tinere ș. v. oiaie; așa din robie se naște slobozenia, din neorânduirea iese rânduirea, jugul aduce mântuirea, precum furtuna liniștea.” Iar mai departe „Lumea întreagă are tot o poveste strămbătatea care se lăcomește la bunul altuia și sârmanul care sfarmă funia ce-l strânge. Grea e strămbătatea . și răsplata ei completă este!” Tonul melancolic a'ternează apoi în *Cântare* cu cel eroic, expresie a încrederii nestrămutate în desrobirea socială și națională care va veni.

Dar acest conținut tematico-ideologic este prezent în întreaga operă a lui Bălcescu. El capătă o deosebită vigoare, claritate și combativitate în operele scrise în timpul exilului: *Question économique*, *Manualul bunului roman*, *Mersul revoluției în istoria Românilor*, *Istoria Românilor sub Mihai-Vodă Viteazul*.

Alecu Russo n'a fost un istoric. Poemul lui trebuia să prezinte însă o desfășurare a istoriei țării noastre. Pentru a avea schema acestei istorii el s'a adresat unui specialist. Că s'a adresat lui Bălcescu și nu altuia — lui Kogălniceanu de pildă — o dovedește faptul că această schemă cuprinde idei pe care Bălcescu a fost cel dintâi care le-a introdus în istoriografia noastră.

Intr'un singur punct nu s'au înțeles. Russo prezintă prea idilic formarea poporului român, stăpanirea română în Dacia i se pare a fi o perioadă de prosperitate și dreptate: „Orașele se întemeiază și se înfrumusețază din nou... oamenii cresc în îndestulare și se înmulțesc ca năsipul mării... pământul se acoperă de holde aurite“; iar mai departe: „femeile zâmbesc dulce la pruncii lor... chipul sbârcit al bătrânilor se întinde de bucurie... pacea aduce legea care cheazășuește, iar nu asupiește... legea rod al slobozeniei“, etc. Bălcescu nu este de această părere. În introducerea la *Cântare*, din *România Viitoare*, el spune „Autorul își exaltă, poate cam mult, fericirea epocii române, care, pe lângă o mare civilizație materială, avu și ea durerile sale.“ În ce au constatat aceste „dureri“ el a precizat-o în *Question économique* apărută tot în 1850 ca și *Cântarea*: „Coloniștii romani aduși în Dacia — spune el — au primit porțiuni egale de pământ „Puțin timp după aceea, cele două nenorociri care au ros imperiul și l-au dus la prăbușire, sclavajul și marea proprietate s'au introdus în colonie.“

De aici încolo schema procesului istoric din *Cântare* este foarte asemănătoare cu cea pe care o găsim schițată mai întâi la Bălcescu în *Despre starea socială a muncitorilor plugari*, dezvoltată apoi în *Question*, în *Mersul Revoluției* și în introducerea la *Istoria lui Mihai Viteazul*. În perioada care a urmat năvălirilor, „slobozenia din afară“, adică independența, a fost apărută eroic, fiindcă exista „slobozenia din lăuntru“ adică „legea așezată prin învoirea tuturor, și la care toți deopotrivă se supun“. Dar aceasta durează puțin. Îndată după întemeierea principatelor, regimul feudal se înfiripă, mai întâi la șes, unde Domnul dă moșii întinse celor care s'au distinși în războaie și clerului „Casta preoților și a șefilor războinici robește casta soldaților și a muncitorilor“. Așa spune Bălcescu. Russo îl urmează expr. mând aceleași idei figurat: „Viscolul silurei se întinde și mai mult și jaful se întocmește... cei mai voinici dintre voinici cer să supune și e pe soții lor și pe cel mai slab... „Iar mai departe „Oamenii de războiu se unesc toți din toate părțile între sîne... slobozenia se învinge... puterea se întinde peste tot locul.“ Apoi „Din această frământare a popoarelor se naște o feară... Robia“

* Au urmat apoi războaiele cu Turcii, în care țara s'a apărut adeseori vitejește, a fost înfrântă însă până la urmă, și consecința a fost întărirea, consolidarea definitivă a regimului feudal: „S'a format, spune Bălcescu, atunci... acea monstruoasă socială, ca o feară întreagă să robească la vreo câțiva particulari“. De atunci mai ales „feara se împărți în două tabere vrăjmașe, având interese împotrivite“ „Demoralizarea crește: la cei de jos din cauza sărăciei, la cei de sus din cauza bogăției. Boerii cad la învoială cu opresorul otoman sau cu agenții acestuia, Fanariotii Privilegiile se înmulțesc, tirania crește. „Societatea întreagă se află atunci alcătuită pe un șir de clase și individualități, fiecare cu privilegiu: sau Mare și monstruoasă clădire de tiranie, puse una asupra alteia și toate rezemate și apăsând pe popor, pe țaranul muncitor!“ Aceasta la Bălcescu. Russo, după ce evocă eroic vitejia din luptele cu Turcii, spune și el că „feciorii tăi (ai țării) cei vicleni făcură sfat între dânșii... cugetul nedreptății și al domniei intra în sufletul lor... și râvniră la averea și la armele fraților lor“. Iar mai departe: „Domniile și boierurile tale ingenuchiară înaintea lor“ (a Turcilor), sau „Ca să-ți sugă sângele, feciorii tăi cei blestemați, te dăteră în prada dușmanului“. Ei sunt „orbi de strămbătate“. Russo continuă

apoi „Isteciunea noastră, jefuirea . . . faptele noastre, faptele iadului . . . și am supus în robie pe frații noștri, am robit clăcei sângele nostru și am ofilit fruntea ta . . .” Iar în versetul următor el descrie mizeria și suferința clăcașului în cuvinte și imagini din doinele populare „Birul îi greu, podvoada e grea . . .” „ . . . Muncește, române, de dimineață până în seară . . . și rodul muncii nu va fi al tău! (. . .) vei plăti aerul ce răsuflă . . . vei plăti soarele ce te încălzește și locul unde zac oasele mamei tale, vei plăti dreptul să crești vaca ce hrănește pe copiii tăi și boul ce-ți ajută la muncă . . . trupul tău se va gărbovi sub bătaie și partea ta în lume va fi ocară! . . .” „Cei ce zic că sânt aleșii tăi, cresc în mări și avuții și ție-ți este frig, și copiii tăi le este foame! Ei fac legi, dar nu pentru dânsii, ci pentru împovărarea ta! Doina și iar doina! sântem pribeg: în coliba părintească . . . și streini în pământul răscumpărat cu sângele nostru! . . .”

Bălcescu vedea în venirea fanarioților începutul orânduiri burgheze în țara noastră: „Înălțarea fanarioților la putere avu cu totul caracterul înălțării orașeniei în apusul Europei. Din nenorocire însă acești burghezi sânt „corupți mișei”; ei amăgesc poporul împotriva boerilor, reformele lor aduc numai îmbunătățiri formale. În realitate țărănul „liber în drept”, „rămâne în stare de proletar.” O exploatare e înlocuită cu alta. Fiscalitatea excesivă mărește birurile. Acum mai ales se înmulțesc haiduci și Russo parcă vede apariția unei orânduiri noi, atunci când vorbește despre întemeierea de crașe „Orașele s'au întemeiat din nou, dărîmăturile turnurilor și a curților nu se mai văd . . . alte curți și alte turnuri s'au înălțat în locul lor . . .” Dar aceasta n'a însemnat un progres pentru poporul muncitor. „Dar în orașele cele nouă a tale, o, țară română, nu se mai aude de vitejie, ci de lăcomie și nedreptate. Pe câmpurile tale și pe drumuri trec fețe serbede și veștede fluerând doine dureroase!”

Bălcescu duce mai departe firul dezvoltării istoriei noastre: statul fanariot a fost dărâmat de răscoala lui Tudor, dar exploatarea și-a continuat drumul prin statul „ciocoiesc” care a dus la revoluția din 1848. Și proiectează apoi la orizont revoluția viitoare, care pe lângă „dreptate” și „frăție”, va aduce și „unitatea” națională. Acesta e mersul dialectic, necesar al istoriei. „Una din condițiile dezvoltării omenirii este nu numai că progresul naște progresul, dar că adesea d.n. covârșirea raului naște binele”. Această etapa nouă nu va fi câștigată însă decât prin bărbăție, sacrificiu, prin ura contra tramei și pătunderea tuturor de „sfințenia vieții sociale”. „În zadar veți îngenunchia și vă veți ruga pe la porțile împăraților pe la ușile miniștrilor lor. Ei nu vă vor da nimic, căci nici vor, nici pot. Fiți gata dar a lua voi, fiindcă împărații domnii și boerii pământului nu dau fără numai ceea ce le smulge popoarele. Fiți gata dar a vă lupta bărbătește, căci prin lucrare și jertfire, prin sângele vărsat, poporul dobândește cunoștința drepturilor și datorită sale. Ziua izbândirii, ziua dreptății se apropie, în care se vor ridica popoarele ca să măture rămășița tiranilor de pe fața pământului.”

Russo nu face aluzii la răscoala lui Tudor, nici la anul 1848. Întrevede însă și el o revoluție viitoare și cere vitejie pentru a ieși victorioși din ea „Ziua dreptății se apropie . . . toate popoarele s'au mișcat . . . căci furtuna mântuirii au început . . .” Iar mai departe „Cinge-ți coapsa ta, țară română . . . și-ți întărește inima . . . Urlă vijelia de pe urmă . . .”

În esență, schema istorică dela baza *Cântăru* se găsește încă în *Despre starea socială a muncitorilor plugari* pe care Russo a citit-o în *Magazinul istoric pentru Dacia* din 1846. Noi însă, în citatele pe care le-am dat, am făcut apropieri nu numai cu texte din această lucrare, ci și din *Question économique* și din *Mersul revoluției* care au fost publicate în 1850, deci deodată cu *Cântarea*, pentru că avem convingerea că Russo a cunoscut dezvoltarea ideilor lui Bălcescu din convorbirile pe care le-a avut cu el, sau, poate, din lectura manuscriselor, așa cum Bălcescu însuși a cunoscut în manuscris poemul lui Russo, asistând poate pas de pas la creația lui Alecsandri ne spune că poemul a fost plănuț de ei trei. Bălcescu, Russo și el. Poetul moldovean s'a retras însă, iar poemul a rămas să fie redactat de cei doi prieteni Ion Ghica, ale cărui amintiri despre *Cântare* sânt cam contradictorii, afirmă și el că cei doi prieteni se poate să fi alcătuit împreună poemul - Bănuiala colaborării o are și Odobescu. Credința noastră este că Bălcescu a contribuit oferind lui Russo amintita schemă a istoriei ca și perspectiva revoluționară a dezvoltării istorice. Cu excepția perioadei române, Russo a acceptat cu totul această schemă și perspectivă, le-a turnat apoi în stilul său, mult mai figurat, mai retoric și mai patetic decât al lui Bălcescu.

Din *România Viitoare*, revista în care au fost publicate *Cântarea României* și *Mersul revoluției în istoria Românilor* n'a apărut decât un singur număr, în Septembrie 1850. Linia ideologică a acestei reviste, a continuat-o însă, în 1851, o altă publicație, *Junimea Română*, din care au apărut două numere, scrise pe hârtie foită, pentru a putea fi strecurată în țară în mod clandestin, în scop de agitație revoluționară. Revista aceasta era organul societății cu acelaș nume a studenților români dela Paris care și-au făcut un scop din militarea pentru ideologia revoluționară dela 1848, așa cum a fost formulată de Nicolae Bălcescu. Nu mai încapă vorbă că marile revoluționare democrat a fost inspiratorul asociației și al publicației. El singur dintre membrii generației mai vechi, care a făcut revoluția, colaborează la revistă, publicând în numărul 1 articolul *Trecutul și prezentul* iar în numărul 2, *Mișcarea Românilor din Ardeal la 1848*, o cuvântare comemorativă a adunării dela Blaj din 1848, rostită la un banchet dat de asociație. Dar influența lui Bălcescu se vede din întreg conținutul revistei. În articolul ei program, *Junimea Română* face apel la tinerii români să iubească pe cei ce luptă pentru libertate, de orice nație ar fi ei, și să urască de moarte pe împărații. Programul revistei se rezumă la trei puncte: „1. Războiul celor apăsători, solidaritate cu cei apăsați; 2. Independența și uniunea tuturor Românilor; 3. Organizarea adevăratei democrații.”

În privința punctului ultim, programul spune că această democrație trebuie să se întemeieze pe egalitate și pe dreptate, „care cuprinde în sine toate celelalte principii și fără de care revoluția ar fi ca lumea fără aer sau ca un om fără sânge.”

„Aceste idealuri nu vor putea fi atinse decât prin luptă, încrederea în puterile proprii, repararea greșelilor din 1848. „Amăgiți de sultanul, în țara muntenească, de împăratul Austriei, în Transilvania, să ne convingem de acest adevăr că fericirea noastră nu va veni nici odată dela capetele coronate...”

Ideile lui Bălcescu se recunosc aci cu ușurință.

Unul din membrii cei mai activi ar acestei asociații este tânărul Ale-

xandru Odobescu Cu toate că are abia 17 ani, el dă dovadă de o surprinzătoare maturitate și pregătire. La una din ședințele societății, el rostește conferința *Despre viitorul artelor în România*, în care se arată un adversar hotărât al cosmopolitismului, căruia îi opune arta națională, inspirată din patrimoniul popular în numărul 1 al revistei, el publică alături de *muncitorul Român*, care se întemeiază în cea mai mare parte pe ideologia lui Bălcescu „Muncitorul Român” este clăcașul român Și Bălcescu îl numea astfel în *Despre starea socială a muncitorilor plugari* Asemenea lui Bălcescu în *Question économique*, Odobescu își începe articolul prin așezarea în contrast a bogăției și a rodniciei pământului țării cu mizeria celui care-l muncеște Și soluția la care ajunge este, ca și la Bălcescu să se dea pământul celor ce-l muncesc! Să fie salvat muncitorul țăran de dependența față de ciocoi „Ătărnare groaznică, ce pune la dispoziția stăpânului nu numai onoarea și viața țăranului și a familiei sale, ci chiar inima și conștiința sa!” Moșierii sunt numiți de autor „oameni putrezi de păcate” După ce schițează apoi imaginea luminoasă a vieții de belșug care va începe când pământul va fi al celor ce-l muncesc, scriitorul îndeamnă pe tineri să răspundă hrana pe care o primesc dela muncitorii-țărani „printr’o hrană intelectuală și morală, pe care știința singură o poate da și care va ridica lesne pe țăran din adâncă oțolire în care pare a-l fi afundat suferința lui “

Tot la Paris, în 1852, Odobescu scrie una dintre puținele lui poezii, *Odă României*, în care găsim idei asemănătoare cu cele de mai sus, sau cu cele din *Cântarea României*. El deplânge în ea greaua situație a țării sub jugul reacțiunii. Eroismul strămoșesc a fost înlocuit cu umilință, corupție, lășitate

„Românii d’acum însă trăiesc cu umilință!
Aci lanțuri de aramă înjugă conștiința,
Colo pulbere de aur ascunde putregaiul”

Independența țării aproape nu mai există Firește țara e tot frumoasă, dar ea n’are nici un farmec fără munca omenească liberă

„E mută însă firea, cand omul n’o învie
Când el nu varsă’ntrânsa suflarea lui cea vie,
Când duhul libertății e stins și nimic
Ai’ vai de acea țară — cât de bogată fie, —
A cărei în duc jugul cu cuget umilit
D’asupra ei rușinea ’ntinde-un vâl cumpălit”

Admirația pentru Bălcescu, va lua la Odobescu proporțiile unui adevărat cult, păstrat de el până la sfârșitul vieții Când scoate în 1861—63 *Revista Română*, el publică în paginile ei fragmente din opera inedită a marelui dispărut, împreună cu portretul lui Probabil tot la îndemnul lui, Alecsandru a tipărit în paginile aceleiași reviste cel dintâiu articol al său despre Bălcescu Intenția lui Odobescu era să dea publicității întreaga operă a lui Bălcescu De abia în 1877, în toul Războiului pentru Independență, reușește să reunească într’un volum *Istoria Românilor sub Mihai-Vodă Viteazul* și câteva din articole În prefața acestui volum, Odobescu își mărturisește cultul lui pentru Bălcescu „un om de un rar talent, pe care, de mic copil încă, mă deprinsesem a-l respecta, a-l iubi, a-l admira”,

dar și amărăciunea pentru felul în care oligarhia noastră s'a purtat față de moștenirea lui

„Cincisprezece ani am păstrat cu sfințenie la mine manuscrisele lui, cercându-mă, ori de câte ori mi-a stat în putere, a da publicității cel puțin o parte din ele. Dar, spre rușinarea noastră de până acum, a trecut un pătrar de secol, de la moartea Bălcescului, mai înainte ca să poată fi pus sub ochii națiunii române tot ce dănsul lucrase întru cea mai mare a ei onoare“

Tot Odobescu a fost acela care, în 1863, când era ministru al Instrucțiunii, a stăruit pe lângă Domnitorul Cuza să fie aduse în țară, dela Palermo, osemintele lui Bălcescu. Atunci s'a constatat însă că aceste oseminte nu mai pot fi separate de ale săracilor, cu care au fost amestecate, în mormântul comun unde au fost îngropate

Ecouri din lucrările lui Bălcescu mai răsună din când în când în opera lui Odobescu. În articolul său din 1861 *Cânticele populare*, el atribuie poeziei populare nu numai o valoare artistică, ci și istorică — asemenea lui Bălcescu în *Cuvânt preliminar despre izvoarele istoriei Românilor*. În conferința sa din 1878 asupra *Moșilor*, el pornește dela tabloul geografic și istoric al Ardealului, așa cum apare el din *Istoria Românilor sub Mihai Vodă Viteazul* a „ilustrului nostru Bălcescu“, pentru a ajunge la răscoala lui Horia, a cărei importanță în desfășurarea istoriei noastre tot Bălcescu a fost printre cei dintâi care a subliniat-o

Odobescu a învățat apoi ceva și din stilul și limba lui Bălcescu. Și el este, asemenea autorului *Istoriei lui Mihai*, un stăpân desăvârșit al perioadelor bogate și armonioase. Și el știe să contopească cu măiestrie, în țesătura limbii populare, expresia arhaică sau neologisme

Bogdan Petriceicu Hașdeu n'a avut norocul să cunoască personal pe Bălcescu, așa cum l-a cunoscut Odobescu. Și-a însușit însă în mare măsură ideile lui în partea cea mai înaintată a operei sale. Născut în 1838, el își face educația în Rusia unde citește cu pasiune pe marii clasici ruși (Pușchin, Lermontov, Turgheniev, Tolstoi), pe care și-i ia de model în încercările sale literare din tinerețe. În 1857, când veni în Moldova, aducea cu el ideile progresiste, cultul trecutului eroic al patriei și al patrimoniului popular, așa cum a învățat dela acești clasici. Aici se situează în primele rânduri ale celor care luptau să înfăptuiască măcar în parte idealurile generației: revoluționare dela 1848 unirea, improprietărea țaranilor, împotriva rezistenței tot mai îndârjite a reacțiunii moșierești. În slujba acestor lupte el își pune condeiul lui de gazetar ager, necrutător, sarcastic, yastele lui cunoștințe istorice, talentul său poetic. Punctul culminant al acestei lupte îl constituie anul 1863—1870. După această dată, Hașdeu se retrage tot mai mult de pe arena luptei sociale, în domeniul cercetărilor istorice și filologice.

În focul luptei lui împotriva reacțiunii boeresti, Hașdeu a folosit adevărate armele făurite de Bălcescu.

Hașdeu și-l ia mai târziu de model pe Bălcescu în monografia sa istorică *Ion Vodă cel Cumplit* (1865), care este un model de istorie combativă, așa cum cerea Bălcescu să fie această disciplină. Că l-a urmat pe Bălcescu, Hașdeu o spune deschis în prefața operei lui. Un adevărat istoric, — spune el în această prefață, — trebuie să fie o îmbinare între muncitorul neobosit de arhivă și artistul care topește materialul adunat într-o unițate

vie. Dintre toți istoricii români numai la Bălcescu a găsit el această sinteză armonioasă „Bălcescu numai, neuitatul Bălcescu, fu un adevărat istoric, un adevărat uvrier (muncitor), un adevărat artist al nostru, dar, vai, moartea îl secără tocmai când crisalida devenea fluture. Pe când toți imberbi din juru-ne se laudă a fi *ascultat* pe ilustrități profesorale dela Berlin și Paris, fie-ne permis nouă a avea o mândrie mult mai modestă: noi am *auzit* pe Bălcescu” Asemenea lui Bălcescu în *Istoria Românilor sub Mihai Vodă Viteazul*, Hașdeu prezintă, în monografia lui, o personalitate reprezentativă a trecutului nostru de luptă, o personalitate și o epocă din care contemporanii săi aveau multe de învățat. Asemenea lui Bălcescu, el reconstruiește apoi personalitatea și epoca viu, plastic, luând la tot pasul altitudine față de ele. El face istorie militantă. El nu este numai istoric, ci și artist. În aceeași prefață, Hașdeu mai spune că după ce s'a documentat în mod conștiincios, după ce a supus documentele unui examen critic, a „colorat” totul cu inima sa, care „simțea în adâncul său ceea ce scria condeul”. Într'adevăr, monografia lui Hașdeu vibrează de simțire, dela un capăt la altul, se desfășoară patetic, într'un ritm repede, dramatic. Iată de ce, cu toată erudiția ei, se citește ca un roman istoric. Ea este în aceeași măsură operă istorică și operă de creație literară.

Dar nu numai în construcția acestei opere, Hașdeu l-a avut de model pe Bălcescu, ci și în conținutul ei. În trecut nimeni n'a arătat ca marele revoluționar democraț că la temelie istoriei noastre este lupta de clasă. Hașdeu merge, credem, pe urmele lui atunci când face din Ion Vodă un erou ce se întemeiază pe masele populare împotriva boierilor care exploatează, care sunt lipsiți de patriotizm, care dau modele de trădători de o mârșavie unică, asemenea lui Ieremia Golia, care sunt dușmani ai unității și ai independenței țării. „Privind asupra stării sociale a țării sale — spune Hașdeu — eroul nostru vedea o națiune mare sbuciumându-se sub apăsarea unei clase mici, asemenea atletului mușcat de un șarpe, statuia lui Laocoon, dar o statuie de proporții imense”. Iată de ce Hașdeu povestește cu adevărată satisfacție măcelărirea boierilor de către Ion Vodă și înfățișează cu profundă durere tragică lui moarte, în urma trădării boierești.

Pe urmele lui Bălcescu merge Hașdeu și în drama sa istorică *Răzvan și Vidra* (1867). Despre Răzvan, șerbul țigan ajuns domn, Bălcescu a scris un articol în 1852, care avea menirea să contribuie la lupta pentru eliberarea robilor țigani, și în general împotriva prejudecăților de rasă. Aceasta se vede limpede din concluzia articolului. Bălcescu l-a trimis spre publicare lui Alecsandri, care plănuia atunci scoaterea revistei *România Literară*. Cenzura n'a admis însă tipărirea revistei, tocmai din pricina studiului lui Bălcescu. Iată de ce apariția ei, împreună cu studiul, a trebuit amânată până în 1855.

Aici, în acest studiu a descoperit Hașdeu pe eroul puternicei sale drame, care este una din cele mai realizate drame istorice ale noastre. Asemenea lui Bălcescu, el și-a ales eroul înainte de toate pentru a combate prejudecățile de rasă. Asemenea lui, el arată suferința cumplită a mulțimii de robi clăcași și răzeși, suferința care-i silește să ia calea codrului. Asemenea lui Bălcescu în *Despre Starea socială a muncitorilor plugari* și în *Question*, el izbește fără cruțare în aceia care pricinuesc această suferință, în boierii înfrunțați în deosebi în chipul odios al lui Sbiera.

Hașdeu demască și în poezia sa, exploatarea boierească și o plesnește

cu biciul satirei sale, chemând poporul la luptă împotriva ei. Așa face în *Odă la boeri* (1869), unde boerul e comparat când cu „lacoma omidă“, când cu „neagra lipitoare“, când cu un călău care rânjește în fața suferințelor poporului. Dar ura maselor, dorința lor de a se ridica la o viață mai bună, nu pot fi stăvilitе prin asuprire. Suferința îi căleşte pen'ru răzbunare.

„Căci nu credea c'un suflet se face și mai tare!“
Călindu-se'n tăcere!“

În momentul când, asemenea unui „satrap alene lungit într'o grădină, în moale cugetare“, boerul se credea mai în siguranță, a venit revoluția din 1848, când poporul s'a ridicat împotriva lui. Dar poporul s'a amăgit când a crezut că a alungat pe boeri.

„Boerul se ridică, ca hoituri învechite,
Din cripta infernală,
Și ca 'n trecut s'așează pe holdele 'nvechite
Răzbiți de flămânzeală!“

De aceea nu trebuie crezuți demagogii, care spun că boerul au fost zdrobiți. Hașdeu încheie prin chemarea poporului la luptă. Trebuie strivite până și ouăle acestor lăcuste, altfel învie din nou.

Și exemple de ură împotriva boerimii găsim și în alte opere ale lui Hașdeu. Ele nu pot fi cu totul streine de acela care a spus:

„Încât pentru aristocrația noastră, noi care studiem de atâta vreme istoria patriei noastre, sântem convinși mai mult decât oricare că egoismului, mârșavei ambiții și lașității ei, țara a fost datoare toate suferințele sale“, sau

„Boerul este un cap de Medusă, care răspândește groaza și dezolarea în oricare parte se întoarce.“

Ultima dorință a lui Bălcescu, rostită în „limba poporului“, prin glasul prietenului său Alecsandri, s'a îndeplinit. „Floarea sufletului său“ ideile sale înaintate, patriotismul și marea lui dragoste de popor, a rodit pe pământul țării noastre, cu tot mărăciniișul reacțiunii, care a căutat să o înăbușe.

Ea este și pentru noi cei de astăzi un tezaur neprețuit și un îndreptar.

